

THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

TILBURG SCHOOL OF CATHOLIC THEOLOGY

TILBURG UNIVERSITY

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0735

© 2020 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD PANELVOORZITTER.....	5
RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING THEOLOGIE EN DE MASTEROPLEIDINGEN THEOLOGIE, OPLEIDING TOT LERAAR VOORTGEZET ONDERWIJS VAN DE EERSTE GRAAD IN GODSDIENST EN LEVENSBESCHOUWING EN CHRISTIANITY AND SOCIETY VAN TILBURG UNIVERSITY	7
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN.....	7
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	8
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	8
WERKWIJZE VAN HET PANEL	8
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	13
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	23
BIJLAGEN	51
BIJLAGE 1: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	53
BIJLAGE 2: BEOOGDE LEERRESULTATEN	67
BIJLAGE 3: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	70
BIJLAGE 4: BEZOEKPROGRAMMA	76
BIJLAGE 5: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	77

Dit rapport is vastgesteld op 4 mei 2020

VOORWOORD PANELVOORZITTER

Dit rapport bevat de bevindingen van het visitatiepanel Theologie en Religiewetenschappen in uitvoering van de kwaliteitsbeoordeling van universitaire bachelor- en masteropleidingen Theologie en Religiewetenschappen in Nederland.

Het doel van het rapport is drievoudig: de resultaten van de beoordeling van de voorgelegde opleidingen weergeven, mede in het licht van de opvolging van de bestuurlijke afspraken die opleidingen met de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) hebben gemaakt na de visitatieronde in 2013; terugkoppelen over de duurzaamheid van de interne kwaliteitszorg van de betrokken instellingen en opleidingen; adviezen aanreiken voor de accreditatie van die opleidingen door de NVAO.

Het panel dat de opleidingen in het cluster Theologie en Religiewetenschappen in 2019-2020 heeft bezocht, heeft bij de zeven deelnemende instellingen – Vrije Universiteit Amsterdam, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Universiteit Leiden, Radboud Universiteit en Tilburg University – tweeëntwintig zorgvuldig geprofileerde en goed georganiseerde opleidingen aangetroffen, die zich bewust zijn van het belang van de kwaliteitszorg in opleidingsaanbod en onderwijs. Het panel heeft de diepgaande kennismaking met die opleidingen als bijzonder leerzaam en bemoedigend ervaren.

Het panel heeft zijn werk op voortreffelijke wijze kunnen verrichten. De zelfevaluatierapporten waren doorgaans doordacht samengesteld en vormden een relevante basis voor de eerste kennismaking met de opleidingen, de visie waarop ze steunen, de doelstellingen die ze willen realiseren en de aandachtspunten die ze voor zichzelf bepalen. De grondige gesprekken met de diverse geledingen van de opleidingen tijdens het locatiebezoek waren verhelderend.

Het panel heeft waardering voor de openheid waarmee de instellingen intern in gesprek zijn gegaan over het opleidingsaanbod, de organisatie van het onderwijs en de kwaliteitsborging daarvan. Hierdoor heeft het panel zich een duidelijk beeld kunnen vormen van de kwaliteit van de beoordeelde opleidingen en van de duurzaamheid van de borging daarvan. Het panel hoopt dat zijn rapport bijdraagt aan een helder (zelf)beeld van de betrokken opleidingen en een stimulerende rol mag vervullen in de cyclus van kwaliteitszorg die de instellingen en hun opleidingen krachtig willen verderzetten.

Dank gaat uit naar bestuur, naar academische en administratieve staf, en naar studenten en alumni van de betrokken universiteiten en opleidingen. Hun inspanningen voor de voorbereiding van de visitatie en hun medewerking aan de uitvoering van de beoordeling verdienen waardering.

Verder ben ik zeer erkentelijk jegens de leden van het panel alsook de projectleider en de secretarissen van QANU voor de uitstekende samenwerking, voor hun deskundige inbreng en voor de professionele ondersteuning. Elk van hen heeft vanuit haar of zijn eigen perspectief, ervaring en achtergrond bijgedragen aan het welslagen van de visitatie en aan de totstandkoming van dit rapport.

Aan de betrokken universiteiten en opleidingen wensen we een succesvolle uitvoering van hun opdracht tot vorming van studenten die beslagen zijn op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. In een razendsnel veranderende 21^e-eeuwse wereld zonder grenzen is het van groot belang dat universiteiten deskundigen blijven vormen die op verstandige wijze nadenken over religie in haar veelvormigheid en over haar maatschappelijke impact, zodat hun alumni met kennis van zaken breed maatschappelijke en kerkelijke verantwoordelijkheden kunnen opnemen.

Prof. dr. Marc Vervenne
Voorzitter visitatiepanel

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING THEOLOGIE EN DE MASTEROPLEIDINGEN THEOLOGIE, OPLEIDING TOT LERAAR VOORTGEZET ONDERWIJS VAN DE EERSTE GRAAD IN GODSDIENST EN LEVENSBESCHOUWING EN CHRISTIANITY AND SOCIETY VAN TILBURG UNIVERSITY

Dit rapport volgt het Beoordelingskader Accreditatiestelsel Hoger Onderwijs Nederland voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. september 2018).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Theologie

Naam van de opleiding:	Theologie
CROHO-nummer:	56109
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Locatie(s):	Utrecht en Tilburg
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands, Engels
Inleverdatum NVAO:	01/05/2020 ¹

Masteropleiding Theologie

Naam van de opleiding:	Theologie
CROHO-nummer:	60257
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Locatie(s):	Utrecht en Tilburg
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Inleverdatum NVAO:	01/05/2020

Masteropleiding Christianity and Society

Naam van de opleiding:	Theologie en Religiewetenschappen
CROHO-nummer:	60824
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Locatie(s):	Tilburg
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Engels
Inleverdatum NVAO:	01/05/2020

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

Naam van de opleiding:	Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing
CROHO-nummer:	68075
Niveau van de opleiding:	master

¹ In verband met de Coronacrisis heeft de instelling bij de NVAO uitstel aangevraagd en deze verkregen.

Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	120 EC
Locatie(s):	Utrecht
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Inleverdatum NVAO:	01/05/2020

Het bezoek van het visitatiepanel Theologie en Religiewetenschappen aan de Tilburg School of Catholic Theology van Tilburg University vond plaats van 27 – 29 januari 2020.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Tilburg University
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 30 september 2019 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de opleidingen van het cluster Theologie en Religiewetenschappen beoordeelde bestond uit:

- Prof. dr. M. (Marc) Vervenne, emeritus hoogleraar Bijbelwetenschap aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven en ere-rector magnificus van de KU Leuven (België) [voorzitter];
- Prof. dr. T.H. (Hetty) Zock, bijzonder hoogleraar Levensbeschouwing en Geestelijke Volksgezondheid aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. P.A.P. (Patrick) Nullens, hoogleraar Systematische Theologie aan de Evangelische Theologische Faculteit Leuven (België);
- A.J.H. (Tom) van Vilsteren MA, hoofdkrijgsmachtaalmoezenier bij Diensten Geestelijke Verzorging van het Ministerie van Defensie;
- Drs. J. (Jochem) Quartel, vakdidacticus godsdienst/levensbeschouwing aan de Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen (team voortgezet onderwijs) aan de Vrije Universiteit Amsterdam;
- L.L.M. (Laura) Rolsma, alumna van de bacheloropleiding Religiewetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen en momenteel masterstudent Politicologie aan de Universiteit Leiden [student-lid].

Het panel werd ondersteund door J. (Jetje) De Groof en A.P. (Anke) van Wier MA, die optraden als secretaris.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De beoordeling van de bachelor- en masteropleidingen aan de Tilburg School of Catholic Theology van Tilburg University was onderdeel van de visitatiegroep Theologie en Religiewetenschappen. Wegens de grootte van het aantal deelnemende instellingen, is het cluster opgedeeld in het "grote" cluster, de reguliere instellingen, en het "kleine" cluster, de particuliere instellingen. De visitatie van het cluster Theologie en Religiewetenschappen aan Tilburg University viel binnen het grote cluster.

Van september 2019 tot en met januari 2020 beoordeelde het panel van het grote cluster, in verschillende samenstellingen, in totaal 22 opleidingen aan zeven universiteiten. Het grote cluster bestond uit de volgende deelnemende instellingen: Vrije Universiteit Amsterdam, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Universiteit Leiden, Radboud Universiteit en Tilburg University.

Het grote cluster Theologie en Religiewetenschappen heeft de logistieke en praktische begeleiding van de visitatie en de rapportage uitbesteed aan evaluatiebureau QANU. Dr. A.H.A.M. (Alexandra) Paffen begeleidde het cluster als coördinator van QANU. Alexandra Paffen, A.P. (Anke) van Wier MA., dr. F. (Floor) Meijer, drs. L.C. (Linda) te Marvelde, en dr. J. (Jetje) De Groof traden op als secretaris in het cluster Theologie en Religiewetenschappen.

Tijdens de visitatie van Tilburg University werd het panel ondersteund door Jetje de Groof en Anke van Wier. Zij zijn door de NVAO als secretaris gecertificeerd.

Het visitatiepanel

Bij de samenstelling van het visitatiepanel is rekening gehouden met de expertise, beschikbaarheid en onafhankelijkheid van de panelleden. Het visitatiepanel bestond uit de volgende leden:

- Prof. dr. M. (Marc) Vervenne, emeritus hoogleraar Bijbelwetenschap aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven en ere-rector magnificus van de KU Leuven (België) [voorzitter];
- Prof. dr. T.H. (Hetty) Zock, bijzonder hoogleraar Levensbeschouwing en Geestelijke Volksgezondheid aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. H.C. (Hijme) Stoffels, emeritus hoogleraar Sociologie van Kerk en Godsdienst aan de Faculteit Religie en Theologie van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Dr. M. (Mariëtte) van den Hoven, universitair hoofddocent aan Ethiek Instituut van het Departement Filosofie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht;
- Prof. dr. P.A.P. (Patrick) Nullens, hoogleraar Systematische Theologie aan de Evangelische Theologische Faculteit Leuven (België);
- Prof. dr. A.F. (Ab) de Jong, hoogleraar Vergelijkende Godsdienstwetenschap aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden;
- Prof. dr. C. (Camilla) Adang, hoogleraar Islamitische Studies aan het Departement Arabic and Islamic Studies van Tel Aviv University (Israël);
- A.J.H. (Tom) van Vilsteren MA, hoofdkrijgsmachtaalmoezenier bij Diensten Geestelijke Verzorging van het Ministerie van Defensie;
- Dr. D.J. (David) Bos, docent Sociologie aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. J.T. (Thijl) Sunier, hoogleraar Antropologie van Religie aan de Faculteit van Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Prof. dr. M.G.K. (Mirjam) van Veen, hoogleraar Kerkgeschiedenis aan de Faculteit Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Prof. dr. T (Todd) Weir, hoogleraar Geschiedenis van het Christendom en Moderne Cultuur aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen.
- Drs. J. (Jochem) Quartel, Vakdidacticus godsdienst/levensbeschouwing aan de Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen (team voortgezet onderwijs) aan de Vrije Universiteit Amsterdam.
- A. (Annemarie) Foppen, MSc, alumna van de masteropleiding Policy, Communication and Organisation en masteropleiding Theology and Religious Studies (2018) en promovenda Religie en Leiderschap aan de Vrije Universiteit Amsterdam [student-lid];
- S. (Simone) Landman, BA, masterstudent Bijbelse Exegese (Theologie) aan de Radboud Universiteit [student-lid];
- L.L.M. (Laura) Rolsma, alumna van de bacheloropleiding Religiewetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen en momenteel masterstudent Politicologie aan de Universiteit Leiden [student-lid].

Vorbereiding

Op 19 december 2018 vond de voorzitterstraining plaats. Daarbij informeerde QANU de panelvoorzitter over zijn rol tijdens de visitaties. Ook is hij geïnformeerd over de van toepassing zijnde beoordelingskaders, de werkwijze en de planning van bezoeken en rapportage. Het panel

kwam voor de eerste keer bijeen in een startvergadering op 7 augustus 2019, waarin de beoordelingskaders, het visitatieproces en de planning aan bod kwamen. Tevens is een werkwijze voor de visitaties afgesproken.

De coördinator stelde een bezoekprogramma op in overleg met de contactpersonen van de faculteit. De faculteit selecteerde vervolgens voor elke gespreksronde representatieve gesprekspartners. Het bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 4.

In de aanloop naar het visitatiebezoek aan Tilburg University ontving QANU de zelfevaluatie rapporten van de opleidingen en stuurde deze door aan de panelleden. De coördinator en panelvoorzitter maakten een selectie van 15 eindwerken van elk van de te beoordelen opleidingen. Deze eindwerken zijn geselecteerd uit een lijst van afgestudeerden over de periode 2016-2019. Daarbij hielden de coördinator en voorzitter rekening met variatie in onderwerpkeuze, afstudeervariant, begeleiding en beoordeling.

De panelleden bestudeerden het zelfevaluatie rapport, de eindwerken en de bijbehorende beoordelingsformulieren en stuurden hun bevindingen op naar de secretaris. De secretaris verzamelde de vragen en opmerkingen van het panel in een document en verspreidde dit onder de panelleden.

Voorafgaand aan het bezoek hield het panel een vooroverleg waarin de voorlopige bevindingen naar aanleiding van de zelfevaluatie rapporten, de gelezen scripties en de taakverdeling ter sprake kwamen.

Bezoek

Het visitatiebezoek aan de Tilburg School of Catholic Theology (TST) van Tilburg University vond plaats van 27 – 29 januari 2020. Voorafgaand aan en tijdens het bezoek bestudeerde het panel aanvullend materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 5. Het panel sprak met studenten en docenten, het management en verantwoordelijken, alumni en vertegenwoordigers van de examencommissie. Tevens bood het panel studenten en docenten de gelegenheid om informeel met het panel te spreken tijdens een inloopspreekuur. Van deze gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

Het panel beëindigde het bezoek met een intern overleg om de voorlopige bevindingen te formuleren. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Consistentie en ijking

De consistentie in de beoordeling is op diverse manieren geborgd:

1. Het panel is zodanig samengesteld dat de voorzitter en een aantal panelleden bij meerdere visitatiebezoeken aanwezig waren.
2. De coördinator was aanwezig bij het opstellen van de voorlopige bevindingen aan het eind van elk bezoek;

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel en legde dat vervolgens voor aan de coördinator voor een collegiale toets. Daarna heeft de secretaris in overleg met de voorzitter het ontwerprapport voorgelegd aan de andere panelleden, met het verzoek het rapport te bekijken en van feedback te voorzien. Na verwerking van de feedback heeft de voorzitter het herwerkte ontwerprapport doorgenomen en aangevuld of bijgestuurd. Vervolgens heeft de secretaris het voorstel van definitief rapport ter informatie aan de panelleden bezorgd. Na akkoord van het panel stuurde de coördinator het rapport naar de faculteit met het verzoek om feitelijke onjuistheden te melden. De feitelijke onjuistheden zijn na overleg tussen de coördinator en de voorzitter door de secretaris gecorrigeerd. Vervolgens heeft het panel het rapport vastgesteld en

heeft de secretaris het toegestuurd aan de Faculteit en aan het College van Bestuur van de universiteit.

Definitie oordelen

In overeenstemming met het Beoordelingskader 2018 voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs mag worden verwacht van een *associate degree*-, bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Voldoet

De opleiding voldoet op de standaard aan basiskwaliteit.

Voldoet ten dele

De opleiding voldoet in belangrijke mate aan basiskwaliteit op de standaard maar er zijn verbeteringen nodig om volledig aan de standaard te voldoen.

Voldoet niet

De opleiding voldoet niet aan basiskwaliteit op de standaard.

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities gehanteerd voor de beoordeling van de opleiding als geheel:

Positief

Op alle standaarden 'voldoet'.

Positief onder voorwaarden

Standaard 1 'voldoet' en maximaal op twee standaarden een 'voldoet ten dele' waarbij het panel het opleggen van voorwaarden adviseert.

Negatief

In de volgende situaties:

- 'voldoet niet' op een of meer standaarden;
- 'voldoet ten dele' op standaard 1;
- 'voldoet ten dele' op een of twee standaarden waarbij het panel niet adviseert om voorwaarden op te leggen;
- op drie of meer standaarden 'voldoet ten dele'.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Theologie

Beoogde leerresultaten

Het panel is positief over het profiel van de bacheloropleiding Theologie van de Tilburg School of Catholic Theology (TST) van Tilburg University (TiU). De opleiding onderscheidt zich door de gerichtheid op een grondige kennis van de klassieke theologie vanuit de katholieke traditie, door de aandacht voor de brontalen en door het vormen van een academische houding bij studenten. Het panel verwelkomt dat de opleiding zich richt op de ontwikkeling van kennis, kunde én karakter van de studenten. Het waardeert dat de opleiding al op bachelorniveau aandacht heeft voor arbeidsmarktoriëntatie. De eindtermen zijn een heldere vertaling van het opleidingsprofiel; ze zijn van een passend niveau en sluiten aan bij het domeinspecifiek referentiekader. Ze garanderen volgens het panel een stevige academische grondslag.

Het panel stelt echter vast dat de combinatie van kerkelijke en wettelijke eisen zorgt voor onduidelijkheid in het opleidingsprofiel. Het beveelt de TST aan een duidelijke positie in te nemen, die zich vervolgens ook in het curriculum vertaalt. De vraag op welke manier de opleiding de wettelijke en canonieke eisen met elkaar verbindt is ook relevant omdat de TST met de Engelstalige opleiding een bredere studentengroep wil aantrekken.

Onderwijsleeromgeving

Het panel is de mening toegedaan dat in het bachelorcurriculum meer openheid dient te komen. Dit houdt enerzijds in dat studenten beter gefaciliteerd en meer gestimuleerd moeten worden om in de keuzeruimte te opteren voor opties buiten de eigen faculteit, zoals een minor of een buitenlandervaring. Anderzijds dient zich een actualisering van de inhoud van een deel van de vakken aan, zodat de opleiding haar ambitie om kritische ingesteldheid en gerichtheid op hedendaagse thema's centraal te stellen ten volle kan realiseren.

Het panel verwelkomt dat de opleiding gevolg heeft gegeven aan de aanbeveling van het vorige visitatiepanel om een bachelorthesis in te voeren. Het panel besluit dat het *Skills Program* goed is uitgewerkt en een stevige basis biedt voor het schrijven van de bachelorthesis. Het panel meent echter dat de reflectie op de keuze voor een bepaalde methode en de afwegingen die hierbij gemaakt worden, nog meer aan bod kunnen komen in de thesis (zie standaard 4). Het vraagt de opleiding hierop sterker te sturen bij de begeleiding van de thesis.

Het aantal studenten in de bachelor is volgens het panel gestabiliseerd op een werkbaar niveau. Het potentieel van de Engelstalige bachelor kan volgens het panel de instroom doen toenemen. Naast gerichte wervingsinitiatieven vereist die groei een verdere verheldering van het profiel van de bacheloropleiding, die zich moet vertalen in een duidelijke communicatie over dat profiel (zie ook standaard 1). Het volstaat dus niet een programma in het Engels aan te bieden als dit niet gepaard gaat met een inhoudelijke 'internationalisering', die breder is dan het taalgebruik. Het panel komt tot de conclusie dat de opleiding zowel voor vol- als voor deeltijdstudenten studeerbaar is, maar vraagt de TST de studeerbaarheid blijvend te monitoren en waar nodig passende maatregelen ter bijsturing te nemen.

Het panel waardeert dat de TST goed bezig is karaktervorming als een van de pijlers in het TEP in het programma te implementeren. Tegelijk vraagt het panel werk te maken van het ontwikkelen van een eigen gedragen visie daaromtrent, die vervolgens verankerd kan worden in de curricula en in de toetsing. Het panel geeft als suggestie mee gebruik te maken van de theoretische onderbouwing en van de goede praktijken die in de verschillende TST-opleidingen reeds bestaan, om in dat verband een coherent, transparant en breed gedragen beleid op te bouwen, waarmee de TST zich kan onderscheiden.

Het panel stelde vast dat de opleidingsspecifieke voorzieningen op orde zijn. Tegelijk merkt het op dat nog meer met digitale leermiddelen gewerkt kan worden. Ook kan de opleiding consequenter en

eenvormiger gebruik maken van de elektronische leeromgeving. Het panel oordeelt dat de studiebegeleiding op orde is.

Studenten van de opleiding geven aan erg tevreden te zijn over hun docenten. Ze prijzen hun betrokkenheid en didactische kwaliteiten. Het panel is positief over de didactische en inhoudelijke kwaliteiten van de docenten. De TST voert efficiënt beleid om de Engelse taalvaardigheid van haar staf te garanderen. Onder andere in het licht van de internationalisering van de opleiding heeft de opleiding evenwel sterke behoefte aan een diverser docentenbestand, oordeelt het panel. Het beveelt de instelling met klem aan werk te maken van het verbreden van de staf in termen van leeftijd, gender en nationale herkomst.

Het panel is positief over de keuze van de bacheloropleiding Theologie om een Engelstalige variant aan te bieden. Het panel benadrukt tegelijk dat internationalisering niet versmald mag worden tot het (exclusieve) gebruik van het Engels als onderwijstaal. Het roept de opleiding en het management derhalve op om een coherente visie op internationalisering verder te ontwikkelen, waarin ook expliciet aandacht is voor het cultiveren van meertaligheid, die ruimer is dan tweetaligheid, voor interculturele communicatie en voor de *international classroom*. Ook in dit opzicht is het advies van het panel om de blik meer naar buiten te richten.

Toetsing

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. De recente ontwikkelingen, zowel op centraal als op facultair niveau, krijgen hun beslag in de opleiding. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Als ontwikkelpunt wil het panel de opleiding meegeven om de toetsing meer te gaan richten op de hogere cognitieve niveaus en om ook de overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) in hun diverse vormen mee te nemen in de toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf. Die commissie levert zeer goed werk. Het panel adviseert dat de plagiaatcontrole van eindwerken bij de individuele docenten wordt weggehaald en bijvoorbeeld bij de onderwijsadministratie wordt neergelegd.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat. Het panel is te spreken over de nieuwe procedure en beoordelingsformulieren die in 2019 zijn ingevoerd. Wel verdient de afstemming tussen de cijfers en de narratieve feedback verdere aandacht.

De toetsing in de bachelor Theologie is volgens het panel adequaat. Wel vraagt het panel blijvend te monitoren dat de inzet in de bacheloropleiding van een grote diversiteit aan toetsvormen op verschillende toetsmomenten geen negatieve impact op de studeerbaarheid van de opleiding heeft. Het panel geeft bovendien als aanbeveling om in de toetsing meer aandacht te hebben voor de hogere cognitieve niveaus. Het panel stelt tevens vast dat de toetsingen vaak klassiek van opzet zijn; het beveelt aan hier aandacht aan te besteden en niet te aarzelen nieuwe onderwijskundige inzichten toe te passen.

De examencommissie heeft de afgelopen jaren een sterke ontwikkeling doorgemaakt. Volgens het panel slaagt de commissie er in om de kwaliteit van de toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald. Het panel is positief over het voornemen om een aparte toetscommissie op te richten.

Gerealiseerde leerresultaten

Het panel stelt op grond van een steekproef van vijftien scripties vast dat studenten in de eindwerken laten zien dat zij de eindtermen van de opleiding realiseren. De eindwerkstukken vertegenwoordigen het beoogde profiel van de opleiding en tonen aan dat de studenten in staat zijn zelf een eenvoudig onderzoek op te zetten en uit te voeren. De alumni met wie het panel kon spreken bevestigen dit beeld. Wat betreft het panel mag sterker gestuurd worden op methodologische reflectie in de eindwerken.

Het panel adviseert om de banden met de alumni te versterken. De alumniverenigingen VAK en Dialogos kunnen daarbij een rol spelen. De masteropleiding Theologie heeft enige jaren geleden een onderzoek naar de arbeidsmarktpositie uitgevoerd onder haar alumni. Het panel adviseert dit te ook te doen voor de bacheloropleiding. Tot slot beveelt het panel aan om de alumni actief te betrekken in de reflectie over organisatie en invulling van de curricula. Op deze manier kan de opleiding huidige studenten niet alleen beter voorlichten over het arbeidsmarktperspectief, maar bovendien kan het curriculum nog nauwer aansluiten op de behoeften van het werkveld.

Masteropleiding Theologie

Beoogde leerresultaten

Het panel is van oordeel dat de Tilburg School of Catholic Theology (TST) van Tilburg University (TiU) voor de masteropleiding Theologie een helder profiel neerzet. De doelstellingen en de eindtermen vertalen de ambitie van de TST om een academische beroepsopleiding aan te bieden. De opleiding sluit goed aan bij de katholieke identiteit van de TST, maar wil open staan voor andersgelovigen, wat het panel verwelkomt. Persoonsvorming en betrokkenheid op de samenleving komen conform het TEP goed aan de orde, naast academische theologische vorming. Het panel apprecieert dat in de voorbije periode de academische component van de opleiding is versterkt.

De eindtermen zijn een heldere vertaling van het opleidingsprofiel, zijn van een passend niveau en sluiten aan bij het domeinspecifiek referentiekader. Ze garanderen volgens het panel een stevige academische en professionele grondslag. Het panel waardeert dat het competentieprofiel de vereisten op het vlak van professionele competenties voor de studenten verheldert.

Het panel stelde wel vast dat de gerichtheid op verschillende beroepenvelden kan leiden tot spanning in het opleidingsprofiel, omdat het karakter en de vereisten van het parochiepastoraat en van de geestelijke verzorging erg uiteenlopend zijn. Bovendien is het beroepenveld van de geestelijke verzorgers sterk in verandering en ook intern gedifferentieerd. Vanuit die vaststelling is het panel van oordeel dat de opleiding kritisch dient te (blijven) reflecteren op de genoemde spanningen, en de gevolgen van de ontwikkelingen in het parochiepastoraat en de geestelijke verzorging nauwgezet te blijven volgen met het oog op bijsturing van het onderwijs en van de toetsing, waar nodig of wenselijk. Het panel beveelt tevens aan nog beter te anticiperen op de vraag naar geestelijke verzorging in het categoriale pastoraat, zoals bij gevangenen, zeevarenden, militairen of in de gezondheidszorg.

Het panel nam ook kennis van het verkennen van de haalbaarheid om een tweejarige masteropleiding Geestelijke Verzorging gemeenschappelijk met de PThU in te richten. Het is van mening dat een tweejarige opleiding een goede tussenweg is tussen de eenjarige en driejarige opleidingen Geestelijke Verzorging die momenteel aan verschillende universiteiten in Nederland worden aangeboden.

Onderwijsleeromgeving

Het panel is tevreden over de inhoud en de opbouw van het programma. Het komt tot het besluit dat het programma solide is en invulling geeft aan de ambitie om een academische beroepsopleiding aan te bieden. De opleiding is voldoende studentgericht. Het panel waardeert hoe zowel praktische vaardigheden als onderzoekscompetenties ruimte in het programma krijgen. Het verwelkomt dat er een breed aanbod aan keuzevakken is met het oog op theologische verdieping. Wel vindt het panel dat er net als in de bacheloropleiding een beleid nodig is dat studenten ertoe aanzet deze ruimte beter te benutten om naar buiten te treden (bv. een buitenlandverblijf). Het panel is van mening dat de studenten goed worden voorbereid op de masterthesis. Deze overwegingen gelden zowel voor de vol- als de deeltijdvariant van de opleiding.

Het panel stelde vast dat de studenten de stage een meerwaarde vinden. Het stagereglement en de stagehandleiding zijn helder en transparant. Wel besluit het panel dat de keuze om de studenten een stage te laten doen in zowel het parochiepastoraat als in de geestelijke verzorging een aantal problemen meebrengt. Het panel is van mening dat de TST de opzet van de stages dient te

herbekijken en bij te sturen. Het beveelt eveneens aan om structurele partnerschappen met stageplaatsen aan te gaan, zodat structurele oplossingen kunnen worden uitgewerkt, met duidelijke afspraken over de inhoud van stages.

Samen met de studenten is het panel positief over de leeromgeving die deze masteropleiding biedt. Het heeft sterke waardering voor het kleinschalige, interactieve karakter van die omgeving en de impact die deze heeft op de kwaliteit van het onderwijs. Tegelijk is het panel van mening dat het mogelijke informele karakter dat de kleinschaligheid van de opleiding met zich brengt zorgvuldige monitoring nodig heeft. Verder meent het panel dat de opleiding zich moet inspannen om de instroom in de masteropleiding Theologie te verhogen ten einde voldoende kritische massa te behouden. Het exploreren van de mogelijkheid om samen met de PThU een tweejarige master Geestelijke Verzorging te organiseren is volgens het panel een aan te bevelen spoor, al kan dat ten koste gaan van de instroom in de driejarige masteropleiding. Het panel komt tot de conclusie dat de opleiding zowel voor vol- als voor deeltijdstudenten studeerbaar is, maar vraagt de TST dit thema te blijven opvolgen en waar nodig passende maatregelen te nemen.

Het panel waardeert dat de TST goed bezig is karaktervorming als een van de pijlers in het TEP in het programma te implementeren. Tegelijk vraagt het panel werk te maken van het ontwikkelen van een eigen gedragen visie daaromtrent, die vervolgens verankerd kan worden in de curricula en in de toetsing. Het panel geeft als suggestie mee gebruik te maken van de theoretische onderbouwing en van de goede praktijken die in de verschillende TST-opleidingen reeds bestaan, om in dat verband een coherent, transparant en breed gedragen beleid op te bouwen, waarmee de TST zich kan onderscheiden.

Het panel stelde vast dat de opleidingsspecifieke voorzieningen op orde zijn. Tegelijk merkt het op dat nog meer met digitale leermiddelen gewerkt kan worden. Ook kan de opleiding consequenter en eenvormiger gebruik maken van de elektronische leeromgeving. Het panel oordeelt dat de studiebegeleiding op orde is.

Studenten van de opleiding geven aan erg tevreden te zijn over hun docenten. Ze prijzen hun betrokkenheid en didactische kwaliteiten. Het panel is positief over de didactische en inhoudelijke kwaliteiten van de docenten. Het beveelt de instelling met klem aan werk te maken van het verbreden van de staf in termen van leeftijd, gender en nationale herkomst.

Toetsing

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. De recente ontwikkelingen, zowel op centraal als op facultair niveau, krijgen hun beslag in de opleiding. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Als ontwikkelpunt wil het panel de opleiding meegeven om de toetsing meer te gaan richten op de hogere cognitieve niveaus en om ook de overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) in hun diverse vormen mee te nemen in de toetsing. Het panel stelt tevens vast dat de toetsingen vaak klassiek van opzet zijn; het beveelt aan hier aandacht aan te besteden en niet te aarzelen nieuwe onderwijskundige inzichten toe te passen.

Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf. Die commissie levert zeer goed werk. Het panel adviseert dat de plagiaatcontrole van eindwerken bij de individuele docenten wordt weggehaald en bijvoorbeeld bij de onderwijsadministratie wordt neergelegd.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat. Het panel is te spreken over de nieuwe procedure en beoordelingsformulieren die in 2019 zijn ingevoerd. Wel verdient de afstemming tussen de cijfers en de narratieve feedback verdere aandacht.

Het panel komt tot de conclusie dat de beoordeling van de stages in de opleiding op orde is, maar dat er ruimte is voor meer transparantie over hoe op basis van een *rubric* tot een eindcijfer wordt

besloten en wat de inbreng van de begeleider op de stageplaats hierin is. Verder vraagt het panel de begeleiders van de stage meer te sturen op inhoudelijke reflectie in de stageverslagen. Tenslotte constateert het panel dat in de verslaglegging door de student en in de beoordeling door stagebegeleiders duidelijke verschillen zijn tussen het parochiepastoraat en het categoriaal pastoraat. Het panel is van mening dat hier meer eenvormigheid in moet komen.

De examencommissie heeft de afgelopen jaren een sterke ontwikkeling doorgemaakt. Volgens het panel slaagt de commissie er in om de kwaliteit van de toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald. Het panel adviseert de examencommissie om de stageverslagen van de masteropleiding Theologie, gezien het centrale karakter ervan in de opleiding, ook mee te nemen in de jaarlijkse steekproeven van de eindwerken. Het panel is positief over het voornemen om een aparte toetscommissie op te richten.

Gerealiseerde leerresultaten

Het panel stelt op grond van een steekproef van vijftien mastertheses vast dat studenten in de mastertheses laten zien dat zij de eindtermen van de opleiding ruim voldoende realiseren. De gekozen onderwerpen zijn relevant voor het theologisch onderzoek en voor de praktijk. De scripties tonen een systematische, analytische en methodisch verantwoorde manier van werken. Het panel is van mening dat de studenten voldoende zijn voorbereid op de arbeidsmarkt, wat wordt bevestigd in een recent alumnionderzoek.

Het panel adviseert om de banden met de alumni te versterken. De alumniverenigingen VAK en Dialogos kunnen daarbij een rol spelen. Het panel beveelt aan om de alumni actief te betrekken in de reflectie over organisatie en invulling van de curricula. Op deze manier kunnen de opleidingen huidige studenten niet alleen beter voorlichten over het arbeidsmarktperspectief, maar bovendien kan het curriculum nog nauwer aansluiten op de behoeften van het werkveld.

Masteropleiding Christianity and Society

Beoogde leerresultaten

Het panel is van oordeel dat de masteropleiding Christianity and Society van de Tilburg School of Catholic Theology (TST) van Tilburg University (TiU) een voldoende helder profiel heeft, waarin zowel academische theologische vorming als de betrokkenheid op de hedendaagse samenleving goed aan de orde komen. De multidisciplinaire insteek is aantrekkelijk en de focus op de relatie tussen theologie en maatschappij in economische en politieke contexten is actueel. Wel ziet het panel mogelijkheden om het aantrekkelijke profiel van de opleiding beter uit te dragen en ook de internationale oriëntatie van haar docenten te verstevigen.

De opleiding is sterk onderzoeksgericht, maar onderscheidt een breder werkveld dan alleen de academie. Het panel kan zich vinden in de uitstroommogelijkheden die de opleiding onderscheidt, en oordeelt dat ook de beoogde leerresultaten hier goed op aansluiten. Ook zijn de leerresultaten wat betreft niveau en oriëntatie passend voor een wetenschappelijke masteropleiding. De aandacht voor de persoonsvorming van de studenten komt hier goed in terug.

Onderwijsleeromgeving

Het panel is positief over de opzet van het onderwijsprogramma. Het heeft een duidelijke opbouw, een heldere structuur, een brede focus en een aantrekkelijke vormgeving. Deze opzet ondersteunt studenten om de beoogde leerresultaten te behalen. De manier waarop de actualiteit vanuit de christelijke traditie wordt beschouwd en behandeld is innovatief. De multidisciplinaire benadering heeft hier een duidelijke meerwaarde. Hoewel de opleiding wordt gekenmerkt door een zekere openheid in het denken, ziet het panel nog meer mogelijkheden om de blik naar buiten te richten. De nieuw aangebrachte focus op het katholiek sociaal denken is een waardevolle toevoeging aan het programma, oordeelt het panel.

Het panel waardeert de wijze waarop de opleiding de onderzoeksleerlijn heeft ontwikkeld en deze heeft versterkt sinds de vorige visitatie. Het panel beveelt de opleiding aan om zich in de komende

periode te bezinnen over welke andere vaardigheden afgestudeerden nodig hebben. Immers, hoewel er brede eindtermen zijn geformuleerd, richt de opleiding zich hoofdzakelijk op het bijbrengen van onderzoeksvaardigheden. Rekening houdend met het werkveld dat de opleiding identificeert, wijst het panel ook op de noodzaak gepaste aandacht te besteden aan het ontwikkelen van andere overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*), zoals communicatie- en sociale vaardigheden, die van toepassing zijn in verschillende beroepscontexten en de loopbaanperspectieven voor studenten uitbreiden. Verder beklemtoont het panel dat de internationale dimensie van deze opleiding breder en dieper gaat dan het gebruik van het Engels als onderwijstaal, maar zich vooral moet kenmerken door een culturele en mentale omslag van studenten en docenten in de omgang met theologische en religiewetenschappelijke kwesties.

De gehanteerde onderwijsvormen voldoen. Het panel is te spreken over het gevarieerde, intensieve, kleinschalige en stimulerende onderwijs. Ook is de opleiding in voldoende mate studentgericht. De studeerbaarheid van de opleiding voldoet.

Het panel waardeert dat de TST goed bezig is karaktervorming als een van de pijlers in het TEP in het programma te implementeren. Tegelijk vraagt het panel werk te maken van het ontwikkelen van een eigen gedragen visie daaromtrent, die vervolgens verankerd kan worden in de curricula en in de toetsing. Het panel geeft als suggestie mee gebruik te maken van de theoretische onderbouwing en van de goede praktijken die in de verschillende TST-opleidingen reeds bestaan, om in dat verband een coherent, transparant en breed gedragen beleid op te bouwen, waarmee de TST zich kan onderscheiden.

Het panel stelde vast dat de opleidingsspecifieke voorzieningen op orde zijn. Tegelijk merkt het op dat nog meer met digitale leermiddelen gewerkt kan worden. Ook kan de opleiding consequenter en eenvormiger gebruik maken van de elektronische leeromgeving. Het panel oordeelt dat de studiebegeleiding op orde is.

Studenten van de opleiding geven aan erg tevreden te zijn over hun docenten. Ze prijzen hun betrokkenheid en didactische kwaliteiten. Het panel is positief over de didactische en inhoudelijke kwaliteiten van de docenten. De TST voert efficiënt beleid om de Engelse taalvaardigheid van haar staf te garanderen. Onder andere in het licht van de internationalisering van de opleiding heeft de opleiding evenwel sterke behoefte aan een diverser docentenbestand, oordeelt het panel. Het beveelt de instelling met klem aan werk te maken van het verbreden van de staf in termen van leeftijd, gender en nationale herkomst.

Het panel is positief over de keuze van de masteropleiding *Christianity and Society* om Engelstalig onderwijs aan te bieden. Het panel benadrukt tegelijk dat internationalisering niet versmald mag worden tot het (exclusieve) gebruik van het Engels als onderwijstaal. Het roept de opleidingen en het management derhalve op om een coherente visie op internationalisering verder te ontwikkelen, waarin ook expliciet aandacht is voor het cultiveren van meertaligheid, die ruimer is dan tweetaligheid, voor interculturele communicatie en voor de *international classroom*. Ook in dit opzicht is het advies van het panel om de blik meer naar buiten te richten.

Toetsing

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. De recente ontwikkelingen, zowel op centraal als op facultair niveau, krijgen hun beslag in de opleiding. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Als ontwikkelpunt wil het panel de opleiding meegeven om de toetsing meer te gaan richten op de hogere cognitieve niveaus en om ook de overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) in hun diverse vormen mee te nemen in de toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf. Die commissie levert zeer goed werk. Het panel adviseert dat de plagiaatcontrole van eindwerken bij de individuele docenten wordt weggehaald en bijvoorbeeld bij de onderwijsadministratie wordt neergelegd.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat. Het panel is te spreken over de nieuwe procedure en beoordelingsformulieren die in 2019 zijn ingevoerd. Wel verdient de afstemming tussen de cijfers en de narratieve feedback verdere aandacht.

De examencommissie heeft de afgelopen jaren een sterke ontwikkeling doorgemaakt. Volgens het panel slaagt de commissie er in om de kwaliteit van de toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald. Het panel is positief over het voornemen om een aparte toetscommissie op te richten.

Gerealiseerde leerresultaten

Het panel is positief over de eindwerken die het voor deze opleiding las. Enkele eindwerken hebben het potentieel om omgewerkt te worden tot een publicatie in vaktijdschriften. De opleiding bereidt haar studenten afdoende voor op het werkveld. Alumni komen in diverse beroepsvelden terecht. Hiermee concludeert het panel dat studenten de beoogde leerresultaten behalen

Het panel adviseert om de banden met de alumni te versterken. De alumniverenigingen VAK en Dialogos kunnen daarbij een rol spelen. De masteropleiding Theologie heeft enige jaren geleden een onderzoek naar de arbeidsmarktpositie uitgevoerd onder haar alumni. Het panel adviseert dit te ook te doen voor deze opleiding. Tot slot beveelt het panel aan om de alumni actief te betrekken in de reflectie over organisatie en invulling van de curricula. Op deze manier kan de opleiding huidige studenten niet alleen beter voorlichten over het arbeidsmarktperspectief, maar bovendien kan het curriculum nog nauwer aansluiten op de behoeften van het werkveld.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

Beoogde leerresultaten

De Tilburgse universitaire lerarenopleiding (ULO) voor de schoolvakken godsdienst en levensbeschouwing heeft een sterk profiel volgens het panel. De opleiding beoogt eerstegraads docenten op te leiden die zowel didactisch als theologisch goed onderlegd zijn. Dit doet de opleiding door zich sterk te situeren in de katholieke traditie en in het bijzonder het katholiek voortgezet onderwijs. Het panel is positief over deze insteek. Het signaleert wel dat het betreffende schoolvak vandaag onder druk staat, en adviseert waakzaamheid hieromtrent.

Het panel oordeelt dat de beoogde leerresultaten voor de opleiding voldoen. Ze zijn gepast qua niveau en oriëntatie, en integreren op gepaste wijze het theologische en het didactische luik van de opleiding. De opleiding is er volgens het panel uitstekend in geslaagd de dimensie 'karakter' hierin te op te nemen.

Onderwijsleeromgeving

Het curriculum van de ULO voldoet volgens het panel. Studenten worden in staat gesteld de beoogde leerresultaten te bereiken. De twee leerlijnen zijn goed ingericht, hoewel de samenhang tussen beide leerlijnen kan worden versterkt. Het panel is te spreken over de vakinhouden. Een aandachtspunt is de aansluiting van de vakinhoud op actuele ontwikkelingen en op academische debatten rondom het schoolvak godsdienst/levensbeschouwing.

Het panel oordeelt dat de leeromgeving van de ULO goed is. Studenten ervaren deze als stimulerend en intellectueel verrijkend. Het panel acht de beslissing om de ULO studenten samen met studenten van de master Theologie te onderwijzen een zeer goede stap. Dit werkt verbredend voor beide groepen studenten. De intensieve stagebegeleiding is eveneens een positief element van deze opleiding. Het panel stelt vast dat de ULO een gepaste zelfkritische en lerende gemeenschap vormt.

De ULO kent in het tweede studiejaar een hoge studielast. Het panel adviseert de opleiding de studeerbaarheid te blijven monitoren. Ook is de beschikbaarheid van plaatsen in stagescholen een aandachtspunt. Het panel ziet hierin een taak weggelegd voor het management van de Tilburg School

of Catholic Theology (TST) om deuren te openen voor de ULO studenten door bijvoorbeeld samenwerkingsovereenkomsten af te sluiten met scholen.

Het panel waardeert dat de TST goed bezig is karaktervorming als een van de pijlers in het TEP in het programma te implementeren. Tegelijk vraagt het panel werk te maken van het ontwikkelen van een eigen gedragen visie daaromtrent, die vervolgens verankerd kan worden in de curricula en in de toetsing. Het panel geeft als suggestie mee gebruik te maken van de theoretische onderbouwing en van de goede praktijken die in de verschillende TST-opleidingen reeds bestaan, om in dat verband een coherent, transparant en breed gedragen beleid op te bouwen, waarmee de TST zich kan onderscheiden.

Het panel stelde vast dat de opleidingsspecifieke voorzieningen op orde zijn. Tegelijk merkt het op dat nog meer met digitale leermiddelen gewerkt kan worden. Ook kan de opleiding consequenter en eenvormiger gebruik maken van de elektronische leeromgeving. Het panel oordeelt dat de studiebegeleiding op orde is.

Studenten van de opleiding geven aan erg tevreden te zijn over hun docenten. Ze prijzen hun betrokkenheid en didactische kwaliteiten. Het panel is positief over de didactische en inhoudelijke kwaliteiten van de docenten. Het beveelt de instelling met klem aan werk te maken van het verbreden van de staf in termen van leeftijd, gender en nationale herkomst.

Toetsing

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. De recente ontwikkelingen, zowel op centraal als op facultair niveau, krijgen hun beslag in de opleiding. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Als ontwikkelpunt wil het panel de opleiding meegeven om de toetsing meer te gaan richten op de hogere cognitieve niveaus en om ook de overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) in hun diverse vormen mee te nemen in de toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf. Die commissie levert zeer goed werk. Het panel adviseert dat de plagiaatcontrole van eindwerken bij de individuele docenten wordt weggehaald en bijvoorbeeld bij de onderwijsadministratie wordt neergelegd.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat. Het panel is te spreken over de nieuwe procedure en beoordelingsformulieren die in 2019 zijn ingevoerd. Wel verdient de afstemming tussen de cijfers en de narratieve feedback verdere aandacht.

De toetsing in de ULO is op gepaste wijze vormgegeven. Hier adviseert het panel dat de beoordelingsformulieren voor de stageverslagen van *rubrics* worden voorzien, zodat de beoordeling transparanter is.

De examencommissie heeft de afgelopen jaren een sterke ontwikkeling doorgemaakt. Volgens het panel slaagt de commissie er in om de kwaliteit van de toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald. Het panel is positief over het voornemen om een aparte toetscommissie op te richten.

Gerealiseerde leerresultaten

Op basis van gesprekken met alumni en een selectie van recent voltooide eindwerken constateert het panel dat studenten de beoogde leerresultaten behalen. De eindwerken bestrijken een groot deel van het brede vakgebied en laten een passend niveau zien. Het panel adviseert de opleiding om studenten aan te moedigen om de didactische en educatieve componenten beter te integreren in hun eindwerken.

Het panel adviseert om de banden met de alumni te versterken. De alumniverenigingen VAK en Dialogos kunnen daarbij een rol spelen. De masteropleiding Theologie heeft enige jaren geleden een

onderzoek naar de arbeidsmarktpositie uitgevoerd onder haar alumni. Het panel adviseert dit te ook te doen voor deze opleiding. Tot slot beveelt het panel aan om de alumni actief te betrekken in de reflectie over organisatie en invulling van de curricula. Op deze manier kan de opleiding huidige studenten niet alleen beter voorlichten over het arbeidsmarktperspectief, maar bovendien kan het curriculum nog nauwer aansluiten op de behoeften van het werkveld.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Theologie

Standaard 1: Beoogde leerresultaten	voldoet
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoet
Standaard 3: Toetsing	voldoet
Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten	voldoet

Algemeen eindoordeel positief

Masteropleiding Theologie

Standaard 1: Beoogde leerresultaten	voldoet
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoet
Standaard 3: Toetsing	voldoet
Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten	voldoet

Algemeen eindoordeel positief

Masteropleiding Christianity and Society

Standaard 1: Beoogde leerresultaten	voldoet
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoet
Standaard 3: Toetsing	voldoet
Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten	voldoet

Algemeen eindoordeel positief

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

Standaard 1: Beoogde leerresultaten	voldoet
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoet
Standaard 3: Toetsing	voldoet
Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten	voldoet

Algemeen eindoordeel positief

De voorzitter, Prof. dr. M. (Marc) Vervenne, en de secretarissen, Dr. J. (Jetje) De Groof en A.P. (Anke) van Wier, van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 4 mei 2020

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

Organisatorische context

De Tilburg School of Catholic Theology (TST) is op 1 januari 2007 opgericht als faculteit van Tilburg University (TiU). Deze faculteit zet binnen TiU de traditie van eerdere zelfstandige theologieopleidingen in Tilburg en Utrecht voort. De TST is als enige in Nederland door de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding te Rome erkend als katholieke universitaire theologische faculteit. De TST verzorgt een driejarige bacheloropleiding Theologie, een driejarige masteropleiding Theologie, een tweejarige master Universitaire Lerarenopleiding Godsdienst en Levensbeschouwing (ULO) en een eenjarige Engelstalige master Christianity and Society.

De TST biedt onderwijs aan op twee locaties: in Tilburg en Utrecht. Zij biedt sinds 2018 de bacheloropleiding Theologie ook als Engelstalige variant aan, naast de Nederlandstalige bachelor. Dit gebeurt in Tilburg, waar deze Engelstalige bacheloropleiding samen met de masteropleiding Christianity and Society wordt georganiseerd. De Nederlandstalige bacheloropleiding Theologie, de masteropleiding Theologie en de ULO Universitaire Lerarenopleiding Godsdienst en Levensbeschouwing zijn in Utrecht gelokaliseerd. Studenten kunnen alle opleidingen zowel in voltijd als in deeltijd volgen.

Standaard 1: Beoogde leerresultaten

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld en het vakgebied en op internationale eisen.

Bevindingen

Alle opleidingen

De TST is deel van TiU en onderschrijft het motto van deze universiteit (*Understanding Society*), dat vertaald is in het zogenaamde 'Tilburgse Onderwijsprofiel' (TEP: Tilburg Education Profile). Het TEP is gebaseerd op drie pijlers: kennis, kunde en karakter. De combinatie van kennis, kunde en karakter maakt studenten, in de visie van TiU, tot initiatiefrijke denkers, die actief bijdragen aan de samenleving. Het onderwijs van de TST past daarnaast ook binnen de visie van de rooms-katholieke kerk, die benadrukt dat het onderwijs gericht moet zijn op de gehele persoon van de student, wat van persoonsvorming de primaire doelstelling van het katholieke onderwijs maakt. Vertrekkend van deze gedeelde onderwijsvisie formuleerde de TST in al haar opleidingen eindtermen die gericht zijn op de karaktervorming en de houding van de student.

De TST is als faculteit erkend door de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding te Rome. Daarom is ze gerechtigd om canonieke graden te verlenen: het baccalaureaat (*STB*; vijfjarig) en het licentiaat (*STL*; tweejarig) in de theologie (*Sacra Theologia*) en het baccalaureaat (*SRB*; driejarig) en het licentiaat (*SRL*; tweejarig) in de godsdienstwetenschappen (*Scientiae Religiosae*). Studenten voldoen aan de voorwaarden voor deze graden door de bestaande opleidingen Theologie van de TST met een bepaald studietraject te volgen of een aanvullende studie te verrichten.

Profiel bacheloropleiding Theologie

De bacheloropleiding Theologie beoogt studenten te vormen op een academisch theologisch denken en werkniveau. Kenmerkend is de nadruk op klassieke theologie vanuit de katholieke traditie. Dit betekent vooreerst dat studenten een gedegen kennis hebben van de bronnen van het christelijk geloof en van de christelijke theologie. Vervolgens houdt het in dat studenten zelfstandig, kritisch, creatief en actualiserend met die bronnen kunnen omgaan. Vanuit een kritische vertrouwdheid met de klassieke theologie kunnen studenten de theologische inzichten actualiseren en een constructief gesprek aangaan met de hedendaagse cultuur en samenleving, met andere religies en met andere

christelijke kerken. Met deze doelen voor ogen bestrijkt de bachelor bovendien alle klassieke theologische vakgebieden. Kenmerkend voor de opleiding is de uitgebreide aandacht voor de brontalen Hebreeuws, Grieks en Latijn. De Nederlands- en de Engelstalige bacheloropleidingen hebben identieke profielen en eindtermen.

De bacheloropleiding is een basisopleiding, die studenten voorbereidt op de masteropleidingen van de faculteit, op universitaire masteropleidingen Theologie of Religiewetenschappen elders, en op masteropleidingen in andere domeinen. De ambitie is om studenten te vormen voor een functioneren in kerk en maatschappij op academisch niveau. Tegen die achtergrond is de ontwikkeling van persoonlijke houding, verantwoordelijkheid en ethisch besef essentieel.

De bacheloropleiding Theologie staat mede ten dienste van de ambtsopleiding binnen de rooms-katholieke kerk. Zij is daarom zo ingericht dat ze samen met de masteropleiding Theologie voldoet aan de kerkelijke criteria. Door het panel gevraagd naar de mogelijke spanningen tussen wettelijke en kerkelijke eisen, stelden de inhoudelijk verantwoordelijken dat de wettelijke criteria leidend zijn bij de vormgeving van het profiel en van het curriculum van de opleiding. Studenten behalen in de eerste plaats een bachelor- en/of masterdiploma en kunnen aanvullend het kerkelijke baccalaureaat behalen aan het einde van de masteropleiding indien ze in de vrije keuzeruimte keuzevakken uit een vooraf bepaalde selectie van vakken hebben gevolgd. De opleiding is primair gericht op de klassieke theologische vakken, maar geeft daarnaast, volgens de inhoudelijk verantwoordelijken, alle ruimte om aan te sluiten bij hedendaagse maatschappelijke ontwikkelingen.

Met de beoogde openheid en kritische houding wil de TST haar bacheloropleidingen ook aantrekkelijk maken voor niet-gelovige en andersgelovige studenten. De Engelstalige bacheloropleiding heeft enerzijds de ambitie om gericht studenten te werven uit het eigen netwerk van de TST en daarmee aan een vraag tegemoet te komen van ordes en congregaties die internationaal werken, en anderzijds om uitwisselingsstudenten beter te accommoderen. Tot deze groep behoren ook de studenten die vanuit andere *Schools* van TiU keuzevakken aan de TST volgen.

Het panel komt tot de conclusie dat het opleidingsprofiel voldoende in lijn is met het domeinspecifiek referentiekader Theologie en Religiewetenschappen (zie bijlage 1). De opleiding onderscheidt zich door de gerichtheid op een grondige kennis van de klassieke theologie vanuit de katholieke traditie. Sterk is dat in die benadering uitdrukkelijke aandacht uitgaat naar de kennis van de drie brontalen van de theologie. Het panel verwelkomt dat de opleiding zich richt op de ontwikkeling van kennis, kunde én karakter van de studenten. Het stelde vast dat de opleiding al op bachelorniveau aandacht heeft voor arbeidsmarktorientatie, wat eveneens een sterk punt is.

Tegelijkertijd leidt de combinatie van wettelijke en kerkelijke eisen tot een zekere onduidelijkheid in het opleidingsprofiel. Terecht heeft de TST de ambitie om zich conform de TiU-visie te richten op thema's die spelen in de hedendaagse maatschappij. Het panel constateerde echter dat in de meeste theologische vakken geen integratie bewerkt wordt van die actuele thema's met de insteek vanuit de traditionele dogmatiek (zie standaard 2). Verder wil de instelling een breder studentenpubliek aantrekken, maar weerspiegelt de communicatie naar toekomstige studenten deze ambitie volgens het panel onvoldoende. Ook het studentenhoofdstuk drukt de zorg uit over de aantrekkelijkheid van de opleiding voor niet-gelovige en andersgelovige studenten. Tegen deze achtergrond vraagt het panel meer helderheid te brengen in het opleidingsprofiel.

Beoogde leerresultaten bacheloropleiding Theologie

Het zelfevaluatierapport geeft aan dat de beoogde leerresultaten (hierna: eindtermen) van de bacheloropleiding in navolging van de vorige visitatieronde 2015 geherformuleerd zijn, zodat ze overzichtelijker en beter toetsbaar zijn. Het panel nam kennis van de eindtermen en stelde vast dat ze in overeenstemming zijn met het domeinspecifiek referentiekader (DSRK) van het Disciplineoverleg Godgeleerdheid (DGO) (zie bijlage 1). Ook constateerde het dat de eindtermen zijn afgestemd op de Dublindescriptoren. Conform het profiel van de opleiding, en in aanvulling van het

DSRK, zijn de brontalen expliciet in de eindtermen opgenomen en is er aandacht voor academische houding ('karakter').

De eindtermen zijn volgens het panel een adequate, helder geformuleerde vertaling van het beoogde opleidingsprofiel. Ze garanderen een stevige, academische grondslag van het programma. Het niveau, de oriëntatie en de inhoud van de eindtermen voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-bacheloropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren.

Profiel masteropleiding Theologie

De masteropleiding Theologie is een driejarige academische beroepsopleiding die voorbereidt op een functie in de geestelijke verzorging (zorg, politie, justitie, defensie, eerste lijn) of in een rooms-katholiek kerkelijk verband (parochie, bisdom). Het zelfevaluatie-rapport geeft aan dat de opleiding vraagstukken van zingeving en levensbeschouwing op een open en kritische wijze vanuit een katholiek perspectief benadert. Het panel waardeert dat de opleiding enerzijds een duidelijke katholieke identiteit heeft en anderzijds open wil staan voor andersgelovigen.

De algemene doelstelling van de opleiding is tweeledig. Enerzijds verwerven studenten kennis, inzichten en competenties met het oog op een functioneren in het parochie- of categoriale pastoraat. Anderzijds ontwikkelen ze grondige theologische kennis en inzicht en leren ze de bijhorende benaderingswijzen en onderzoeksmethoden toepassen. Doel is dat ze zelfstandig onderzoek kunnen verrichten op het terrein van de theologische disciplines in het algemeen of binnen een van de uitstroomprofielen. Deze doelstelling is volgens het panel een adequate vertaling van de beoogde academische beroepsopleiding.

Naast de academische opleiding van kandidaten voor de gewijde kerkelijke bedieningen biedt de masteropleiding Theologie een academische opleiding voor geestelijk verzorgers en voor studenten die als pastoraal werkende in een parochiële of andere rooms-katholieke kerkelijke context aan de slag willen. Studenten dienen twee stages te volgen en de keuze van de langste stage bepaalt het uitstroomprofiel: geestelijke verzorging of parochiepastoraat (zie standaard 2). Tevens vormt de master Theologie een brede academische opleiding voor studenten die in andere maatschappelijke contexten werk zoeken. Het panel waardeert dat de opleiding een breed beroepsperspectief voorop stelt. Het panel constateerde verder dat de masteropleiding Theologie niet alleen als primaire opleiding erkend is door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorging (SKGV), die de standaard vertegenwoordigt, maar ook door het Register voor Geestelijk Verzorgers met Zending bij de Overheid (RGVZO) en met name de ministeries van Veiligheid en Justitie en van Defensie. Het panel beschouwt dit als een indicatie van het feit dat de opleiding tegemoet wenst te komen aan de eisen van verschillende spelers in het beroepenveld. Het panel stelde wel vast dat de gerichtheid op verschillende beroepenvelden ook leidt tot spanning in het profiel van de opleiding, omdat het karakter en de vereisten van het parochiepastoraat en van de geestelijke verzorging erg uiteenlopend zijn. Bovendien is het beroepenveld van de geestelijke verzorgers sterk in verandering en ook intern gedifferentieerd. Deze spanning is voelbaar in de invulling van de onderwijsleeromgeving (standaard 2) en de toetsing (standaard 3). Vanuit die vaststelling is het panel van oordeel dat de opleiding kritisch dient te (blijven) reflecteren op de genoemde spanningen, en de gevolgen van de ontwikkelingen in het parochiepastoraat en geestelijke verzorging nauwgezet dient te volgen met het oog op aanpassing van het onderwijs en de toetsing. Het panel beveelt tevens aan nog beter te anticiperen op de vraag naar geestelijke verzorging in het categoriale pastoraat, zoals bij gevangenen, zeevarenden, militairen of in de gezondheidszorg.

Het panel vernam dat de TST momenteel met de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) de mogelijkheid verkent om een gemeenschappelijke tweejarige master Geestelijke Verzorging te organiseren. De driejarige route via de master Theologie is veel langer dan de in de regel eenjarige masteropleidingen Geestelijke Verzorging die door andere universiteiten worden aangeboden. Anderzijds is er in het veld van de geestelijke verzorging eensgezindheid dat een eenjarige masteropleiding met het oog op het verwerven van zowel academische als professionele

competenties, aan de korte kant is. Het panel is het er tegen die achtergrond mee eens dat een tweejarige opleiding een goede tussenweg kan zijn voor het vormen op academisch niveau van studenten die met een zending van de PKN of de RK kerk willen gaan werken. Het panel beveelt wel aan om zowel intern binnen elke instelling als onderling zorgvuldig na te gaan welke de levensvatbaarheid is van de beoogde masteropleiding

Beoogde leerresultaten masteropleiding Theologie

De doelstellingen van de opleiding zijn vertaald in negen eindtermen (zie bijlage 2). Het panel nam kennis van de eindtermen en stelde vast dat ze in overeenstemming zijn met het domeinspecifiek referentiekader (DSRK) van het Disciplineoverleg Godgeleerdheid (DGO) (zie bijlage 1). Ook constateerde het dat de eindtermen zijn afgestemd op de Dublindescriptoren. In 2016 zijn de eindtermen verder geconcretiseerd in een competentieprofiel, met het oog op een versterking van de aansluiting op de beroepspraktijk. In dit competentieprofiel zijn drie groepen competenties aanwezig: inhoudsgerichte, procesgerichte en persoonsgerichte. Het zelfevaluatie rapport stelt dat dit competentieprofiel de eindtermen differentieert en concretiseert, en een helder instrument is bij het vaststellen van leerdoelen en het toetsen. Het sluit goed aan bij de verschillende werkvelden van geestelijke verzorging en parochiepastoraat, en maakt zichtbaar over welke breedte van competenties een afgestudeerde dient te beschikken.

De eindtermen zijn volgens het panel een adequate, helder geformuleerde vertaling van het beoogde opleidingsprofiel. Ze garanderen een stevige, academische grondslag van het programma. Het niveau, de oriëntatie en de inhoud van de eindtermen voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-masteropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren. Conform het profiel van de opleiding laten de eindtermen zich ordenen in twee leerlijnen, een praktische en een academische. Het panel waardeert dat persoonsvorming en betrokkenheid op de samenleving goed aan de orde komen, naast academische theologische vorming. Het competentieprofiel vindt het panel een handig instrument voor de inrichting van het onderwijs en de toetsing; ook biedt het studenten concrete handvatten om hun leerproces concreet inzichtelijk te maken.

Profiel masteropleiding Christianity and Society

De eenjarige Engelstalige masteropleiding C&S (CROHO-naam Theologie en Religiewetenschappen) wil internationale studenten breed werven en hun een programma aanbieden dat inzicht ontwikkelt in de verhouding tussen christendom en samenleving. De in 2010 gestarte opleiding is internationaal gericht en heeft een academisch profiel, met aandacht voor actuele sociaaleconomische en politieke vraagstukken in verbinding met theologische reflectie. Hiertoe hanteert de opleiding een multidisciplinaire insteek, zodat studenten maatschappelijke fenomenen vanuit verschillende perspectieven leren overdenken en begrijpen.

Het panel is van oordeel dat de masteropleiding C&S een breed en aantrekkelijk profiel heeft. De verbindingen die de opleiding zoekt tussen maatschappij en theologie in verschillende contexten zijn actueel en gevarieerd. De focus die de opleiding sinds de vorige visitatie heeft gericht op het katholiek sociaal denken is eveneens gepast en maakt dat de opleiding aansluit bij huidige ontwikkelingen in kerk en samenleving. Het panel ziet ruimte om dit profiel beter uit te dragen. De huidige voorlichtingsmaterialen die het panel tijdens de visitatie kon inzien, weerspiegelen immers de brede aard van de opleiding niet. Verder is het panel van mening dat het docentenkorps het internationale karakter van die opleiding nog onvoldoende uitstraalt. Omdat de instroom in de opleiding achterblijft (zie ook standaard 2), adviseert het panel om zowel meer specifieke werving in te zetten voor deze opleiding als de docentenstaf sterker in lijn te brengen met het internationale karakter van de opleiding.

Het werkveld waar de opleiding zich op richt is breed en weinig specifiek. De masteropleiding C&S is een opleiding met een sterk academisch en onderzoeksgericht profiel. De mogelijke werkvelden die de opleiding onderscheidt in het zelfevaluatie rapport zijn onder andere maatschappelijke organisaties, kerkelijke instanties en het academisch onderzoek. Het panel kan zich vinden in de

keuze voor deze uitstroommogelijkheden. Wel acht het panel het wenselijk dat de opleiding zich verder bezint op welke vaardigheden het studenten aan wil leren. Zonder af te doen aan de zeer grondige aandacht voor onderzoeksvaardigheden, stelt het vast dat er te weinig focus ligt op overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) als communicatie, project management en teamwork. Gezien de aard van het werkveld voor afgestudeerden is dit van groot belang. Het panel adviseert te opleiding om de uitstroommogelijkheden duidelijker neer te zetten voor aankomende studenten. Hierbij kunnen onder andere alumni van de opleiding ingezet worden.

Beoogde leerresultaten masteropleiding Christianity and Society

Het panel oordeelt dat de masteropleiding Christianity and Society haar eindtermen voldoende helder formuleert. Niveau en oriëntatie zijn gekoppeld aan de Dublin-descriptoren en wat het panel betreft in lijn met de internationale eisen die gesteld worden aan een academische masteropleiding. Wel beveelt het panel aan de internationale oriëntatie van de opleiding nog beter uit de verf te laten komen. De eindtermen zijn opnieuw geformuleerd naar aanleiding van de vorige visitatie en het heroriëntatietraject dat daar op volgde. Hiermee is onder andere de component katholiek sociaal denken expliciet opgenomen in de beoogde leerresultaten. Het panel is tevreden over de resultaten hiervan in de nieuwe eindtermen. De beoogde leerresultaten sluiten goed aan bij het domeinspecifiek referentiekader dat het DGO geformuleerd heeft voor masteropleidingen Theologie en Religiewetenschappen. Ook sluiten ze goed aan bij de focus van het TEP op de persoonsvorming van de studenten. Dit laatste is onder andere zichtbaar in eindterm 3, die refereert aan de 'scholarly attitude' van studenten.

Profiel masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

De universitaire lerarenopleiding godsdienst en levensbeschouwing is in 2015 gestart na de verzelfstandiging van het religieus-educatieve uitstroomprofiel van de masteropleiding Theologie. De twee- (voltijd) of driejarige (deeltijd) opleiding beoogt eerstegraads docenten in de schoolvakken godsdienst en levensbeschouwing op de leiden. Dit doet de opleiding door zich zowel te richten op de theologische vorming van studenten als door ze didactisch te bekwamen.

Het panel oordeelt dat deze masteropleiding een duidelijk profiel heeft en is ingebed in de context van de katholieke geloofsgemeenschap in Nederland en meer bepaald in het katholiek voortgezet onderwijs, waarvoor de opleiding docenten wil vormen. Van de studenten met wie het panel sprak en uit het studentenhoofdstuk vernam het panel dat studenten de katholieke identiteit van de opleiding als sterk punt zien. Het profiel van de opleiding sluit volgens het panel goed aan op het profiel van de TST in bredere zin. Dit wordt onder andere vormgegeven in de aandacht voor de persoon van de student in de opleiding.

De opleiding is opgezet als academische beroepsopleiding. Het beroepsprofiel is daarmee helder: docent in het voortgezet onderwijs. Het panel constateert wel dat het schoolvak godsdienst vandaag onder druk staat op veel scholen; het wordt vaak gecombineerd met maatschappijleer, of wegbezuinigd. Ook wordt dit vak op veel scholen niet onderwezen in de examenjaren van de havo en het vwo. Het panel adviseert de opleiding hier waakzaam op te zijn en studenten ook te wijzen op bredere beroepsopties, zoals in andere velden waar levensbeschouwelijk onderwijs een rol speelt. Het panel ziet zeker een voortdurende maatschappelijke behoefte aan docenten die leerlingen kunnen helpen in de complexe post-seculiere, post-christelijke samenleving te navigeren.

Beoogde leerresultaten masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

De faculteit heeft volgens het panel een duidelijk profiel geformuleerd voor afgestudeerden van deze opleiding: beoogd wordt om academisch geschoolde docenten af te leveren, die kennisoverdracht en persoonlijke vorming nauw met elkaar verweven, in lijn met de katholieke mensvisie. De afgestudeerde TST-docent is deskundig op het gebied van religie en samenleving en kan leerlingen begeleiden bij het vinden van hun positie ten aanzien van de katholieke traditie en in de maatschappij.

Ook de eindtermen voor deze opleiding zijn helder geformuleerd. Door de koppeling aan de Dublin-descriptoren zijn ze qua niveau en oriëntatie passend voor een wetenschappelijke masteropleiding. Het panel looft met name de wijze waarop deze opleiding de dimensie 'karakter' uit het TEP in de beoogde leerresultaten heeft geïntegreerd. Dit komt onder andere terug in eindterm 4, die refereert aan 'intellectuele zelfstandigheid', 'maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef' en 'kritische instelling' van afgestudeerden. Ook in eindterm 8 komt dit sterk terug. Deze eindterm spreekt over de wijze waarop de afgestudeerde 'de eigen persoon kan inzetten om jonge mensen en scholen te begeleiden bij hun religieuze of levensbeschouwelijke zoektocht'. De samenhang tussen de didactische en de theologische component van de opleiding komt eveneens goed terug in de eindtermen. Het meest recente domeinspecifiek referentiekader van het DGO is niet gericht op educatieve masteropleidingen, daarom sluit de opleiding aan bij het vorige DSRK, uit 2012. Het panel acht dit een passende keuze.

Overwegingen

Bacheloropleiding Theologie

Het panel is positief over het profiel van de opleiding. De opleiding onderscheidt zich door de gerichtheid op een grondige kennis van de klassieke theologie vanuit de katholieke traditie, door de aandacht voor de brontalen en door het vormen van een academische houding bij studenten. Het panel verwelkomt dat de opleiding zich richt op de ontwikkeling van kennis, kunde én karakter van de studenten. Het waardeert dat de opleiding al op bachelorniveau aandacht heeft voor arbeidsmarktorientatie. De eindtermen zijn een heldere vertaling van het opleidingsprofiel; ze zijn van een passend niveau en sluiten aan bij het domeinspecifiek referentiekader. Ze garanderen volgens het panel een stevige academische grondslag.

Het panel stelt echter vast dat de combinatie van kerkelijke en wettelijke eisen zorgt voor onduidelijkheid in het opleidingsprofiel. Het beveelt de TST aan een duidelijke positie in te nemen, die zich vervolgens ook in het curriculum vertaalt. De vraag op welke manier de opleiding de wettelijke en canonieke eisen met elkaar verbindt is ook relevant omdat de TST met de Engelstalige opleiding een bredere studentengroep wil aantrekken.

Masteropleiding Theologie

Het panel is van oordeel dat de TST voor de masteropleiding Theologie een helder profiel neerzet. De doelstellingen en de eindtermen vertalen de ambitie van de TST om een academische beroepsopleiding aan te bieden. De opleiding sluit goed aan bij de katholieke identiteit van de TST, maar wil open staan voor andersgelovigen, wat het panel verwelkomt. Persoonsvorming en betrokkenheid op de samenleving komen conform het TEP goed aan de orde, naast academische theologische vorming. Het panel apprecieert dat in de voorbije periode de academische component van de opleiding is versterkt.

De eindtermen zijn een heldere vertaling van het opleidingsprofiel, zijn van een passend niveau en sluiten aan bij het domeinspecifiek referentiekader. Ze garanderen volgens het panel een stevige academische en professionele grondslag. Het panel waardeert dat het competentieprofiel de vereisten op het vlak van professionele competenties voor de studenten verheldert.

Het panel stelde wel vast dat de gerichtheid op verschillende beroepenvelden kan leiden tot spanning in het opleidingsprofiel, omdat het karakter en de vereisten van het parochiepastoraat en van de geestelijke verzorging erg uiteenlopend zijn. Bovendien is het beroepenveld van de geestelijke verzorgers sterk in verandering en ook intern gedifferentieerd. Vanuit die vaststelling is het panel van oordeel dat de opleiding kritisch dient te (blijven) reflecteren op de genoemde spanningen, en de gevolgen van de ontwikkelingen in het parochiepastoraat en de geestelijke verzorging nauwgezet te blijven volgen met het oog op bijsturing van het onderwijs en van de toetsing, waar nodig of wenselijk. Het panel beveelt tevens aan nog beter te anticiperen op de vraag naar geestelijke verzorging in het categoriale pastoraat, zoals bij gevangenen, zeevarenden, militairen of in de gezondheidszorg.

Het panel nam ook kennis van het verkennen van de haalbaarheid om een tweejarige masteropleiding Geestelijke Verzorging gemeenschappelijk met de PThU in te richten. Het is van mening dat een tweejarige opleiding een goede tussenweg is tussen de eenjarige en driejarige opleidingen Geestelijke Verzorging die momenteel aan verschillende universiteiten in Nederland worden aangeboden.

Masteropleiding Christianity & Society

Het panel is van oordeel dat de masteropleiding Christianity and Society een voldoende helder profiel heeft, waarin zowel academische theologische vorming als de betrokkenheid op de hedendaagse samenleving goed aan de orde komen. De multidisciplinaire insteek is aantrekkelijk en de focus op de relatie tussen theologie en maatschappij in economische en politieke contexten is actueel. Wel ziet het panel mogelijkheden om het aantrekkelijke profiel van de opleiding beter uit te dragen en ook de internationale oriëntatie van haar docenten te verstevigen.

De opleiding is sterk onderzoeksgericht, maar onderscheidt een breder werkveld dan alleen de academie. Het panel kan zich vinden in de uitstroommogelijkheden die de opleiding onderscheidt, en oordeelt dat ook de beoogde leerresultaten hier goed op aansluiten. Ook zijn de leerresultaten wat betreft niveau en oriëntatie passend voor een wetenschappelijke masteropleiding. De aandacht voor de persoonsvorming van de studenten komt hier goed in terug.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

De Tilburgse universitaire lerarenopleiding voor de schoolvakken godsdienst en levensbeschouwing heeft een sterk profiel volgens het panel. De opleiding beoogt eerstegraads docenten op te leiden die zowel didactisch als theologisch goed onderlegd zijn. Dit doet de opleiding door zich sterk te situeren in de katholieke traditie en in het bijzonder het katholiek voortgezet onderwijs. Het panel is positief over deze insteek. Het signaleert wel dat het betreffende schoolvak vandaag onder druk staat, en adviseert waakzaamheid hieromtrent.

Het panel oordeelt dat de beoogde leerresultaten voor de opleiding voldoen. Ze zijn gepast qua niveau en oriëntatie, en integreren op gepaste wijze het theologische en het didactische luik van de opleiding. De opleiding is er volgens het panel uitstekend in geslaagd de dimensie 'karakter' hierin te op te nemen.

Conclusie

Bacheloropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoet'.

Masteropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoet'.

Masteropleiding Christianity and Society: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoet'.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoet'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, de onderwijsleeromgeving en de kwaliteit van het docententeam maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde leerresultaten te realiseren.

Bevindingen

Onderwijsleeromgeving bacheloropleiding Theologie

De bacheloropleiding bestaat in een vol- en een deeltijdvariant. Het programma van de bacheloropleiding volgt de structuur van de Tilburgse academische kalender, die het jaar in twee semesters van veertien weken verdeelt. De verplichte vakken worden geconcentreerd op twee lesdagen aangeboden. Cursussen hebben een minimumomvang van 3 EC of een veelvoud daarvan. Een schematisch overzicht van het curriculum is opgenomen in bijlage 3.

Het zelfevaluatie-rapport stelt dat de bacheloropleiding in twee varianten bestaat. De standaardvariant van 180 EC, veelal gevolgd in voltijd, en de verkorte variant van 147 EC, die geschikt is voor een deeltijdstudie van vier jaar. De formulering in het zelfevaluatie-rapport ontlokte bij het panel de vraag of de deeltijdvariant wel de wettelijke voorgeschreven omvang van 180 EC heeft. Ook de formulering in de OER is wat betreft het panel niet volledig helder. De TST lichtte toe dat het eigenlijk niet om twee verschillende varianten van de opleiding gaat. Studenten die voldoen aan welbepaalde vooropleidingseisen kunnen worden vrijgesteld voor 33 EC, en dus een verkorte versie van het programma van 147 EC doorlopen. Het panel komt tot de conclusie dat de opleiding in lijn is met de regelgeving, maar vraagt de formulering in de OER en andere relevante documenten aan te passen, om verwarring te vermijden. Het panel vernam meteen na het locatiebezoek dat de OER voor het academisch jaar 2020-2021 reeds werd aangepast.

Het curriculum van de bacheloropleiding is zodanig samengesteld dat de verschillende theologische subdisciplines ruim aan bod komen, zoals Bijbelwetenschappen (30 EC), Kerkgeschiedenis (15 EC), Filosofie (18 EC), Systematische Theologie (27 EC) en Moraaltheologie (9 EC). Daarnaast is uitgebreid ruimte voorzien voor de studie van de brontalen (27 EC). Het panel stelde vast dat de opleiding een solide opbouw kent. In het eerste jaar (de propedeutische fase) worden de studenten ingeleid in de belangrijkste vakgebieden van de theologie. De daaropvolgende jaren (de postpropedeutische of verdiepende fase), die A en B worden genoemd, zijn verdiepend. Het curriculum in jaar A (het tweede bachelorjaar) legt de nadruk methodisch op het ontsluiten van de bronnen en het verleden van de traditie, en behandelt inhoudelijk de godsvraag en de christologie. In jaar B (het derde bachelorjaar) ligt de methodische nadruk op het verhelderen van de actuele situatie en context. Inhoudelijk focust jaar B op kerk, liturgie en ethiek. De methodische en inhoudelijke clustering van de vakken heeft als doel de student te helpen de diverse disciplines te integreren en hun uiteenlopende bijdragen aan het theologisch discours te onderkennen en te waarderen. Tegelijkertijd erkent de opleiding dat de clustering relatief is en dat de vakinhouden methodisch en inhoudelijk niet los van elkaar staan. Het programma is bovendien zodanig opgebouwd dat de student nooit in hetzelfde semester met meer dan één nieuwe taal (Hebreeuws, Grieks, Latijn) start en dat het aanleren van deze talen gebeurt in samenhang met het volgen van cursussen waarvoor de kennis van deze talen belangrijk is en ook wordt toegepast.

In jaar A en B van het curriculum wordt in totaal 21 EC gereserveerd voor keuzevakken. Deze ruimte biedt de student de mogelijkheid om op basis van persoonlijke interesses een eigen accent te geven aan zijn/haar studie. Studenten kunnen enerzijds kiezen voor een van de keuzevakken die door de TST worden aangeboden. Anderzijds kunnen ze ook opteren voor cursussen of minoren aan andere faculteiten van TiU of aan andere universiteiten in Nederland of het buitenland. Aanvragen voor keuzeopties buiten de TST dienen door de Examencommissie (EC) te worden goedgekeurd. Voor de studenten die na de bachelor wensen door te stromen naar de masteropleiding Theologie of de tweejarige ULO, maakt het 'Beroepsseminar' (6 EC) verplicht deel uit van de keuzeruimte. Studenten die uiteindelijk de graad van *Sacrae Theologiae Baccalaureus* willen behalen, vullen hun keuzeruimte in door een verplichte combinatie van vakken. Het studentenhoofdstuk in het zelfevaluatie-rapport geeft aan dat de keuzemogelijkheden voor de individuele student gelimiteerd zijn door het beperkte aanbod van keuzevakken binnen de TST. Studenten stelden tijdens het locatiebezoek dat de procedure om keuzevakken buiten de eigen faculteit te volgen complex is, wat niet motiverend werkt. Anderzijds waren ze van mening dat wie zelf initiatief neemt, wel op adequate wijze wordt ondersteund. Voor wat betreft een eventuele buitenlandstudie in de keuzeruimte gaven studenten aan dat het aan een duidelijke structuur en een aanmoedigingsbeleid ontbreekt. In het zelfevaluatie-rapport stelde het panel vast dat sinds 2013 TST-breed slechts zes studenten op uitwisseling zijn geweest, niettegenstaande het bestaan van partnerschappen met verschillende buitenlandse theologische faculteiten.

Het panel is tevreden over de opbouw van het curriculum, dat stevig in elkaar zit, een goede samenhang kent en een duidelijke opbouw toont. Deze vaststelling geldt zowel voor de vol- als deeltijdvariant van de opleiding. Het waardeert dat gewerkt wordt met curriculumteams, die deze samenhang bewaken. Wel stelde het vast dat het curriculum een aanzienlijk aantal vakken met een

beperkte omvang (3 EC) bevat. Het panel vraagt om deze indeling met het oog op integratie van de deeldisciplines te herbekijken. Het panel komt tot de conclusie dat de opleiding studentgecentreerd is in de zin dat studenten met keuzevakken de nodige ruimte krijgen om hun eigen accenten te leggen binnen het vaststaande curriculum. Verder besluit het panel dat er in het bachelorcurriculum meer openheid kan worden gerealiseerd door studenten te faciliteren en te stimuleren om in de keuzeruimte te opteren voor aanbod buiten de eigen faculteit, zoals een minor of een buitenlandervaring.

Het panel consulteerde de curriculummatrix van de bacheloropleiding. Ten aanzien van de inhoud van de opleiding toont deze matrix dat het geheel van vakken de eindtermen voldoende afdekt. Het panel stelde echter tijdens het locatiebezoek vast dat een aanzienlijk deel van de vakken nog erg traditioneel en vanuit een 'binnenperspectief' worden ingevuld (bv. moraaltheologie, vakken dogmatiek). De behandelde thema's en gehanteerde literatuur in deze vakken liggen volgens het panel niet steeds in de lijn met de ambitie om kritische ingesteldheid en gerichtheid op hedendaagse thema's centraal te stellen. Daarnaast zijn er vakken waarin deze bredere kijk wel aanwezig is (bv. godsdienstsociologie en -psychologie). Het panel heeft de indruk dat de spanning in het profiel van de opleiding tussen het reguliere, wettelijke profiel (dat aansluit bij de domeinspecifieke vereisten) en de kerkelijke vereisten (zie standaard 1) voelbaar is in de vakken. Het beveelt tegen die achtergrond een inhoudelijke herziening van de vakken aan, zodat de opleiding haar profiel voluit kan realiseren.

In de voorbije jaren hebben de kernbegrippen 'kunde' en 'karakter' in het kader van de TiU-brede implementatie van het TEP concrete invulling gekregen. Voor wat betreft 'kunde' heeft de TST in 2017 een *Skills Program Bachelor* uitgewerkt dat het vroegere 'Training Academische Vaardigheden' vervangt. Dit programma omvat de bachelorthesisleerlijn, waarin de student cumulatief de vaardigheden aanleert die nodig zijn voor het schrijven van de bachelorthesis (9 EC). Hierbij ligt de nadruk op communicatie-, onderzoeks- en denkvaardigheden. De ruggengraat van het *Skills Program* bestaat uit 12 EC aan vaardigheden, die nadrukkelijk aan bepaalde cursussen zijn toegewezen en binnen deze cursussen van leerdoelen en toetsing worden voorzien. Sinds het academisch jaar 2017-2018 is ook het 'Beroepsseminar' opgenomen in het *Skills Program*.

Voor wat betreft 'karakter' is een leerlijn 'karaktervorming' uitgewerkt. Deze omvat verschillende activiteiten, zoals een startseminar met een persoonlijkheidskenmerkentest, feedbacktraining en een les rond persoonlijke ethiek. De leerlijn mondt uit in het 'Beroepsseminar', waar de student de persoonlijkheidskenmerkentest herneemt en een persoonlijke sterktezakteanalyse maakt.

Het panel verwelkomt dat de opleiding gevolg heeft gegeven aan de aanbeveling van het vorige visitatiepanel om een bachelorthesis in te voeren. Studenten stelden tevreden te zijn over de manier waarop ze methodisch worden voorbereid op de thesis. Ze gaven aan dat er in de vakken aandacht is voor de verschillende manieren waarop theologisch onderzoek kan worden ingevuld. Docenten nemen hen mee in het eigen onderzoek en hebben hierbij oog hebben voor de overwegingen die gemaakt moeten worden bij de opzet van onderzoek. In afsluitende papers passen studenten een eerste keer in de praktijk toe hoe ze onderzoek in een bepaalde discipline kunnen opzetten. Het panel komt ook op basis van een analyse van de vakken tot de conclusie dat het *Skills Program* goed is uitgewerkt en een stevige basis biedt voor de bachelorthesis. Het stelde vast dat studenten individueel goed begeleid worden door de thesisbegeleider. Tegelijk komen zij onder begeleiding van de thesiscoördinator bijeen in de bachelorthesiskring om de vorderingen van de thesis te bespreken. Studenten gaven aan tevreden te zijn over de mate van begeleiding. Wel vindt het panel dat de reflectie op de keuze voor een bepaalde onderzoeksmethode en de afwegingen die hierbij gemaakt worden, nog meer aan bod kunnen komen in de thesis (zie standaard 4). Het vraagt de opleiding hierop meer te sturen bij de begeleiding van de thesis.

Het panel is tevreden over het onderwijsconcept en de leeromgeving van de bacheloropleiding. De onderwijskundige principes waarop het programma gebaseerd is, zijn afgestemd op het TEP. De bacheloropleiding Theologie is een kleinschalige opleiding. De kleine studentengroep maakt het

mogelijk om interactief en activerend onderwijs aan te bieden. Op basis van de bestudeerde vakken en het curriculum komt het panel tot de conclusie dat de gehanteerde werkvormen passend zijn. Studenten bevestigen dat in het gesprek met het panel. De bacheloropleiding werkt met een digitale leeromgeving Theologie, waarin een aantal vakken in een *blended learning*-omgeving wordt aangeboden (Bijbels Hebreeuws online, Bijbels Grieks online, Geschiedenis van de filosofie en Inleiding Bijbelwetenschappen). Ook heeft de TST een aantal kennisclips ontwikkeld die de opleidingen in het onderwijs gebruiken en nieuwe clips zijn in ontwikkeling. Het opbouwen van een partiële *blended learning*-omgeving vindt het panel een gunstige ontwikkeling. Het waardeert dat de studenten kennis maken met het onderzoek van de docenten en zo voeling krijgen met de onderzoekstraditie van de theologie.

De bacheloropleiding trok in de voorbije periode jaarlijks 15-20 nieuwe studenten per jaar aan. In 2019 schreven 24 studenten zich in, een stijging die volgens het zelfevaluatierapport toegeschreven kan worden aan de aantrekkingskracht van de Engelstalige bachelor. 50% van de studenten van de Engelstalige bachelor komt momenteel van buiten Nederland. Het panel kan zich vinden in de conclusie van de TST dat het aantal studenten in de bachelor is gestabiliseerd op een werkbaar niveau en ziet samen met de TST het potentieel van de Engelstalige bachelor om de instroom verder te doen groeien. Dit vereist, naast gerichte wervingsinitiatieven, wel een verdere verheldering van het profiel van de bacheloropleiding, die zich zal moeten vertalen in een duidelijke communicatie over dit profiel met toekomstige studenten (zie ook standaard 1). Enkel op die manier zal de TST volgens het panel de ambitie kunnen bereiken om de opleiding aantrekkelijker te maken voor studenten die andersgelovig of niet-gelovig zijn.

Tijdens het locatiebezoek stelden zowel vol- als deeltijdstudenten dat ze geen te grote studiedruk ervaren en het programma als studeerbaar beschouwen binnen de nominale studieduur. Wel identificeerden ze enkele mogelijke elementen die de studeerbaarheid negatief beïnvloeden, zoals de concentratie van de lessen op twee dagen en de vereiste dat studenten de leerstof grotendeels zelfstandig, buiten de contacturen om, verwerken. Het studentenhoofdstuk voegt hier de opdeling van het academisch jaar in twee langere semesters in plaats van kortere blokken aan toe. Volgens het panel is ook de aanwezigheid van verschillende kleinere vakken van 3 EC, met bijbehorende toetsing, een mogelijke verklaring. De TST geeft toe dat het studietempo in de bacheloropleiding Theologie sinds de laatste visitatie, waar het als een punt van zorg naar boven kwam, niet is verbeterd. Het panel vraagt de TST dit thema sterker te monitoren en waar nodig spoedig maatregelen te nemen.

Onderwijsleeromgeving masteropleiding Theologie

Het programma van de masteropleiding Theologie duurt drie jaar en bestaat uit 180 EC. Het curriculum bevat tien theoretische basiscursussen (6 EC per vak); vijf keuzecursussen theologische verdieping (6 EC per vak); een uitstroomprofiel bestaande uit zes vakken (5 EC per vak) en twee stages (30 EC); en een masterthesis seminar (30 EC). Studenten kunnen ook kiezen voor een deeltijdvariant, die vijf jaar duurt. Een schematisch overzicht van het curriculum is opgenomen in bijlage 3.

In 2016 zijn een aantal wijzigingen in het programma doorgevoerd. Het onderwijs in de methoden van hermeneutisch en kwalitatief onderzoek is geïntensiveerd; er kwam een herschikking van de cursussen in het stagejaar, zodat zij geschikt zijn voor beide uitstroomprofielen; de stage is geconcentreerd in het tweede jaar en de theologische verdieping in het derde jaar. In de huidige curriculumstructuur biedt het eerste masterjaar voornamelijk basiscursussen aan. Jaar twee staat in het teken van de stage, waarbij zes cursussen de reflectie op de praktijkervaring stimuleren en ondersteunen. In het derde jaar vindt de verdere theologische verdieping plaats, voortbouwend op de stage. Verdieping gebeurt door middel van door de student zelf te kiezen verdiepingscursussen en in de masterthesis.

De stage vindt plaats in het tweede masterjaar. Supervisie, practica en andere flankerende vakken zijn als een lint rondom de stage gepland, zodat praktijkervaring, reflectie daarop en

wetenschappelijke onderbouwing hand in hand kunnen gaan. De practica bestaan uit gespreksvaardigheid, groepsprocessen, methoden van pastoraat/geestelijke verzorging, voordrachtskunde en projectuitvoering. Studenten lopen bij voorkeur stage in twee verschillende werkvelden (15 resp. 9 EC), een in het parochiaal pastoraat en een in het categoriaal pastoraat (geestelijke verzorging), waarbij de langste stage het uitstroomprofiel bepaalt. Studenten kunnen ook afstuderen in twee uitstroomprofielen; in dat geval dienen twee stages van 15 EC doorlopen te worden respectievelijk in het parochiepastoraat en in het categoriaal pastoraat. Het panel stelde vast dat het stagereglement en de stagehandleiding helder en transparant zijn opgesteld. Er bestaan de nodige procedures op het vlak van toelating tot de stage, selectie van geschikte stageplaatsen, uitvoeren en evalueren van de stage, zodat al deze fasen kwaliteitsvol kunnen worden ingevuld. Studenten stelden de stage van een grote toegevoegde waarde te vinden in de zin dat de verworven vaardigheden toegepast kunnen worden en studenten zich kunnen oriënteren op het brede werkveld.

De keuze van de opleiding om studenten een stage te laten doen in zowel het parochiepastoraat als in de geestelijke verzorging brengt volgens het panel echter ook een aantal problemen mee. Vooral blijkt dat een korte stage in het parochiepastoraat het soms niet mogelijk maakt alle stagedoelen te behalen. Ook vernam het panel van studenten dat sommige stageplaatsen in het parochiepastoraat niet toelaten dat studenten bepaalde vaardigheden aanleren die door de opleiding gevraagd worden, zoals het voorgaan tijdens eucharistievieringen, of in Woord- en communievieringen, of in Woord- en gebedsvieringen. Het panel stelde verder vast dat de spanning tussen de parochiestages en de stages geestelijke verzorging in de beoordeling zichtbaar is (zie standaard 3). Het panel is van mening dat de TST tegen de achtergrond van deze vaststellingen de opzet van de stages dient te herbekijken en bij te sturen. Het beveelt eveneens aan om structurele partnerschappen met stageplaatsen aan te gaan, zodat structurele oplossingen kunnen worden uitgewerkt, met duidelijke afspraken over de inhoud van stages.

Bij de herziening van het programma is het accent op onderzoek en onderzoeksvaardigheden versterkt. De onderzoekslijn in het programma is geëxpliciteerd. Bovendien is het cursusaanbod van onderzoeksmethoden verdubbeld (hermeneutische en kwalitatieve/kwantitatieve methoden). Op deze manier is tegemoet gekomen aan de aanbeveling van de vorige visitatiecommissie om het uitvoeren van kwalitatief onderzoek in de masterthesis mogelijk te maken. Verder is eraan gewerkt om de vakken van de onderzoeksleerlijn beter in te plannen, zodat geleerde methoden meteen kunnen worden toegepast in het onderzoek dat studenten verrichten in andere vakken die op dat moment lopen. Een voorbeeld van waar dat al gebeurt, is het vak 'Methoden van empirisch onderzoek', dat zijn toepassing kent in het vak 'Pastoraat en religieuze educatie in een laatmoderne context'. In het Thesis Seminar (3 EC) wordt de student begeleid in het formuleren van een afgebakende en relevante probleemstelling om hierop aansluitend een onderzoeksmethode voor te stellen en te verantwoorden. Tijdens de uitwerking van de thesis wordt de student begeleid door een docent en wordt hij/zij uitgenodigd voor bijeenkomsten met studiegenoten om onder leiding van de docent van het thesisseminar en van de opleidingscoördinator voortgang en eventuele hindernissen te bespreken. Studenten stelden zich goed voorbereid te weten op het schrijven van de masterthesis. Ze toonden zich bovendien tevreden over de begeleiding van de masterthesis. Ze gaven aan dat docenten uit eigen onderzoek thema's presenteren en dat studenten daarbij kunnen aansluiten, wat studenten erg appreciëren.

Het panel consulteerde de curriculummatrix van de masteropleiding. Ten aanzien van de inhoud van de opleiding toont deze matrix dat het geheel van vakken de eindtermen voldoende afdekt. Het panel is van mening dat de opbouw van het programma solide is en mooi invulling geeft aan de ambitie om een academische beroepsopleiding aan te bieden. Deze vaststelling geldt zowel voor de vol- als de deeltijdvariant van het programma. Het panel waardeert hoe zowel praktische vaardigheden als onderzoekscompetenties ruimte in het programma krijgen. Het verwelkomt dat er een breed aanbod aan keuzevakken is met het oog op theologische verdieping. Studenten kunnen hiermee een programma op maat samenstellen op basis van de klassieke theologische vakgebieden. Het panel komt tot de conclusie dat de opleiding voldoende studentgericht is. Wel vindt het panel dat er net als in de bacheloropleiding een beleid zou moeten komen dat studenten ertoe aanzet deze ruimte

beter te benutten om naar buiten te treden (bv. een buitenlandverblijf). Het panel is van mening dat de studenten goed worden voorbereid op de masterthesis.

Het panel is tevreden over het onderwijsconcept en de leeromgeving van de masteropleiding. Studenten toonden zich positief over deze leeromgeving. Ze prezen de kleinschalige, interactieve leeromgeving en de impact die deze heeft op de kwaliteit van het onderwijs. Cursussen zijn voor een belangrijk deel, zeker in het stagejaar, interactief van aard, waardoor studenten worden uitgedaagd een eigen beargumenteerde visie en stijl te ontwikkelen, gebaseerd op een gedegen kennis van zaken. Van studenten en docenten vernam het panel dat studenten in de opleiding de theoretische en praktische denkwijzen voortdurend met elkaar in verbinding moeten brengen. Uitgelegd werd dat zeker in de stage de integratie van theorie en praktijk voorop staat. Ook in de andere vakken worden echter regelmatig cases uit de praktijk meegenomen. Studenten stelden te appreciëren dat er in de colleges ruimte is om kritische vragen te stellen. Het panel stelde vast dat in sommige vakken in de masteropleiding de studentengroepen erg klein zijn. In sommige gevallen wordt slechts aan enkele studenten college gegeven. Het management stelde dat duidelijke procedures en een strikte handhaving ervan, die onder andere door de EC opgevolgd wordt, vermijden dat deze kleinschaligheid tot een informele sfeer en tot kwaliteitsverlaging kan leiden. Het panel komt op basis van deze observaties tot de conclusie dat de leeromgeving goed is uitgewerkt, al is het wel van mening dat het mogelijke informele karakter dat de kleinschaligheid van de opleiding met zich brengt, blijvende monitoring verdient.

In de masteropleiding Theologie stroomden in de periode 2013-2018 jaarlijks ongeveer vijf studenten in. Volgens het panel kan een tweejarige master Geestelijke Verzorging, die de opleiding samen met de PThU aan het verkennen is, meer studenten trekken, al zou dat ten koste kunnen gaan van de instroom in de driejarige masteropleiding. Het panel stelde vast dat de toelatingseisen transparant zijn. Studenten die aan de TST de bacheloropleiding, inclusief het Beroepsseminar, hebben afgerond, zijn toelaatbaar tot de masteropleiding. Studenten die elders het bachelordiploma Theologie hebben behaald, moeten bij de Toelatingscommissie aantonen dat hun bacheloropleiding gelijkwaardig is aan die van Tilburg. De Examencommissie kan in zulke gevallen een premaster opleggen, waarbij de omvang van het traject afhankelijk is van de vooropleiding en de ervaring van de student. Studenten die in het bezit zijn van een hbo Bachelor Theologie volgen een premaster van 30 EC. Hetzelfde geldt voor studenten die een priesteropleiding aan een grootseminarie voltooid hebben.

Tijdens het locatiebezoek stelden zowel vol- als deeltijdstudenten dat ze geen te grote studiedruk ervaren en het programma als studeerbaar beschouwen binnen de nominale studieduur. De TST geeft zelf evenwel toe dat het studietempo in de masteropleiding Theologie sinds de laatste visitatie, waar het als een punt van zorg naar boven kwam, niet is verbeterd. Het studentenhoofdstuk stipt bovendien aan dat het stagejaar qua studeerbaarheid nog beter kan worden afgestemd op de beperktere tijd die deeltijdstudenten ter beschikking hebben. Het panel vraagt de TST dit thema sterker te monitoren en waar nodig spoedig passende maatregelen te nemen.

Onderwijsleeromgeving masteropleiding Christianity and Society

De masteropleiding Christianity and Society (C&S) omvat 60 EC. De opleiding kan zowel in voltijd (één jaar) als in deeltijd (twee jaar) gevolgd worden. Een volledig overzicht van het curriculum is opgenomen in bijlage 3. De opleiding is opgedeeld in drie onderdelen van elk drie cursussen: 'Fundamentals', 'In dialogue with', en het afsluitende 'In conclusion'. Het eerste onderdeel bestaat uit drie inleidende cursussen van elk 6 EC. De vakken Sources and History of Social Thought, Christian Theology: Fundamental Issues and Contemporary Questions, en het vak Catholic Social Thought in Contemporary Society zorgen ervoor dat studenten een introductie krijgen in de wederzijdse beïnvloeding van christendom en maatschappij in heden en verleden. Daarna volgen drie 'In dialogue with'-vakken van eveneens 6 EC: Christianity in Dialogue with Politics, Government and Law, Christianity in Dialogue with the World Religions en Christianity in Dialogue with the Economic World. Deze vakken focussen op specifieke gebieden van de interactie tussen christendom en maatschappij. De opleiding wordt afgesloten met de drie 'In conclusion'-vakken: Research and Hermeneutics (6EC), het Thesisseminar (3 EC) en de Masterthesis (15 EC).

Het panel oordeelt dat de masteropleiding C&S een breed, aantrekkelijk en samenhangend curriculum heeft. Dit geldt voor zowel de voltijd- als de deeltijdvariant. De manier waarop de actualiteit vanuit de christelijke traditie wordt beschouwd en behandeld is innovatief. Ook stelt het panel vast dat deze opleiding duidelijk wordt gekenmerkt door een zekere openheid in het denken. In de verschillende vakken worden klassieke christelijk filosofische denkers zij-aan-zij gepresenteerd met andere denkers. Verder speelt de literatuur duidelijk in op actuele ontwikkelingen. Een speciale plaats wordt hier ingenomen door het katholiek sociaal denken, dat sinds de vorige visitatie een prominentere plek in de opleiding heeft gekregen. Deze focus past volgens het panel goed bij het opleidingsprofiel en is onder andere op gepaste wijze ingebed in de twee 'Fundamentals'-vakken Catholic Social Thought in Contemporary Society en Sources and History of Social Thought.

Waardering heeft het panel ook voor de multidisciplinaire benadering van de opleiding. De aanwezigheid van disciplines zoals recht, economie en theologie in de verschillende cursussen draagt bij aan het vormen van breed georiënteerde professionals in dit veld. Evenwel geeft het panel als aandachtspunt mee dat de opleiding de blik wellicht nog meer naar buiten kan richten, ook in het licht van de internationale oriëntatie van de opleiding (zie ook de sectie Internationalisering). Dit zou onder andere kunnen gebeuren door meer diverse literatuur aan te bieden, onder andere van buiten de eigen traditie en met meer diversiteit in cultuur, religie, gender, leeftijd en etniciteit. De kracht van de opleiding is het beschouwen van wereldproblemen vanuit de katholiek-christelijke traditie, maar daarin bestaat het risico dat de discussie alleen wordt gevoerd in de eigen bekende kringen en een bredere dialoog over de onderwerpen uitblijft. Hiervoor kan verdere samenwerking gezocht kunnen worden met andere opleidingen aan Tilburg University, zoals de opleidingen in de communicatiewetenschap, cultuurstudies of filosofie.

Het panel is onder de indruk van de wijze waarop de opleiding de aandacht voor academische vaardigheden en onderzoeksmethoden sinds de vorige visitatie in de opleiding heeft geïntegreerd. Research and Hermeneutics is een sterk vak, dat ook studenten zeer waarderen. Verder heeft het panel waardering voor de structurele inbedding van de onderzoeksleerlijn in de verschillende thematische vakken. Zoals onder standaard 1 beschreven, acht het panel het wel wenselijk dat het aanbod aan vaardigheden diverser wordt opgezet. Met name de overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) mogen duidelijker in de vakinhouden terugkomen. De opleiding beoogt namelijk dat de afgestudeerden naast de academie bij verschillende maatschappelijke en kerkelijke organisaties terecht zullen komen. Ook stellen de eindtermen dat afgestudeerden met zowel specialistische als niet-specialistische doelgroepen kunnen communiceren. Het panel adviseert derhalve dat de verschillende cursussen zich meer op praktische opdrachten en werkvormen richten; het reikt aan dat studenten naast onderzoekspapers bijvoorbeeld ook eens een beleidsnota of een stuk voor een krant, blog, tijdschrift of kerkblad kunnen schrijven.

Onderwijs in de masteropleiding C&S wordt hoofdzakelijk gegeven in de vorm van seminars: sessies van drie uur waarin hoor- en werkcolleges geïntegreerd worden aangeboden. Studenten geven aan dat de kleinschaligheid van het onderwijs daarbij een sterk punt is. Doordat ook regelmatig bijvakstudenten met andere voorkennis en aannames aanschuiven, wordt een stimulerende leeromgeving gevormd. Dit is mede mogelijk doordat het onderwijs in de masteropleiding C&S in Tilburg plaatsvindt. Studenten zijn erg tevreden over het gebruik van interactieve werkvormen in het onderwijs. Het panel accepteert dat de aanbeveling van het vorige visitatiepanel om een uitwisselingsperiode in de opleiding in te passen, gezien de korte duur van de opleiding niet is opgevolgd. Studenten suggereren dat wellicht een korte studiereis georganiseerd kan worden. Het panel acht dit een zeer welkome toevoeging aan het programma, ook in het kader van de internationalisering (zie hieronder), en beveelt aan hier werk van te maken.

De masteropleiding C&S heeft een gemiddelde jaarlijkse instroom van ongeveer vijf studenten. De toelatingseisen van de opleiding zijn flexibel; iedere wo-bachelor mag instromen, voor hbo-bachelors is een premastertraject van 30 EC voorzien. Het panel adviseert de voorkennis van de instromende studenten te blijven monitoren om de kwaliteit van de instroom duurzaam te borgen.

Sinds het academisch jaar 2018-2019 bestaat ook de mogelijkheid tot een *extended* master C&S: een aanvullend traject, waarin studenten een onderzoeksstage van 30 EC kunnen uitvoeren. Na afronding van dit traject krijgen studenten een certificaat namens TiU en de partnerorganisatie. Het panel acht dit een waardevolle toevoeging aan het opleidingsaanbod. De opleiding is voldoende studentgericht volgens het panel. Studenten kunnen desgewenst één van de drie 'In Dialogue With'-cursussen inruilen voor een mastervak van TiU of andere instellingen. Ook geven studenten aan dat de vakken dusdanig breed zijn opgezet dat ze goed hun eigen accenten kunnen leggen.

Onderwijsleeromgeving masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

De lerarenopleiding bestaat uit 120 EC en is opgedeeld in twee leerlijnen van elk 60 EC. In voltijd duurt de opleiding twee jaar, in deeltijd drieënhalf. De eerste leerlijn is de onderzoeksleerlijn; deze bestaat in het eerste jaar uit zes inhoudelijke modules van elk 6 EC en in het tweede jaar volgen nog de vakken gericht op de masterscriptie (samen 15 EC) en twee verdiepende modules (samen 9 EC). De tweede leerlijn is de didactische leerlijn; deze bestaat in het eerste studiejaar uit vier modules van 6 EC en de module Vakdidactiek van 3 EC; hier vangt ook de stage aan met een module van 3 EC. In het tweede studiejaar volgen studenten eveneens modules over vakdidactiek en didactisch lesontwerp (samen 9 EC) en lopen ze het grootste deel van de stage (voor 27 EC).

De onderzoeksleerlijn is gericht op zowel hermeneutisch-theologisch (geesteswetenschappelijk interpretatief onderzoek, waarbij men de werkelijkheid op theologische wijze duidt) als op empirisch onderzoek. ULO studenten volgen de zes theologische cursussen in het eerste studiejaar samen met studenten van de masteropleiding Theologie.

De didactische leerlijn bestaat uit verschillende fasen, een verkennende, een verdiepende en een integrerende fase. Studenten verkennen eerst het pedagogische en didactische veld van het schoolvak, onder andere in het vak Beroepsoriëntatie Godsdienst en Levensbeschouwing en historische catechetiek. In de tweede fase verdiepen studenten hun kennis met de modules Vakdidactiek en Wereldgodsdiensten in het onderwijs. In de derde fase integreren studenten hun kennis tijdens de stage op een middelbare school. Tijdens de stage observeren studenten, analyseren ze onderwijs, ontwerpen ze lesplannen en geven ze zelfstandig les. Ook wordt vanuit de opleiding een inter- en supervisietraject geboden. Hiernaast volgen ze een aantal flankerende vakken, waarin studenten onder andere onderzoek doen naar lesontwerp. Deze leerlijn munt uit in een stageportfolio.

Het panel is te spreken over de vakinhouden en stelt dat deze getuigen van visie. Wel stelde het vast dat in enkele vakken is gewerkt binnen paradigma's die wat gedateerd zijn. Het panel geeft dan ook als aandachtspunt mee dat de opleiding zorg moet dragen voor de aansluiting van de vakinhoud op actuele ontwikkelingen en op religiebeleving in de hedendaagse samenleving, alsook op academische debatten daaromtrent.

In het thesisonderzoek worden studenten geacht de twee leerlijnen samen te brengen; ze kiezen een onderwerp dat aansluit bij de mastervakken en dat ontleend is aan de context van het voortgezet onderwijs en/of relevant is voor de onderwijspraktijk. Zoals bij alle opleidingen volgen ook de ULO-studenten een thesisseminar tijdens het scriptietraject.

Het panel is positief over de opbouw van het programma van de ULO. Het stelt dat de opleiding studenten op goede manier begeleidt om zelfbewuste docenten te worden. Het vernam van studenten dat ze de opleiding als divers en intellectueel uitdagend ervaren; de focus op het ontwikkelen van een eigen beroepsidentiteit, onder andere in de modules Beroepsoriëntatie en Jongerencultuur en spiritualiteit, ervaren ze als waardevol. Ook de deeltijdvariant is gepast qua opzet volgens het panel. Studenten geven wel aan dat de samenhang tussen de leerlijnen verbeterd kan worden, iets wat het panel herkent. De meerwaarde van de theologische vakken voor de didactiek (en omgekeerd) is studenten vaak niet volledig duidelijk. Het panel adviseert de opleiding daar aandacht aan te besteden.

Het panel is zeer positief over het onderwijs in de ULO. Het onderwijs vindt plaats op de TST-locatie in Utrecht. Studenten volgen het onderwijs in de theologisch verdiepende vakken samen met studenten van de driejarige masteropleiding Theologie. Het panel is van oordeel dat dit een bijzonder goede zaak is. Hierdoor verbreden beide groepen studenten de blik, en ontstaat ook voldoende kritische massa in de groepsgrootte. Voor de vakken die specifiek zijn voor de ULO meent het panel dat deze op gedegen wijze worden ingevuld. Vaardigheden zitten goed in het onderwijs verwerkt en de werkvormen zijn innovatief. ULO-studenten sluiten sinds enige tijd aan bij het TiU-brede project Leeratelier, samen met studenten van de ULOs voor andere schoolvakken. Ook bezoeken ze de landelijke ULO-dagen. Ten slotte komen staf, stagebegeleiders en studenten van de opleiding driemaal per jaar bijeen voor inspiratiedagen. Tijdens deze dagen wordt iedereen uitgenodigd samen te leren rondom een specifiek thema en op basis daarvan lessen te ontwerpen. Het panel stelt dat de ULO een duidelijke lerende gemeenschap vormt, met gedreven staf en studenten. Men kijkt vooruit en heeft een goede kritische houding.

De ULO kende in de afgelopen periode een gemiddelde jaarlijkse instroom van zes studenten per jaar, met een duidelijke piek in het eerste jaar dat de opleiding bestond (13 studenten). Studenten met een wo-bachelor Theologie zijn direct toelaatbaar; studenten met een andere academische vooropleiding worden geacht het premastertraject van 108 EC te volgen dat ook voor de driejarige masteropleiding Theologie geldt. Studenten met een hbo-bachelor Theologie mogen instromen na een premastertraject van 30 EC te doorlopen.

Het panel vernam uit het studentenhoofdstuk en in de gesprekken met studenten dat de studielast in het tweede jaar erg hoog ligt. Studenten lopen dan stage, volgen verdiepende vakken en schrijven hun masterscriptie. Deze periode is zeker intensief voor deeltijdstudenten, die de studie vaak ook nog combineren met een baan of een gezin. Het panel adviseert de opleiding de belasting van studenten en hun welzijn blijvend te monitoren en in goede begeleiding te voorzien, zeker voor de deeltijdstudenten. Het panel oordeelt dat de ULO Godsdienst en levensbeschouwing studenten voldoende ruimte biedt om hun eigen accenten aan te brengen binnen het vaststaande curriculum. De opleiding is daarmee voldoende studentgericht.

Een aandachtspunt is de beschikbaarheid van stages op middelbare scholen. Het panel vernam dat studenten moeite hebben om een stageplek te vinden, onder andere omdat veel mogelijke stagescholen afspraken hebben met bijvoorbeeld hbo-lerarenopleidingen en omdat het schoolvak godsdienst/levensbeschouwing op steeds minder scholen wordt aangeboden. Het panel ziet hier een taak voor het management van de TST om een ingang te vinden bij mogelijke stageplaatsen. Hier kan de instelling onder andere gebruik maken van de goede contacten die de TST onderhoudt met hogeschool Fontys.

Onderwijsconcept, leeromgeving en studiebegeleiding alle opleidingen

De opleidingen van de TST volgen het Tilburgse Onderwijsprofiel (TEP), dat gebaseerd is op de drie pijlers van kennis, kunde en karakter. Het TEP kenmerkt zich door activerend onderwijs (*activating*), in verband met de maatschappij (*connecting*), met een onderzoeksgericht karakter (*exploring*) in een herkenbaar en overzichtelijk verband (*engaging*).

De TST heeft de dimensie 'karakter' sinds 2018 als leerlijn 'karaktervorming' in de programma's geïntegreerd. Het panel peilde tijdens het locatiebezoek bij verschillende groepen naar de manier waarop karaktervorming ingevuld wordt. Het stelde vast dat er nog geen uniforme, breed gedragen visie is op wat karaktervorming betekent voor de TST en dat karaktervorming nog niet structureel is ingebed in de verschillende opleidingen. Het panel waardeert ten sterkste dat de TST bezig is karaktervorming te implementeren, maar vraagt werk te maken van een eigen, gedragen visie, die vervolgens verankerd kan worden in de curricula en in de toetsing. Het geeft als suggestie mee gebruik te maken van de theoretische onderbouwing en de goede praktijken die reeds bestaan in de verschillende TST-opleidingen en in gelijkaardige opleidingen daarbuiten, om te komen tot een transparant en breed gedragen beleid.

Het panel stelde tijdens de rondleiding vast dat de opleidingsspecifieke faciliteiten op orde zijn. Het vernam wel van de studenten dat meer met digitale leermiddelen gewerkt kan worden. Het panel adviseert de opleiding om hier mee aan het werk te gaan. Ook gaven studenten van verschillende opleidingen aan dat het gebruik van de elektronische leeromgeving sterk verschilt per vak. Het panel adviseert de opleidingen hier op toe te zien. Het stelde vast dat het materiaal dat voor zowel de Nederlandstalige als de Engelstalige opleidingen is uitgewerkt, zoals de studiegids en de Onderwijs- en Examenregelingen (OER), zeer volledig is.

Het panel oordeelt dat de studiebegeleiding in de opleidingen op orde is. Voltijd- en deeltijdstudenten worden op dezelfde manier begeleid. Alle eerstejaars studenten komen twee keer voor een vast gesprek bij de studiebegeleider en ze volgen gezamenlijke tutorsessies die elk semester worden georganiseerd. De studieadviseur zoekt contact met studenten indien geconstateerd wordt dat een student regelmatig colleges mist, of dat er mogelijk iets aan de hand is.

Docenten

Het zelfevaluatie rapport geeft aan welke vereisten aan de docenten van de TST gesteld worden. Docenten dienen gepromoveerd te zijn binnen de discipline waarin ze doceren. Van deze regel wordt enkel afgeweken indien een promotie niet strikt noodzakelijk is voor de onderwijstaak (bv. taalonderwijs of supervisie), of wanneer de niet-gepromoveerde docent begeleid wordt door een collega die wel gepromoveerd is. Alle docenten dienen naast hun onderwijstaken ook onderzoek te doen met een internationale oriëntatie en inbedding. Met het oog op regelmatig overleg over de structuur en inhoud van de curricula, maken de docenten deel uit van het curriculumteam van de opleiding(en) waarin ze doceren. Ze overleggen bovendien om de zes weken plenair met elkaar in de stafvergadering.

Docenten moeten bovendien beschikken over een Basiskwalificatie Onderwijs (BKO), wat voor alle docenten die aan de TST werken ook het geval is. Het zelfevaluatie rapport vermeldt dat TiU in de komende jaren verder wil inzetten op professionalisering. Sinds september 2019 loopt een pilotproject om een deel van de docenten de Seniorekwalificatie Onderwijs (SKO) te laten behalen. De TST heeft zich als doel gesteld dat tegen eind 2020 25% van de docenten een SKO heeft behaald, wat het panel waardeert. Alle docenten van Tilburg University leggen bovendien een toets Engels af, waarbij zij het hoogste niveau van C2 (CEFR) dienen te behalen. Indien zij onder dat niveau scoren, worden aanvullende scholingstrajecten overeengekomen.

Studenten stelden tijdens het locatiebezoek en in het studentenhoofdstuk erg tevreden te zijn over de kwaliteit van het docentencorps, dat ze als erg betrokken en beschikbaar typeerden. Ze spraken vol lof over de didactische vaardigheden van hun docenten. Ook waarden ze hun betrokkenheid op de studenten. Studenten van de ULO spraken vol lof over de intensieve stagebegeleiding. Het panel is tevreden over de aantoonbare inhoudelijke en didactische kwaliteiten van het docentencorps.

Het studentenhoofdstuk meldt dat aan de TST nood is aan meer diversiteit, zowel op het vlak van de inhoud van de behandelde stof, als in het docententeam. Gezien de internationale ambities van de TST ging het panel met de docenten in gesprek over de aanwezigheid van een doelgericht en structureel diversiteitsbeleid. Het panel verwelkomt dat de docenten gezien de groeiende diversiteit van de studentengroep een workshop rond International Classroom gevolgd hebben. Tegelijk stelde het vast dat het omgaan met andere culturen door de docenten nog erg vanuit het eigen perspectief wordt ingevuld en dat er, zoals hieronder beschreven, een duidelijke verbetermarge is in de ontwikkeling van een eigentijdse benadering van dit thema.

Een belangrijke stap in de richting van een meer gedragen en doelgericht diversiteitbeleid bestaat er volgens het panel in om de staf diverser te maken op het vlak van gender, nationale herkomst en leeftijd. Tegen de achtergrond van die bevinding ging het panel met de inhoudelijk verantwoordelijken van de TST in gesprek over het beleid dat de instelling op dit vlak voert. Docenten legden uit dat sinds 2012 is ingezet op het aantrekken van meer vrouwen; anderzijds heeft de TST het beleid dat 50% van de docenten priester dient te zijn. In de periode sinds dat beleid van start

ging, is het aantal vrouwelijke gewoon hoogleraren gestegen van nul naar twee. Wetenschappelijke posities worden bovendien internationaal geadverteerd, maar dit heeft in de praktijk niet tot de gewenste diversificatie van de staf geleid. Het panel is van mening dat dringend verder werk gemaakt dient te worden van een diverse samenstelling van de staf. Met het oog op een verjonging van de staf kan ook worden nagedacht over de inzet van postdocs in het onderwijs.

Bij de verdeling van het onderwijs onder het wetenschappelijk personeel gaat de instelling ervan uit dat alle docenten 50% van hun aanstelling besteden aan het verzorgen van onderwijs. Aan de TST is per 4,8 student 1 docent beschikbaar. De studenten met wie het panel kon spreken tijdens het locatiebezoek, meldden tevreden te zijn over de toegankelijkheid van de docenten.

Internationalisering en diversiteit

De TST stipt in het zelfevaluatie-rapport aan dat de introductie van een Engelstalige bacheloropleiding en de aanwezigheid van een Engelstalige masteropleiding de internationalisering bevordert. Door vakken in het Engels aan te bieden, kan de TST inkomende studenten uit het buitenland, waaronder uitwisselingsstudenten, beter accommoderen.

Het toegenomen aanbod aan Engelstalige vakken heeft in ieder geval geleid tot een groter aantal uitwisselingsstudenten in de cursussen van de TST. Binnenkomende uitwisselingsstudenten kunnen in Tilburg University vrij kiezen uit het beschikbare Engelstalige onderwijsaanbod van alle faculteiten. In het eerste semester van het academisch jaar 2018-2019 namen negen uitwisselingsstudenten deel aan een cursus van de TST, in het tweede semester waren dat eveneens negen studenten.

In de periode vanaf 2013 zijn zes studenten op uitwisseling geweest naar een buitenlandse universiteit. Tijdens het locatiebezoek vernam het panel van het opleidingsmanagement dat er momenteel tien Erasmusovereenkomsten zijn, maar dat hier beperkt gebruik van wordt gemaakt. Ze gaven toe dat er op dit vlak verbetering nodig is.

Om de internationale studenten van de TST goed te begeleiden, wordt gebruikgemaakt van de diensten van het International Office van Tilburg University. Er is een TST-docent beschikbaar als contactpersoon voor uitgaande studenten om hen zowel te helpen met de inhoudelijke kant van buitenlandse studieprogramma's als bij het kiezen van een geschikte universiteit om naartoe te gaan.

In september 2018 startte de TST met de invoering van een Engelstalige bachelor. Inhoudelijk komen de cursussen in beide opleidingen zo veel mogelijk overeen, al zijn wel enkele aanpassingen doorgevoerd. Nederlandstalige en Duitstalige literatuur worden in de Engelstalige cursussen vervangen door Engelstalige literatuur. In sommige gevallen is ook de oriëntatie van een cursus internationaler gemaakt, zoals in het vak kerkgeschiedenis. Anderzijds kan de vernauwing van de vakliteratuur tot Engelse originele (of in het Engels vertaalde anderstalige publicaties) de intellectuele diversiteit binnen de opleiding doen krimpen. De instelling dient er zich van bewust te zijn dat het aanbieden van een opleiding in het Engels niet per se leidt tot een diepgaande internationalisering, die zich uit in culturele en intellectuele diversiteit.

Het initiatief om een Engelstalige bacheloropleiding Theologie op te zetten is mede ingegeven door de nood aan een internationale bachelor onder ordes en congregaties die internationaal opereren; de aanwezigheid van de Engelstalige masteropleiding Christianity and Society op de campus Tilburg gaf een zinvolle aansluiting voor een Engelstalig bachelor Theologie. De masteropleiding Christianity and Society is in 2011 gestart als internationale, Engelstalige masteropleiding. De keuze voor een Engelstalige masteropleiding was ingegeven door de toenemende behoefte onder studenten om een opleiding te volgen die niet specifiek op pastoraat en godsdienstonderwijs gericht was, maar waarmee ze beroepsmatig terecht konden in een internationale christelijke context. Verder is het voor het bestuderen van de interactie tussen samenleving en christendom verrijkend om dit te doen in de diverse onderwijsgemeenschap van de universiteit. Het panel beoordeelt beide motieven als valide. In het licht van de huidige ontwikkelingen van het wereldchristendom roept het panel de opleidingen echter op om zelf meer aan het werk te gaan met het ontwikkelen van een visie op

internationalisering, waarbij niet-westerse culturen voldoende participeren. Ook adviseert het panel om de Engelse taalbeheersing van studenten te blijven monitoren. In enkele eindwerken was de kennis van het Engels niet aan de maat.

Studenten gaven tijdens het locatiebezoek aan de toegenomen instroom van internationale studenten als positief te ervaren. Met de docenten ging het panel dieper in op de manier waarop ze in de opleiding en in hun vakken verschillende perspectieven vanuit verschillende culturen benutten. Het panel kwam tot de conclusie dat er nog duidelijke verbetering mogelijk is om op dit vlak de opleidingen meer open te maken voor andere perspectieven, zodat de voordelen van de *international classroom* ten volle kunnen worden benut. Hierbij kan onder andere meer aandacht uitgaan naar interculturele communicatie. Ook vraagt het panel de opleiding een meer doelgerichte, doordachte en systematische visie op diversiteit te formuleren.

Overwegingen

Bacheloropleiding Theologie

Het panel is tevreden over de opbouw van het curriculum, dat stevig in elkaar zit, een goede samenhang en een duidelijke opbouw kent en voldoende studentgericht is. Wel stelde het vast dat het curriculum een aanzienlijk aantal vakken met een beperkte omvang (3 EC) bevat. Het vraagt om deze indeling opnieuw te bekijken met het oog op integratie van deeldisciplines en het vermijden van versnippering. Ten aanzien van de inhoud van de opleiding toont de curriculummatrix dat het geheel van vakken de eindtermen voldoende afdekt. Het panel besluit dat de gehanteerde werkvormen passend zijn. Het opbouwen van een partiële *blended learning*-omgeving vindt het panel een gunstige ontwikkeling. Het waardeert dat de studenten kennis maken met het onderzoek van de docenten en zo voeling krijgen met de onderzoekstraditie van de instelling. Deze overwegingen gelden zowel voor de vol- als de deeltijdvariant van de opleiding.

Het panel is de mening toegedaan dat in het bachelorcurriculum meer openheid dient te komen. Dit houdt enerzijds in dat studenten beter gefaciliteerd en meer gestimuleerd moeten worden om in de keuzeruimte te opteren voor opties buiten de eigen faculteit, zoals een minor of een buitenlandervaring. Anderzijds dient zich een actualisering van de inhoud van een deel van de vakken aan, zodat de opleiding haar ambitie om kritische ingesteldheid en gerichtheid op hedendaagse thema's centraal te stellen ten volle kan realiseren.

Het panel verwelkomt dat de opleiding gevolg heeft gegeven aan de aanbeveling van het vorige visitatiepanel om een bachelorthesis in te voeren. Het panel besluit dat het *Skills Program* goed is uitgewerkt en een stevige basis biedt voor het schrijven van de bachelorthesis. Het panel meent echter dat de reflectie op de keuze voor een bepaalde methode en de afwegingen die hierbij gemaakt worden, nog meer aan bod kunnen komen in de thesis (zie standaard 4). Het vraagt de opleiding hierop meer te sturen bij de begeleiding van de thesis.

Het aantal studenten in de bachelor is volgens het panel gestabiliseerd op een werkbaar niveau. Het potentieel van de Engelstalige bachelor kan volgens het panel de instroom doen toenemen. Naast gerichte wervingsinitiatieven vereist die groei een verdere verheldering van het profiel van de bacheloropleiding, die zich moet vertalen in een duidelijke communicatie over dat profiel (zie ook standaard 1). Het volstaat dus niet een programma in het Engels aan te bieden als dit niet gepaard gaat met een inhoudelijke 'internationalisering', die breder is dan het taalgebruik. Het panel komt tot de conclusie dat de opleiding zowel voor vol- als voor deeltijdstudenten studeerbaar is, maar vraagt de TST de studeerbaarheid blijvend te monitoren en waar nodig passende maatregelen ter bijsturing te nemen.

Masteropleiding Theologie

Het panel is tevreden over de inhoud en de opbouw van het programma. Het komt tot het besluit dat het programma solide is en invulling geeft aan de ambitie om een academische beroepsopleiding aan te bieden. De opleiding is voldoende studentgericht. Het panel waardeert hoe zowel praktische vaardigheden als onderzoekscompetenties ruimte in het programma krijgen. Het verwelkomt dat er

een breed aanbod aan keuzevakken is met het oog op theologische verdieping. Wel vindt het panel dat er net als in de bacheloropleiding een beleid nodig is dat studenten ertoe aanzet deze ruimte beter te benutten om naar buiten te treden (bv. een buitenlandverblijf). Het panel is van mening dat de studenten goed worden voorbereid op de masterthesis. Deze overwegingen gelden zowel voor de vol- als de deeltijdvariant van de opleiding.

Het panel stelde vast dat de studenten de stage een meerwaarde vinden. Het stagereglement en de stagehandleiding zijn helder en transparant. Wel besluit het panel dat de keuze om de studenten een stage te laten doen in zowel het parochiepastoraat als in de geestelijke verzorging een aantal problemen meebrengt. Het panel is van mening dat de TST de opzet van de stages dient te herbekijken en bij te sturen. Het beveelt eveneens aan om structurele partnerschappen met stageplaatsen aan te gaan, zodat structurele oplossingen kunnen worden uitgewerkt, met duidelijke afspraken over de inhoud van stages.

Samen met de studenten is het panel positief over de leeromgeving die deze masteropleiding biedt. Het heeft sterke waardering voor het kleinschalige, interactieve karakter van die omgeving en de impact die deze heeft op de kwaliteit van het onderwijs. Tegelijk is het panel van mening dat het mogelijke informele karakter dat de kleinschaligheid van de opleiding met zich brengt zorgvuldige monitoring nodig heeft. Verder meent het panel dat de opleiding zich moet inspannen om de instroom in de masteropleiding Theologie te verhogen ten einde voldoende kritische massa te behouden. Het exploreren van de mogelijkheid om samen met de PThU een tweejarige master Geestelijke Verzorging te organiseren is volgens het panel een aan te bevelen spoor, al kan dat ten koste gaan van de instroom in de driejarige masteropleiding. Het panel komt tot de conclusie dat de opleiding zowel voor vol- als voor deeltijdstudenten studeerbaar is, maar vraagt de TST dit thema te blijven opvolgen en waar nodig passende maatregelen te nemen.

Masteropleiding Christianity and Society

Het panel is positief over de opzet van het onderwijsprogramma. Het heeft een duidelijke opbouw, een heldere structuur, een brede focus en een aantrekkelijke vormgeving. Deze opzet ondersteunt studenten om de beoogde leerresultaten te behalen. De manier waarop de actualiteit vanuit de christelijke traditie wordt beschouwd en behandeld is innovatief. De multidisciplinaire benadering heeft hier een duidelijke meerwaarde. Hoewel de opleiding wordt gekenmerkt door een zekere openheid in het denken, ziet het panel nog meer mogelijkheden om de blik naar buiten te richten. De nieuw aangebrachte focus op het katholiek sociaal denken is een waardevolle toevoeging aan het programma, oordeelt het panel.

Het panel waardeert de wijze waarop de opleiding de onderzoeksleerlijn heeft ontwikkeld en deze heeft versterkt sinds de vorige visitatie. Het panel beveelt de opleiding aan om zich in de komende periode te bezinnen over welke andere vaardigheden afgestudeerden nodig hebben. Immers, hoewel er brede eindtermen zijn geformuleerd, richt de opleiding zich hoofdzakelijk op het bijbrengen van onderzoeksvaardigheden. Rekening houdend met het werkveld dat de opleiding identificeert, wijst het panel ook op de noodzaak gepaste aandacht te besteden aan het ontwikkelen van andere overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*), zoals communicatie- en sociale vaardigheden, die van toepassing zijn in verschillende beroepscontexten en de loopbaanperspectieven voor studenten uitbreiden. Verder beklemtoont het panel dat de internationale dimensie van deze opleiding breder en dieper gaat dan het gebruik van het Engels als onderwijstaal, maar zich vooral moet kenmerken door een culturele en mentale omslag van studenten en docenten in de omgang met theologische en religiewetenschappelijke kwesties.

De gehanteerde onderwijsvormen voldoen. Het panel is te spreken over het gevarieerde, intensieve, kleinschalige en stimulerende onderwijs. Ook is de opleiding in voldoende mate studentgericht. De studeerbaarheid van de opleiding voldoet.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

Het curriculum van de ULO voldoet volgens het panel. Studenten worden in staat gesteld de beoogde leerresultaten te bereiken. De twee leerlijnen zijn goed ingericht, hoewel de samenhang tussen beide leerlijnen kan worden versterkt. Het panel is te spreken over de vakinhouden. Een aandachtspunt is de aansluiting van de vakinhoud op actuele ontwikkelingen en op academische debatten rondom het schoolvak godsdienst/levensbeschouwing.

Het panel oordeelt dat de leeromgeving van de ULO goed is. Studenten ervaren deze als stimulerend en intellectueel verrijkend. Het panel acht de beslissing om de ULO studenten samen met studenten van de master Theologie te onderwijzen een zeer goede stap. Dit werkt verbredend voor beide groepen studenten. De intensieve stagebegeleiding is eveneens een positief element van deze opleiding. Het panel stelt vast dat de ULO een gepaste zelfkritische en lerende gemeenschap vormt.

De ULO kent in het tweede studiejaar een hoge studielast. Het panel adviseert de opleiding de studeerbaarheid te blijven monitoren. Ook is de beschikbaarheid van plaatsen in stagescholen een aandachtspunt. Het panel ziet hierin een taak weggelegd voor het management van de TST om deuren te openen voor de ULO studenten door bijvoorbeeld samenwerkingsovereenkomsten af te sluiten met scholen.

Alle opleidingen

Het panel waardeert dat de TST goed bezig is karaktervorming als een van de pijlers in het TEP in haar programma's te implementeren. Tegelijk vraagt het panel werk te maken van het ontwikkelen van een eigen gedragen visie daaromtrent, die vervolgens verankerd kan worden in de curricula en in de toetsing. Het panel geeft als suggestie mee gebruik te maken van de theoretische onderbouwing en van de goede praktijken die in de verschillende TST-opleidingen reeds bestaan, om in dat verband een coherent, transparant en breed gedragen beleid op te bouwen, waarmee de TST zich kan onderscheiden.

Het panel stelde vast dat de opleidingsspecifieke voorzieningen op orde zijn. Tegelijk merkt het op dat nog meer met digitale leermiddelen gewerkt kan worden. Ook kunnen de opleidingen consequenter en eenvormiger gebruik maakt van de elektronische leeromgeving. Het panel oordeelt dat de studiebegeleiding in alle opleidingen op orde is.

Studenten van de opleidingen geven aan erg tevreden te zijn over hun docenten. Ze prijzen hun betrokkenheid en didactische kwaliteiten. Het panel is positief over de didactische en inhoudelijke kwaliteiten van de docenten. De TST voert efficiënt beleid om de Engelse taalvaardigheid van haar staf te garanderen. Onder andere in het licht van de internationalisering van de opleidingen hebben de opleidingen evenwel sterke behoefte aan een diverser docentenbestand, oordeelt het panel. Het beveelt de instelling met klem aan werk te maken van het verbreden van de staf in termen van leeftijd, gender en nationale herkomst.

Het panel is positief over de keuze van de bacheloropleiding Theologie om een Engelstalige variant aan te bieden. De keuze voor het Engels in de masteropleiding Christianity and Society kan eveneens op waardering rekenen. Het panel benadrukt tegelijk dat internationalisering niet versmald mag worden tot het (exclusieve) gebruik van het Engels als onderwijstaal. Het roept de opleidingen en het management derhalve op om een coherente visie op internationalisering verder te ontwikkelen, waarin ook expliciet aandacht is voor het cultiveren van meertaligheid, die ruimer is dan tweetaligheid, voor interculturele communicatie en voor de *international classroom*. Ook in dit opzicht is het advies van het panel om de blik meer naar buiten te richten.

Conclusie

Bacheloropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoet'.

Masteropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoet'.

Masteropleiding Christianity and Society: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoet'.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoet'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Bevindingen

Toetsbeleid

Het toetsbeleid voor de opleidingen heeft zich sterk ontwikkeld sinds de vorige visitatieronde. De TST heeft van meet af aan het universiteitsbrede toetsbeleid ter hand genomen en toegepast op het domeinspecifieke toetsbeleid van haar opleidingen. TiU heeft eind 2019 een nieuw toetsbeleid gelanceerd, dat in 2020 op de verschillende faculteiten, waaronder TST, wordt geïmplementeerd. Het facultaire toetsbeleid van de TST is gestoeld op het maximaliseren van de validiteit, de transparantie en de betrouwbaarheid van de toetsing in de opleidingen. De opleidingen willen dit beleid realiseren onder andere door het vaststellen van toetsplannen per opleiding, het hanteren van een toetsspecificatietabel voor elke cursus en het toepassen van een beoordelingsvoorschrift voor elke toets. Tevens streven de opleidingen naar het transparantie over de toetsing aan de hand van de studiehandleidingen en de onderwijscatalogus.

Het panel stelt vast dat de toetsen goed aansluiten op de leerdoelen van de cursussen. Het panel is eveneens positief over de toetsplannen van de opleidingen. Het stelt dat deze helder geformuleerd zijn. Ook waardeert het dat alle documentatie in zowel het Nederlands als het Engels beschikbaar is, naargelang de doelgroep. Het panel kan zich goed vinden in de uitgangspunten van het toetsbeleid en constateert dat dit op adequate wijze is toegepast in de opleidingen.

Het panel beveelt de opleidingen aan om in de toekomst nog meer aandacht te schenken aan de toetsing van de hogere cognitieve niveaus en van de overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) naast de onderzoeksvaardigheden, die al ruim aan bod komen. Daarnaast is een belangrijk punt van aandacht het toetsen van de persoonsvorming, die een primaire doelstelling is binnen het katholiek (hoger) onderwijs, maar ook een van de pijlers is van het TEP van TiU. In de toetspecificatietabellen van de TST-opleidingen wordt dit element alleen terloops vermeld bij de masteropleiding Theologie en niet bij de andere opleidingen. Het panel adviseert de evaluatie van het realiseren van de betreffende eindtermen door studenten op gepaste wijze vorm te geven in het toetsbeleid van de verschillende opleidingen.

Het panel trof een faculteit in ontwikkeling aan tijdens de visitatie. Het stimuleert de opleidingen om actief betrokken te blijven bij de universiteitsbrede ontwikkelingen, hierover mee te denken en aan te sluiten bij vernieuwingen zoals de digitale scriptiedossiers. Het panel waardeert dat de opleidingen het vierogenprincipe voor het opstellen van toetsen hanteren en aandacht besteden aan de toetsing in het BKO-traject van docenten. Ook de controle op plagiaat is toegepast voor alle programmaonderdelen, maar kan aan objectiviteit winnen door ze niet meer bij de individuele docenten te leggen.

Eindwerken

Het afstudeertraject is voor alle vier de opleidingen op gelijksoortige wijze vormgegeven. Studenten zijn vrij in het kiezen van hun afstudeeronderwerpen. Onder begeleiding van de thesiscoördinator stellen zij in het thesisseminar een thesishplan op. Zowel de thesisebegeleider als de tweede beoordelaar moeten dit thesishplan goedkeuren. Tijdens het schrijfproces voeren studenten regelmatig overleg met hun thesisebegeleider, maar worden ze ook in het thesisseminar als groep begeleid bij het schrijfproces. Studenten sluiten hun scriptie af met een mondelinge verdediging, waarbij in ieder geval de begeleider en de beoordelaar aanwezig zijn.

De begeleider en de tweede beoordelaar beoordelen beiden de scriptie. Hiervoor hanteert de instelling sinds het voorjaar van 2019 twee aparte beoordelingsformulieren, wat het panel waardeert.

Het eindcijfer komt tot stand door middeling van de cijfers van de beide beoordelingsformulieren. De verdediging wordt meegenomen in de bepaling van het eindcijfer voor de thesis; op grond van de kwaliteit van de verdediging kan het eindcijfer een half punt naar boven of naar beneden worden bijgesteld. Als de eerste en tweede beoordelaar tot een eindcijfer lager dan 6,5 besluiten, schakelt de examencommissie een derde beoordelaar in.

Het panel is positief over de opzet van de afstudeertrajecten. Het oordeelt dat de thesisseminars een zeer grondige begeleiding van studenten bij het scriptieproces vormen en dat de procedure met twee of drie beoordelaars voldoet aan de gangbare normen. Het panel verwacht dat de nieuwe beoordelingsprocedure en formulieren de inzichtelijkheid van de beoordelingen verder zullen bevorderen. Het panel heeft een aantal afstudeerwerken en de bijbehorende beoordelingsformulieren bestudeerd. Het was tevreden over de kwaliteit van de eindwerken en de wijze van beoordeling, en ook was het in grote lijnen eens met de becijfering. Wel vraagt het panel de opleidingen de aandacht scherp te houden voor het corresponderen van de schriftelijke feedback met de cijfers voor de eindwerken; bij een beoordeling met een 6 dienen termen als 'goed' en 'uitstekend' bijvoorbeeld vermeden te worden.

Toetsing bacheloropleiding Theologie

Het panel waardeert dat de opleiding een grote diversiteit aan toetsvormen gebruikt. De toetsen zijn volgens het panel goed afgestemd op de leerdoelen van de verschillende cursussen. Tegelijkertijd stelden de studenten dat de grote variatie in toetsvormen, met onder andere de vele schrijfopdrachten, 'take-home' tentamens, essays, portfolio's en reflectieverslagen, soms tot pieken in de studiebelasting leidt. Aangezien er veel verschillende vakken zijn, met verschillende toetsmomenten en toetsvormen, vraagt het panel om goed te monitoren dat het geheel overzichtelijk blijft en dat de toetsdruk gelijkmatig gespreid wordt over het academisch jaar. Wel vernam het panel dat in de afgelopen periode deelttoetsen zijn ingevoerd ter voorkoming van omvangrijke eindtoetsen aan het einde van een semester, wat het een gunstige evolutie vindt.

Bij de consultatie van de vakken tijdens het locatiebezoek stelde het panel vast dat heel wat toetsen zich op kennisniveau situeren en dat minder op het niveau van evaluatie en synthese wordt geëvalueerd. Volgens het panel is deze vaststelling gekoppeld aan de aanwezigheid van 'kleine' vakken (3 EC), waar de beperkte omvang van het vak niet toestaat om tot het synthesesniveau te komen. Het panel geeft als aanbeveling mee om in de toetsing meer aandacht te hebben voor de hogere cognitieve niveaus. Daarnaast valt het op dat de toetsingen vaak klassiek van opzet zijn; het panel beveelt daarom aan, in lijn met wat eerder gesuggereerd is over de inhoud van het onderwijs, hier aandacht aan te besteden en nieuwe onderwijskundige inzichten en ontwikkelingen te durven toepassen.

Toetsing masteropleiding Theologie

Het panel constateerde dat in de toetsing van de masteropleiding een sterke nadruk op werkstukken en verslagen ligt. Het kan zich vinden in de argumentatie van de opleiding dat deze toetsvorm bij uitstek studenten uitdaagt om hun eigen beargumenteerde visie, oordeel en stijl te ontwikkelen. Het komt tot de conclusie dat de gehanteerde toetsvormen voldoende divers zijn en vindt dat de toetsen goed zijn afgestemd op de leerdoelen van de verschillende cursussen.

Het panel vindt de beoordeling van de stages op orde. De scheiding van de rollen van stagesupervisor en stagecoördinator waarborgt een objectieve beoordeling van het leerproces en van de stage. Het panel vindt het positief dat *rubrics* worden ingezet voor de stagebeoordeling, maar is wel van mening dat er meer transparantie moet komen in hoe de deelrubrieken van de elke *rubric* leiden tot het eindcijfer en wat de inbreng van de begeleider op de stageplaats is in de totstandkoming van het eindoordeel. Ook stelde het panel vast dat de stageverslagen vaak weinig zelf-reflectief zijn. Het vraagt de begeleiders van de stage meer te sturen op inhoudelijke reflectie. Tenslotte constateerde het panel dat in de verslaglegging door de student en in de beoordeling door stagebegeleiders duidelijke verschillen zijn tussen het parochiepastoraat en het categoriaal pastoraat. Het panel is van

mening dat hier meer eenvormigheid in moet komen. Dat spoort met de kanttekeningen die het panel hierboven heeft gemaakt bij de stagepraktijk (zie standaard 2).

Toetsing masteropleiding Christianity and Society

De toetsing in de masteropleiding Christianity and Society kent een goede variëteit volgens het panel. Deze opleiding maakt onder andere gebruik van papers, werkstukken, tentamens, presentaties en tussentijdse opdrachten. Naar de mening van het panel zijn de toetsen goed afgestemd op de leerdoelen van de verschillende cursussen. In lijn met de aanbevelingen onder standaard 2 en gezien de diffuse aard van het werkveld waar afgestudeerden C&S in terecht komen, beveelt het panel aan de toetsing in deze opleiding explicieter te richten op overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*), die van belang zijn voor brede loopbaanperspectieven van afgestudeerden. Het panel ziet hier goede ingangen voor in de sterk onderzoeksgerichte profilering van de opleiding, die evenwel kan verbreed worden met andere vaardigheden, zoals communicatie en sociale vaardigheden. Studenten schrijven veel en doen soms ook groepsopdrachten. Het panel adviseert de opleiding deze vaardigheden mee te nemen in de toetsing.

Toetsing masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

De Universitaire Lerarenopleiding Godsdienst en Levensbeschouwing volgt voor de gedeelde vakken in de onderzoeksleerlijn de toetsing zoals hierboven beschreven voor de masteropleiding Theologie. Voor de onderdelen uit de didactische leerlijn, die specifiek zijn voor de ULO heeft het panel eveneens een gepaste variatie aan toetsvormen aangetroffen. De opleiding maakt voor reguliere cursussen onder andere gebruik van portfolio's, presentaties, papers, schriftelijke tentamens, onderzoeksverslagen, lesplannen en beoordeelt participatie van studenten.

De stage wordt beoordeeld aan de hand van een omvangrijk portfolio waarin studenten opdrachten bijhouden en een tussen- en eindevaluatie opnemen. Het panel heeft tijdens de visitatie enkele stageverslagen ingezien en oordeelt dat die over het algemeen goed zijn samengesteld. Het panel vernam dat de eindverantwoordelijke stagecoördinator regelmatig contact heeft met de stagebegeleider op de stageschool en ook geregeld de stageschool bezoekt. Het panel waardeert dit en stelt dat deze betrokkenheid de beoordeling ten goede komt. Het panel beveelt aan de beoordelingsformulieren voor de stageportfolio's van *rubrics* te voorzien ten einde de transparantie van de beoordeling nog verder te versterken. Het was verheugd te leren dat deze wens ook leeft bij de stagecoördinator. Het panel adviseert hier werk van te maken.

Examencommissie

De TST kent één examencommissie voor al haar opleidingen. Deze commissie voldoet aan de wettelijke samenstellingseisen. De examencommissie controleert de validiteit en de betrouwbaarheid van toetsen. Daartoe neemt zij eens in de vier jaar een steekproef van elke cursus. Hierbij worden toetsen beoordeeld aan de hand van een beoordelingsformulier. De EC koppelt de uitkomsten van deze evaluaties naar de betreffende docenten terug. De EC selecteert jaarlijks vier eindwerken die door twee leden van de EC beoordeeld worden. Naar aanleiding van deze steekproeven is, zoals hierboven beschreven, de beoordelingsprocedure voor de eindwerken aangescherpt. Voor de masteropleiding Theologie en de Lerarenopleiding adviseert het panel dat de stageverslagen ook als eindwerk worden meegenomen in deze steekproeven, gezien de grote omvang van die verslagen en de centrale positie in het aftoetsen van de eindtermen van de ULO. Het panel is verder onder de indruk van de grondige steekproeven en van de heldere terugkoppeling daarover aan de betrokkenen.

In lijn met het nieuwe Tilburgse toetsbeleid is de faculteit voornemens om in 2020 een aparte toetscommissie (TC) op te zetten die onder de verantwoordelijkheid van de EC valt. In deze commissie zullen twee docenten zitting hebben, alsmede een toetsdeskundige en een roulerend lid van de examencommissie. Deze TC zal de taken van de EC aangaande de steekproeven van eindwerken en overige toetsen overnemen. Het panel is zeer positief over de voorgenomen ontwikkeling.

Aangaande het functioneren van de EC geldt dat het panel een faculteit in ontwikkeling aantrof. Het stelde een recente, maar zeer positieve ontwikkeling vast in het functioneren van de EC. Het panel raadt de EC aan om dit nieuwe elan vast te houden en aan te blijven sluiten bij de brede ontwikkelingen die gaande zijn in TiU.

Overwegingen

Het panel concludeert dat de opleidingen van de TST beschikken over een adequaat systeem van toetsing. De recente ontwikkelingen, zowel op centraal als op facultair niveau, krijgen hun beslag in de vier opleidingen. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Als ontwikkelpunt wil het panel de opleidingen meegeven om de toetsing meer te gaan richten op de hogere cognitieve niveaus en om ook de overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) in hun diverse vormen mee te nemen in de toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf. Die commissie levert zeer goed werk. Het panel adviseert dat de plagiaatcontrole van eindwerken bij de individuele docenten wordt weggehaald en bijvoorbeeld bij de onderwijsadministratie wordt neergelegd.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat. Het panel is te spreken over de nieuwe procedure en beoordelingsformulieren die in 2019 zijn ingevoerd. Wel verdient de afstemming tussen de cijfers en de narratieve feedback verdere aandacht.

De toetsing in de bachelor- en masteropleiding Theologie is volgens het panel adequaat. Wel vraagt het panel blijvend te monitoren dat de inzet in de bacheloropleiding van een grote diversiteit aan toetsvormen op verschillende toetsmomenten geen negatieve impact op de studeerbaarheid van de opleiding heeft. Het panel geeft bovendien als aanbeveling om in de toetsing meer aandacht te hebben voor de hogere cognitieve niveaus. Het panel stelt tevens vast dat de toetsingen vaak klassiek van opzet zijn; het beveelt aan hier aandacht aan te besteden en niet te aarzelen nieuwe onderwijskundige inzichten toe te passen.

Voor wat betreft de masteropleiding komt het panel tot de conclusie dat de beoordeling van de stages op orde is, maar dat er ruimte is voor meer transparantie over hoe op basis van de *rubric* tot een eindcijfer wordt besloten en wat de inbreng van de begeleider op de stageplaats hierin is. Verder vraagt het panel de begeleiders van de stage meer te sturen op inhoudelijke reflectie in de stageverslagen. Tenslotte constateert het panel dat in de verslaglegging door de student en in de beoordeling door stagebegeleiders duidelijke verschillen zijn tussen het parochiepastoraat en het categoriaal pastoraat. Het panel is van mening dat hier meer eenvormigheid in moet komen.

De toetsing in de masteropleiding Christianity and Society voldoet volgens het panel. Tegelijk beveelt het aan in de toekomst meer de nadruk op het toetsen van overdraagbare vaardigheden (*transferable skills*) te leggen.

De toetsing in de ULO is op gepaste wijze vormgegeven. Hier adviseert het panel dat de beoordelingsformulieren voor de stageverslagen van *rubrics* worden voorzien, zodat de beoordeling transparanter is.

De examencommissie heeft de afgelopen jaren een sterke ontwikkeling doorgemaakt. Volgens het panel slaagt de commissie er in om de kwaliteit van de toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald. Het panel adviseert de examencommissie om de stageverslagen van de masteropleiding Theologie en van de Lerarenopleiding, gezien het centrale karakter ervan in de opleidingen, ook mee te nemen in de jaarlijkse steekproeven van de eindwerken. Het panel is positief over het voornemen om een aparte toetscommissie op te richten.

Conclusie

Bacheloropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoet'.

Masteropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoet'.

Masteropleiding Christianity and Society: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoet'.
Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoet'.

Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten zijn gerealiseerd.

Bevindingen

Het panel bestudeerde voorafgaand aan het visitatiebezoek een selectie van vijftien scripties voor elk van de opleidingen.

Bacheloropleiding Theologie

Over het geheel genomen kon het panel zich vinden in de gegeven eindcijfers van de eindwerkstukken. De eindwerkstukken zijn volgens het panel van ruim voldoende kwaliteit en beantwoorden aan de vereisten voor het behalen van het diploma van bachelor in de Theologie. De invoering van de bachelorthesis in het opleidingsprogramma is volgens het panel een belangrijk element om het realiseren van de leerresultaten te meten. De eindwerken tonen aan dat de studenten in staat zijn een kleinschalig onderzoek uit te voeren. Het panel beschouwt het niveau van alle geconsulteerde eindwerken als minimaal voldoende, maar vindt dat de opleiding er nog beter op kan sturen dat studenten reflecteren over de gemaakte methodologische keuzes.

De bacheloropleiding is een basisopleiding, die studenten voorbereidt op de masteropleidingen van de faculteit, op universitaire masteropleidingen Theologie of Religiewetenschappen elders, en op masteropleidingen in andere domeinen. De masterstudenten met wie het panel kon spreken, gaven aan dat ze de bacheloropleiding van de TST als een goede voorbereiding op de masteropleiding beschouwen.

Masteropleiding Theologie

Over het geheel genomen kon het panel zich vinden in de gegeven eindcijfers van de eindwerkstukken. Het panel is van mening dat de eindwerkstukken beantwoorden aan de vereisten voor het behalen van het diploma van master in de Theologie. Globaal gezien zijn de gekozen onderwerpen relevant voor het theologisch onderzoek en ook voor de praktijk. De scripties laten een systematische, analytische en methodisch verantwoorde manier van werken zien.

Het panel is van mening dat de studenten voldoende zijn voorbereid op de arbeidsmarkt. Afgestudeerden hebben goede beroepsperspectieven, met name in het domein van geestelijke verzorging. Een recent alumni-onderzoek geeft aan dat vier van de vijf respondenten vinden dat de masteropleiding in (zeer) sterke mate bijdraagt aan hun professioneel functioneren. Het alumni-onderzoek toont aan dat 30% van de afgestudeerden werkzaam is buiten de werkvelden geestelijke verzorging en parochiepastoraat (en religieuze educatie), vooral in mensgerichte beroepen en beroepen met een levensbeschouwelijke component. Wel stelde het panel vast dat alumni slechts in beperkte mate bij de opleiding worden betrokken. Het panel is van mening dat de opleiding haar alumni nog beter en directer kan betrekken bij netwerkactiviteiten en bij reflectie over de studiecurricula.

Masteropleiding Christianity and Society

Het panel was over het geheel genomen positief over de eindwerken die het heeft gelezen. De kwaliteit ervan was veelal goed tot zeer goed, waarbij enkele scripties het potentieel hebben om uit te groeien tot wetenschappelijke publicaties. Dit is onder andere te danken aan de sterke focus op onderzoeksvaardigheden in de opleiding. De grote variatie in gekozen onderwerpen weerspiegelt de brede aard van de opleiding. De meeste van de gelezen eindwerken hebben een duidelijke maatschappelijke of politieke relevantie.

Het panel oordeelt dat de opleiding studenten voldoende voorbereidt op de arbeidsmarkt. Alumni kunnen terecht in verschillende maatschappelijke en kerkelijke sectoren, maar gaan ook vaak verder in het wetenschappelijk onderzoek. Het adviseert de opleiding om, in navolging van de masteropleiding Theologie, een onderzoek uit te voeren onder haar alumni over hun functioneren op de arbeidsmarkt. Ook beveelt het panel aan de alumni directer en intensiever bij de opleiding te betrekken, in de hierboven aangegeven zin.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

De eindwerken van de lerarenopleiding voldoen volgens het panel. De kwaliteit ervan is gedegen volgens het panel. Wel ziet het panel ruimte voor diepere en duidelijkere integratie van de didactische leerlijn en de onderzoeksleerlijn in de eindwerken, alsook in de evaluatie daarvan; beide leerlijnen staan vaak nog te los van elkaar. Het panel vernam dat dit punt ook bij de opleiding op de radar staat, en beveelt aan om hier werk van te maken.

Het panel acht de opleiding een geschikte voorbereiding op de arbeidsmarkt. Het adviseert de opleiding om ook hier de banden met de alumni te versterken en om onderzoek te verrichten naar het functioneren van de afgestudeerde docenten op de arbeidsmarkt.

Overwegingen

Bacheloropleiding Theologie

Het panel stelt op grond van een steekproef van vijftien scripties vast dat studenten in de eindwerken laten zien dat zij de eindtermen van de opleiding realiseren. De eindwerkstukken vertegenwoordigen het beoogde profiel van de opleiding en tonen aan dat de studenten in staat zijn zelf een eenvoudig onderzoek op te zetten en uit te voeren. De alumni met wie het panel kon spreken bevestigen dit beeld. Wat betreft het panel mag sterker gestuurd worden op methodologische reflectie in de eindwerken.

Masteropleiding Theologie

Het panel stelt op grond van een steekproef van vijftien mastertheses vast dat studenten in de mastertheses laten zien dat zij de eindtermen van de opleiding ruim voldoende realiseren. De gekozen onderwerpen zijn relevant voor het theologisch onderzoek en voor de praktijk. De scripties tonen een systematische, analytische en methodisch verantwoorde manier van werken. Het panel is van mening dat de studenten voldoende zijn voorbereid op de arbeidsmarkt, wat wordt bevestigd in een recent alumnionderzoek.

Masteropleiding Christianity and Society

Het panel is positief over de eindwerken die het voor deze opleiding las. Enkele eindwerken hebben het potentieel om omgewerkt te worden tot een publicatie in vaktijdschriften. De opleiding bereidt haar studenten afdoende voor op het werkveld. Alumni komen in diverse beroepsvelden terecht. Hiermee concludeert het panel dat studenten de beoogde leerresultaten behalen.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

Op basis van gesprekken met alumni en een selectie van recent voltooide eindwerken constateert het panel dat studenten de beoogde leerresultaten behalen. De eindwerken bestrijken een groot deel van het brede vakgebied en laten een passend niveau zien. Het panel adviseert de opleiding om studenten aan te moedigen om de didactische en educatieve componenten beter te integreren in hun eindwerken.

Alle opleidingen

Voor alle opleidingen geldt dat het panel adviseert om de banden met de alumni te versterken. De alumniverenigingen VAK en Dialogos kunnen daarbij een rol spelen. De masteropleiding Theologie heeft enige jaren geleden een onderzoek naar de arbeidsmarktpositie uitgevoerd onder haar alumni. Het panel adviseert dit te ook te doen voor de andere drie opleidingen. Tot slot beveelt het panel

aan om de alumni actief te betrekken in de reflectie over organisatie en invulling van de curricula. Op deze manier kunnen de opleidingen huidige studenten niet alleen beter voorlichten over het arbeidsmarktperspectief, maar bovendien kan het curriculum nog nauwer aansluiten op de behoeften van de verschillende werkvelden.

Conclusie

Bacheloropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoet'.

Masteropleiding Theologie: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoet'.

Masteropleiding Christianity and Society: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoet'.

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoet'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel heeft vastgesteld dat alle standaarden van de *bacheloropleiding Theologie* voldoen aan de gestelde eisen. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen paneloordeel over de opleiding daarmee positief.

Het panel heeft vastgesteld dat alle standaarden van de *masteropleiding Theologie* voldoen aan de gestelde eisen. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen paneloordeel over de opleiding daarmee positief.

Het panel heeft vastgesteld dat alle standaarden van de *masteropleiding Christianity and Society* voldoen aan de gestelde eisen. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen paneloordeel over de opleiding daarmee positief.

Het panel heeft vastgesteld dat alle standaarden van de *masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing* voldoen aan de gestelde eisen. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen paneloordeel over de opleiding daarmee positief.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Theologie* als 'positief'.

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Theologie* als 'positief'.

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Christianity and Society* als 'positief'.

Het panel beoordeelt de *masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing* als 'positief'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding: theologie en religiewetenschappen

De opleidingen op het gebied van theologie en religiewetenschappen in Nederland bieden een grote verscheidenheid aan programma's en doelstellingen. Zij hebben gemeen dat zij een veelheid aan vormen van religies en seculariteit bestuderen vanwege hun belang voor het individu, de samenleving en de cultuur; in het geval van theologische ambtsopleidingen ook expliciet vanwege het belang voor kerken en levensbeschouwelijke instellingen.²

De disciplines die sinds enkele decennia doorgaans religiewetenschappen (Religious Studies) heten, hebben zich sinds hun ontstaan in de 19e eeuw sterk ontwikkeld [KNAW 2015, 29v.]. Zij streven ernaar religieus bronnenmateriaal te bestuderen waarbij ook de waarheidsclaims van de bestudeerde religieuze traditie voorwerp van onderzoek kunnen vormen. Daarbij maken zij - in grensverkeer met veel andere wetenschappen - gebruik van inzichten en methoden van onder andere geesteswetenschappen (tekst- en literatuurwetenschappen, archeologie, kunstwetenschappen, geschiedwetenschap, filosofie en ethiek) en de sociale wetenschappen (de antropologie, maar ook de sociologie en de psychologie). Een reeks van dimensies van het veelkleurige fenomeen religie komt in deze studie aan de orde: de narratieve dimensie (soms in teksten neergeslagen), de doctrinaire (op het vlak van overtuigingen gearticuleerde), de ethische (het goede leven beogende), de rituele (in praktijken zich uitende), de sociale (organisatorisch-institutionele), de experiëntiële (aan ervaringen en belevingen rakende) en de materiële (voorwerpen, gebouwen, plaatsen, voedsel betreffende) dimensie van dit veelkleurig fenomeen. Met dit alles is de focus steeds meer komen te liggen bij de wereld van de 'geleefde religie' en daarmee naar de vraag hoe religie wordt en werd ervaren en gepraktiseerd [KNAW 2015, 18, 58 e.d.]. Op conceptueel niveau is aan de orde wat het betekent dat het gangbare begrip religie met name protestants-christelijke wortels heeft en wat dit inzicht impliceert voor de vormgeving van een breder curriculum in de toekomst [KNAW 2015, 88].

De theologie is een oudere discipline. Zij komt voort uit de binnen religieuze tradities gevoelde noodzaak tot kritische, systematische en methodische reflectie op het eigen geloofsgoed, of anders gezegd, van een geloof dat tot verstaan probeert te komen [KNAW 2015, 28v.]. Er zijn verschillende omschrijvingen van theologie in omloop. Een daarvan is: 'Theologie beschouwt heel de werkelijkheid vanuit het gezichtspunt van haar relatie met en betrokkenheid op God en het transcendente.'³ Meer in het algemeen gesproken, bestudeert de theologie de bronteksten van geloofsstromingen en hun historische ontwikkeling (nabij en wereldwijd), reflecteert zij op een kritische en systematische manier op geloofsvisies op leer en leven en doordenkt en analyseert zij praktijken van geleefd geloof. Interactie met de tekst- en literatuurwetenschap, de geschiedeniswetenschap, de wijsbegeerte en de empirische sociaal-wetenschappelijke disciplines is daarmee in alle onderdelen waaruit de veelvormige theologie bestaat onontbeerlijk.

Op deze wijze is voor de theologie de wisselwerking met religiewetenschappen van groot belang, terwijl omgekeerd ook religiewetenschappers theologische perspectieven, methoden en onderzoeksresultaten in hun onderzoek kunnen betrekken. Voor de opleidingen levert dit een uiterst divers beeld op: opleidingen religiewetenschappen zonder verbinding met de theologie, opleidingen theologie zonder verbinding met de religiewetenschappen, maar ook opleidingen die met nadruk theologie en religiewetenschappen in een onderlinge samenhang en wisselwerking presenteren.

² Voor het nu volgende zie vooral KNAW (2015), *Klaar om te wenden... De academische bestudering van religie in Nederland: een verkenning*. Amsterdam, KNAW. Pdf beschikbaar op www.knaw.nl.

³ Zie het themanummer van het Nederlands Theologisch Tijdschrift, waarin een aantal systematische theologen reageren op het KNAW-rapport *Klaar om te wenden...*, m.n. het inleidende artikel NTT 70/2, 2016, 87-98, spec. 94; www.ntt-online.nl.

Ontwikkelingen ten opzichte van de vorige onderwijsvisitatie.

Sinds de opstelling van het domeinspecifieke referentiekader van 2012 heeft een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden. Bij sommige daarvan vinden tendensen die zich toen al aftekenden een vervolg, andere hebben zich nieuw of sterker dan voorheen aangediend.

1. Aan sommige instellingen zijn de opleidingen religiewetenschappen in toenemende mate geïncorporeerd aan grotere eenheden als een Faculteit der Geesteswetenschappen [KNAW 2015, 69]. De UL kent een Centre for the Study of Religion als onderdeel van de Faculteit Geesteswetenschappen, aan de UU is het religieonderwijs ondergebracht bij het departement Filosofie en religiewetenschap binnen de Faculteit Geesteswetenschappen en ook aan de UvA maken de religiestudies deel uit van de Faculteit der Geesteswetenschappen.
2. De bekostiging van en verantwoordelijkheid voor de door Seminaria van kleinere kerkgenootschappen verzorgde opleidingstrajecten aan de VU hebben een andere vorm gekregen (dit geldt niet voor PThU en UU).
3. Het zoeken naar intensievere samenwerkingsvormen heeft in het algemeen voortgang gevonden, de samenwerking tussen TUA en TUK is vooralsnog beëindigd.
4. De opleiding Godgeleerdheid aan de UL is in 2013 opgeheven en TiU heeft de opleiding religiewetenschappen opgeheven met ingang van 2015.
5. De bestudering van en het onderwijs in de islam is nog verder geïntensiveerd; bij de UU bestaat een aparte bacheloropleiding islam; bij de RU en de VU wordt een specialisatierichting islam binnen een bredere bacheloropleiding religiewetenschap aangeboden. Op masterniveau wordt er bij de RU, de UvA en de UU een specialisatierichting islam aangeboden, terwijl aan de VU de specialisatie islam bestaat bij de opleiding geestelijke verzorging (KNAW 2015, 70 v.).
6. In het kader van het proces van internationalisering is het aantal Engelstalige bacheloropleidingen en masteropleidingen sterk gestegen;
7. Er is binnen de opleidingen een groeiende aandacht voor aspecten van 'employability'.

Opleidingen theologie en religiewetenschappen; de situatie

Studenten die momenteel theologie of religiewetenschappen willen studeren kunnen in Nederland bij elf geaccrediteerde instellingen terecht. Recent zijn deze instellingen in drie categorieën ingedeeld [KNAW 2015 45v, 68-70].⁴ Ten eerste drie brede universiteiten met opleidingen in zowel theologie als religiewetenschappen. Het gaat hier om de RU, de RUG en de VU. In deze instellingen is onderwijs en onderzoek ook in een eigen faculteit ondergebracht (waar aan de RU ook de filosofie toe behoort).

Ten tweede: drie brede universiteiten die alleen onderwijs en onderzoek hebben op het gebied van de religie wetenschappen. Het zijn de UvA, de UL en de UU. Aan deze universiteiten is onderwijs en onderzoek onder gebracht bij een Faculteit Geesteswetenschappen, soms (maar niet altijd) in een eigen departement.

Ten derde: vier academische instellingen die alleen of overwegend onderwijs en onderzoek hebben op het gebied van de theologie: PThU (met locaties te Amsterdam, in samenwerking met de VU en te Groningen, in samenwerking met de RUG), TiU, TUK, en de TUA.

Deze driedeling loopt niet geheel synchroon met de door de wetgever mogelijk gemaakte situatie. PThU, TUA en TUK behoren tot de levensbeschouwelijke universiteiten, waartoe ook de UvH behoort (dat is de elfde instelling, die evenwel buiten het kader van deze accreditatie valt), terwijl alle opleidingen van de RU en TiU deel uitmaken van een bijzondere universiteit. De opleidingen van de PThU (met uitzondering van de bachelor theologie – Joint Degree – samen met de VU te Amsterdam),

⁴ Sommige instellingen laten zich evenwel niet gemakkelijk indelen in deze driedeling. Zo biedt TiU onderwijs aan op basis waarvan zij naar haar eigen inzicht ook in de eerste categorie te plaatsen zou zijn. Verder valt de UvH, die levensbeschouwelijk onderwijs aanbiedt, buiten deze driedeling.

de TUK en de TUA vallen buiten het cluster WO religie en theologie en worden gevisiteerd binnen het cluster WO theologie.

De bachelor- en masteropleidingen die in de visitatie theologie en religiewetenschappen worden beoordeeld, hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master) niveau op het gebied van het object van de studie. De bacheloropleidingen bereiden studenten voor op een geëigende masteropleiding. Daarnaast bereiden de opleidingen studenten voor op een maatschappelijke loopbaan, waarbij de kennis en vaardigheden die binnen de studie verworven zijn in praktijk kunnen worden gebracht.

Bacheloropleidingen religiewetenschappen zijn er aan de RU, de RUG, de UL, de UvA, de UU en de VU en bacheloropleidingen theologie zijn te vinden aan de PThU en de VU (joint degree), de RU, de RUG, TiU (Tilburg en Utrecht), de TUA en de TUK. Zowel in de religiewetenschappen als in de theologie duren de bacheloropleidingen drie jaar. In de bacheloropleidingen theologie kan van die drie jaar brontalenstudie (Grieks, Latijn, Hebreeuws, Arabisch, of nog andere talen) een kleiner of groter deel uitmaken, maar dit is niet altijd een vereiste. In sommige opleidingen is het leraarschap godsdienst en levensbeschouwing tweedegraads onderwijsbevoegdheid (d.w.z. vmbo, de laagste drie klassen havo/vwo) een mogelijke beroepsuitgang. Vanuit beroepsperspectief verkrijgen de bacheloropleidingen vooral hun betekenis door het academisch kwalificatieniveau. Het ligt voor de hand dat studenten die een kerkelijk ambt ambiëren een bachelor theologie bovenal zien als een goede basis voor het volgen van een ambtsopleiding op masterniveau. Daarnaast vormen de bacheloropleidingen een voorbereiding voor een academische onderzoekscarrière.

In vervolg op de bacheloropleiding worden één-, twee- en driejarige masteropleidingen aangeboden. Eenjarige masteropleidingen theologie & religiewetenschappen worden verzorgd aan de RU, RUG, TiU (Tilburg), UL, UU, UvA, en de VU en eenjarige masteropleidingen theologie worden aangeboden door de PThU en TUK. Binnen de categorie van de eenjarige masteropleidingen theologie & religiewetenschappen bewegen sommige opleidingen zich uitsluitend op het gebied van de religiewetenschappen, terwijl in andere opleidingen religiewetenschappelijke en theologische onderdelen worden gecombineerd. De opleidingen zijn gericht op de kennis van het fenomeen religie in het algemeen en de verschillende religies in het bijzonder. De aandacht binnen de opleidingen is veelal gericht op een deelgebied van dit domein en een specifiek thema daarbinnen. In deze masterprogramma's zijn meestal beroepsvoorbereidende studieonderdelen opgenomen ten behoeve van beroepen op het terrein van religieuze gemeenschappen en/of maatschappelijke organisaties, het onderwijs, de media, de zorg, de overheid of het bedrijfsleven waar de in deze studie verworven kennis gewaardeerd wordt. Sommige opleidingen kennen in plaats van of naast de beroepsvoorbereidende onderdelen een onderzoeksvariant (mogelijkheid tot specialisatie in een subdiscipline).

Een deel van de hierboven genoemde instellingen biedt een tweejarige research master aan die opleidt tot onderzoeker in het domein van theologie en religiewetenschappen. Deze opleidingen vallen buiten het kader van deze visitatie.

Driejarige masteropleidingen theologie worden aangeboden door de PThU (aparte accreditaties voor Amsterdam en Groningen), de RU, TiU (Tilburg en Utrecht), de TUA, de TUK en de VU. Driejarige (door de overheid bekostigde) ambtsopleidingen komen overeen met wat internationaal zowel door de protestantse kerken (samengekomen in de Leuenberger Kirchengemeinschaft) alsook door de rooms-katholieke kerk in de apostolische constitutie *Sapientia Christiana* en de opvolger *Veritatis gaudium* wenselijk wordt geacht. Zij worden aangeboden door instellingen tot de oprichting waarvan kerkgenootschappen direct of indirect het initiatief hebben genomen, dan wel door instellingen met een confessionele geschiedenis waaraan seminaria van kerkgenootschappen hun ambtsopleiding hebben toevertrouwd.

Opleidingen waarin kennis en inzicht wordt verworven van de islam zijn feitelijk onder veel verschillende disciplines gesitueerd [KNAW 2015, 70v.]. Voor zover zij onder de discipline theologie en religiewetenschappen zijn ondergebracht, hebben nu te visiteren instellingen haar een

uiteenlopende plaats gegeven (vaak als specialisatierichting). Alleen de UU biedt een bacheloropleiding Islam en Arabisch aan die onder het cluster WO religie en theologie zelfstandig ter visitatie wordt aangeboden.

Beschrijving van de eindtermen

Bij het opstellen van onderstaande domeinspecifieke criteria of eindtermen is gebruikgemaakt van soortgelijke documenten uit het buitenland, met name van de benchmarks van de Quality Assurance Agency voor theologie en religiewetenschappen. Het referentiekader is gebaseerd op de descriptoren van het kwalificatieraamwerk voor het hoger onderwijs, de zgn. Dublindescriptoren.

Binnen de Dublin-descriptoren worden vijf aspecten onderscheiden: kennis en inzicht, toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie en leervaardigheden.

Bacheloropleidingen theologie

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de navolgende eindtermen voor de bacheloropleidingen theologie. De afgestudeerde is in staat:

Kennis en inzicht

- te laten zien dat hij/zij beschikt over een oriëntatie in de theologie en de plaats die de theologie binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van en inzicht in de Bijbelwetenschappen, de geschiedenis van het christendom, de godsdienstfilosofie en/of de systematische theologie, de ethiek, de religiewetenschappen of een of meerdere deelgebieden daarvan, en de sociale wetenschappen van de godsdienst en/of de praktische theologie;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de theologie als wetenschap;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over meer gevorderde kennis van en inzicht in een thema binnen de theologie, die onder meer blijken uit een scriptie/bachelor-eindwerkstuk.

Toepassen van kennis en inzicht

- tot wetenschappelijke analyse van bronnenmateriaal en teksten;
- tot het verzamelen, in (elektronische) catalogi en (elektronische) databases, selecteren, en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee (relatief) zelfstandig kunnen werken;
- tot het onder begeleiding schrijven van een scriptie/ bacheloreindwerkstuk volgens de binnen de theologie gangbare eisen;
- om verworven kennis toe te passen in een professionele context die typerend is voor de theologie.

Oordeelsvorming

- tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- tot onderkenning van de religieuze dimensie van maatschappelijke vraagstukken, en deze vraagstukken kritisch vanuit theologisch perspectief te evalueren.

Communicatie

- vakmatige inzichten en resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten.

Leervaardigheden

- academische en professionele vaardigheden te tonen, met name met betrekking tot individueel en groepswork, het evalueren en verbeteren van hun werk, ook op basis van feedback van anderen, en het opstellen van en zich houden aan overeengekomen plannen;
- tot zelfstandige oriëntatie op relevante masteropleidingen en/of relevante beroepssectoren.

Wat betreft de afstemming op de arbeidsmarkt, kan worden gezegd dat de opleiding dient te laten zien dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Mogelijke beroepsuitgangen zijn die van het leraarschap godsdienst en levensbeschouwing met een (beperkte) tweedegraads bevoegdheid of het kerkelijk werkerschap of werken bij een NGO. Vanuit het beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen theologie vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die voorgaand omschreven zijn.

Naast de genoemde eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Bacheloropleidingen religiewetenschappen

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een bachelor religiewetenschappen.

De afgestudeerde is in staat:

Kennis en inzicht

- te laten zien dat hij/zij beschikt over een algemene oriëntatie in de religiewetenschappen en de plaats die de religiewetenschappen binnen het geheel der wetenschappen innemen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van en inzicht in diverse grote religieuze tradities in de wereld: hun ontstaan, hun geschiedenis, hun centrale geschriften, hun verwevenheid met diverse culturen en hun invloed op het persoonlijke, maatschappelijke en culturele leven;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van diverse sociaalwetenschappelijke (bijvoorbeeld culturele antropologie, sociologie, psychologie) en geesteswetenschappelijke (bijvoorbeeld geschiedenis, filosofie, ethiek) disciplines van de religiewetenschappen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van de methoden van de religiewetenschappen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over meer gevorderde kennis en inzicht in een religie en/of thema binnen de religiewetenschappen, die onder meer blijkt uit een scriptie/ bacheloreindwerkstuk.

Toepassen van kennis en inzicht

- tot wetenschappelijke analyse van bronnenmateriaal en teksten;
- tot het verzamelen, in (elektronische) catalogi en (elektronische) databases, selecteren, en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee (relatief) zelfstandig kunnen werken;
- tot het onder begeleiding schrijven van een scriptie/ bacheloreindwerkstuk volgens de binnen de religie wetenschappen gangbare eisen;
- om verworven kennis toe te passen in een professionele context die typerend is voor de religiewetenschappen.

Oordeelsvorming

- tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante wetenschappelijke,
- sociaal-maatschappelijke en ethische aspecten;
- tot onderkenning van de religieuze dimensie van maatschappelijke vraagstukken, en deze vraagstukken kritisch vanuit religiewetenschappelijk perspectief te evalueren.

Communicatie

- vakmatige inzichten en resultaten van eigen wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten.

Leervaardigheden

- academische en professionele vaardigheden te tonen, met name met betrekking tot individueel en groepswork, het evalueren en verbeteren van hun werk, ook op basis van feedback van anderen, en het opstellen van en zich houden aan overeengekomen plannen;
- tot zelfstandige oriëntatie op relevante masteropleidingen en/of relevante beroepssectoren.

Wat betreft de afstemming op de arbeidsmarkt geldt dat de opleiding moet kunnen laten zien dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Een mogelijke beroepsuitgang is die van het leraarschap godsdienst en levensbeschouwing met een (beperkte) tweedegraads bevoegdheid.

Vanuit het beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen religiewetenschappen vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die voorgaand omschreven zijn.

Naast de bovengenoemde eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Bacheloropleiding islam en Arabisch

Een bacheloropleiding die hier apart vermeld moet worden is islam en Arabisch (UU). Deze opleiding is sinds 2007 ondergebracht bij het departement Filosofie en religiewetenschap (en de voorlopers daarvan) en richt zich vooral op de studie van de islam, meer dan op bijvoorbeeld de taal- en letterkunde, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de naam van de opleiding: islam en Arabisch.

Gezien de inbedding en het profiel van de opleiding kunnen de criteria die afgesproken zijn voor een bachelor religiewetenschappen tevens worden gebruikt voor de opleiding islam en Arabisch, met uitzondering van de eis dat afgestudeerden elementaire kennis dienen te hebben van de grote religieuze tradities in de wereld. In plaats van die eindtermen kunnen de volgende criteria voor taalverwerving en taalkunde uit de visitatie van Regiostudies en Oudheid van 2012 worden gehanteerd, te weten:

- kennis van de taalkundige structuur van het Arabisch (syntaxis, fonologie, morfologie, semantiek, etc.);
- kennis van de woordenschat van het Arabisch;
- kennis van de synchrone en diachrone dimensie van het Arabisch.⁵

Masteropleidingen theologie / theologie en religiewetenschappen

Binnen DGO bestaat overeenstemming over de volgende algemene eindtermen voor alle masters binnen het labeldomein van theologie en religiewetenschappen. De afgestudeerde is in staat:

Kennis en inzicht

- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van en inzicht in wetenschappelijke debatten, theoretische perspectieven en methoden in een deelgebied van het domein⁶;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over grondige kennis van en inzicht in wetenschappelijke debatten, theoretische perspectieven en methoden met betrekking tot een thema in een deelgebied van het domein dat onder meer blijkt uit een scriptie.

Toepassen van kennis en inzicht

- tot zelfstandige wetenschappelijke analyse van bronnenmateriaal en teksten;
- op een zelfstandige en wetenschappelijke wijze bronnen en literatuur, in (elektronische) catalogi en (elektronische) databases te verzamelen en te verwerken;

⁵ In deze visitatie werden in totaal vier eindtermen gehanteerd, namelijk:

- kennis van de taalkundige structuur van het Arabisch (syntaxis, fonologie, morfologie, semantiek, etc.);
- kennis van de woordenschat van het Arabisch;
- kennis van de synchrone en diachrone dimensie van de betreffende taal gelieerd aan taalkundige theorieën;
- kennis van en inzicht in de taalsituatie en de sociale en politieke aspecten van taalgebruik.

⁶ Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om een subdiscipline maar ook om een bepaald themagebied.

- te laten zien dat hij/zij bekend is met de onderzoeksmethoden die gangbaar zijn in een deelgebied van het domein;
- om zelfstandig onderzoek op te zetten en uit te voeren in een deelgebied van het domein, en daarvan verslag te doen in een scriptie die voldoet aan de in het betreffende vakgebied heersende eisen;
- om verworven kennis toe te passen op complexe vraagstukken in professionele contexten die typerend zijn voor theologie en/of religiewetenschappen.

Oordeelsvorming

- rekening te houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken op het eigen vakgebied;
- een zelfstandig oordeel te vormen over de eigen wetenschappelijke verantwoordelijkheid op een deelterrein van theologie en/of religiewetenschappen;
- tot reflectie op academisch niveau op religie in het algemeen en op de actuele situatie van godsdienstige individuen, gemeenschappen en stelsels in hun historische en hedendaagse maatschappelijke en culturele context.

Communicatie

- vakmatige inzichten en resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten.

Leervaardigheden

- academische en professionele vaardigheden te tonen, met name met betrekking tot individueel en groepswork, het evalueren en verbeteren van hun werk, ook op basis van feedback van anderen, en het opstellen van en zich houden aan overeengekomen plannen;
- tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Wat betreft de afstemming op de arbeidsmarkt, dient de opleiding te kunnen laten zien dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op eisen van de arbeidsmarkt. Hierbij kan men denken aan kerkelijke functies, geestelijk verzorger, consulent op het terrein van religie en wetenschappelijk onderzoeker. Daarnaast is te denken aan andere academische beroepen waarin kennis van religie zeer relevant is, zoals op het terrein van religieus erfgoedbeheer, communicatie, conflictbeheersing, cultuureducatie, journalistiek en ontwikkelingssamenwerking. Complicerende factor is, dat de werkvelden waar alumni werkzaam zijn, zo divers zijn dat het niet mogelijk is om daarvoor nadere opleidingskwalificaties te omschrijven. Na het verwerven van een werkplek zoeken alumni doorgaans van daaruit meer toegespitste vorming.

Afzonderlijk zij nog vermeld dat de eenjarige opleiding veelal toegang biedt tot de eenjarige opleiding tot eerstegraads bevoegd leraar godsdienst en levensbeschouwing. Naast de bovengenoemde eindtermen en kwalificaties die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Driejarige masteropleidingen theologie

De eisen ten aanzien van theologische masteropleidingen die tevens opleiden voor een kerkelijk ambt zijn door de verschillende kerken expliciet geformuleerd en door de onderwijsinstellingen direct of indirect overgenomen. De erkenning door de kerken van de opleidingen is door hen nauw verbonden met de inhoud van de ambtsopleiding.

De PThU, de TUA en de TUK bieden driejarige masterprogramma's aan die opleiden tot predikant in resp. de Protestantse Kerk in Nederland, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). De PThU biedt binnen de masteropleiding een traject aan voor het seminarium van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland.

De VU verzorgt een driejarige predikantsmaster die in verschillende trajecten predikanten opleidt voor de Hersteld Hervormde Kerk, de Doopsgezinde Kerken en de Remonstrantse Kerken, in samenwerking met de seminaries verbonden aan deze kerkgenootschappen. Ter informatie: binnen de éénjarige master wordt samengewerkt met de Orthodoxe Kerken, de Unie van Baptistengemeenten, de Hindoeraad, de Boeddhistische Unie en vertegenwoordigende moskeekoepels. Voor alle opleidingen aan de VU geldt dat maximaal 40% van de vakken door seminariedocenten wordt gegeven. Voor de benoeming van seminariedocenten is instemming van het kerkelijk genootschap én van de faculteit vereist. De kwaliteitszorg berust volledig bij de faculteit.

De Tilburg School of Catholic Theology van TiU en de Theologische Faculteit van de RU zijn bij de inrichting van hun opleidingen gebonden aan de apostolische constitutie Sapientia Christiana en vanaf eind 2019 Veritatis gaudium, die als kader dienen voor alle kerkelijk opgerichte en/of kerkelijk erkende katholieke theologische faculteiten ter wereld.

Juist als kader laten zij ook de nodige ruimte voor concretisering die rekening houden met nationale wetgeving. Over de afstemming van de curricula op de kerkelijke documenten en de benoemingen van docenten die een *venia docendi*, of *missio canonica* of *nihil obstat* behoeven voeren beide instellingen overleg met hun grootkanselier en/of hun *ordinarius loci*, en met de Congregatie voor Katholieke Educatie te Rome.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een driejarige master theologie en religiewetenschappen.

Allereerst voldoet de afgestudeerde aan de algemene eindtermen die geformuleerd staan voor de eenjarige master theologie & religiewetenschappen, maar dan toegespitst op het domein van de theologie.

Aanvullend is de afgestudeerde in staat:

- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van theologische en daarmee verwante disciplines, inclusief grondslagen, benaderingswijzen en methoden;
- rekening te houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken binnen en buiten de eigen context;
- vakmatige inzichten en resultaten mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek binnen en buiten het eigen kerkgenootschap;
- academische en professionele vaardigheden te vertonen die nodig zijn om toegelaten te worden tot het kerkelijk ambt waartoe de master opleidt, en om dit ambt succesvol te kunnen vervullen.

Masterprogramma's Geestelijke verzorging

Op het gebied van krijgsmacht en justitie heeft de overheid bepaalde zendende instanties bevoegd verklaard; binnen het leger en justitiële inrichtingen worden vrijwel uitsluitend geestelijk verzorgers benoemd die een binding hebben met een dergelijke zendende instantie. Op het gebied van zorginstellingen worden door de overheid geen beroepseisen geformuleerd. In de praktijk worden in de zorginstellingen geestelijk verzorgers met zeer uiteenlopende opleidingen op zowel wo- als hbo-niveau aangesteld, met en zonder ambtsbevoegdheid. De PThU biedt te Groningen binnen de driejarige master Predikantschap een opleiding tot predikant- geestelijk verzorger aan, waarin de kerkelijke eisen van de Protestantse Kerk in Nederland zijn opgenomen. De TiU biedt een driejarige opleiding theologie aan die zowel opleidt voor een kerkelijk ambt als voor het ambt van geestelijk verzorger. De overige instellingen bieden éénjarige masterprogramma's Geestelijke Verzorging aan.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor de masterprogramma's Geestelijke Verzorging.

Allereerst voldoen alle afgestudeerden – dus zowel degenen die een eenjarig programma met succes hebben afgerond als degenen die een driejarig programma het succes hebben afgesloten - aan de

algemene eindtermen die geformuleerd staan voor de eenjarige master theologie & religiewetenschappen.

Voor de afgestudeerde van een eenjarig programma geldt tevens dat hij/zij in staat is, afhankelijk van de vooropleiding, te laten zien dat hij/zij voldoet aan de eisen die gesteld worden om ingeschreven te kunnen worden in het register van de SKGV (Stichting Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorgers).

Voor de afgestudeerde van een driejarige master geldt voorts dat hij/ zij in staat is:

- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van theologische en daarmee verwante disciplines, inclusief grondslagen, benaderingswijzen en methoden;
- rekening te houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken binnen en buiten de eigen context;
- te tonen dat hij/zij voldoet aan de kwalificaties die nodig zijn om toegelaten te worden tot een functie van geestelijk verzorger bij het leger, een justitiële inrichting en/of aan de eisen zoals die gesteld worden om ingeschreven te kunnen worden in het register van de SKGV (Stichting Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorgers);
- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van geestelijke verzorging binnen de eigen levensbeschouwelijke traditie;
- de verworven kennis toe te passen binnen het gekozen domein (leger, justitie, zorg etc.);
- academische en professionele vaardigheden te tonen die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot het ambt waartoe de master opleidt, en om dit ambt succesvol te kunnen vervullen.

Afkortingen instellingen

PThU: Protestantse Theologische Universiteit

RU: Radboud Universiteit Nijmegen

RUG: Rijksuniversiteit Groningen

TiU: Tilburg University

TUA: Theologische Universiteit Apeldoorn

TUK: Theologische Universiteit Kampen

UL: Universiteit Leiden

UU: Universiteit Utrecht

UvA: Universiteit van Amsterdam

UvH: Universiteit voor Humanistiek

VU: Vrije Universiteit Amsterdam

Domeinspecifiek referentiekader van de Universitaire Lerarenopleidingen

Inleiding

Dit domeinspecifiek referentiekader voor de universitaire lerarenopleidingen bevat een beschrijving van de ontwikkelingen in het domein van de universitaire lerarenopleidingen sinds de laatste visitatie, de beleidsagenda voor het komende jaar en de bekwaamheidseisen leraar voorbereidend hoger onderwijs die kaderstellend zijn voor de doelstellingen en eindtermen van de universitaire lerarenopleidingen. Het betreft een kader voor:

- de éénjarige wo-masteropleidingen tot leraar voorbereidend hoger onderwijs (VHO) (60 EC) in het domein van Taal en Cultuurwetenschappen, de Bètawetenschappen of de Mens- en Maatschappijwetenschappen, volgend op een verwante disciplinaire wo-master;
- de twééjarige wo-masteropleidingen in de Educatie (en Communicatie) in het domein van Taal en Cultuurwetenschappen, de Bètawetenschappen of de Mens- en Maatschappijwetenschappen
- de educatieve minoren (30 EC) en de educatieve modulen (30 EC), die sinds respectievelijk 2009 en 2017 opleiden tot een tweedegraads bevoegdheid voor vmbo-t en de onderbouw van de havo en het vwo. Een educatieve minor of module maakt deel uit van of bouwt voort op een aan het schoolvak verwante bacheloropleiding.

De universitaire lerarenopleidingen in context

De Nederlandse universiteiten hebben als gezamenlijke missie en ambitie om goede en bekwame academische leraren op te leiden, die zowel sterk zijn in vakinhoud, als op binnen de gebieden van pedagogiek en didactiek. Deze taak is primair belegd bij universitaire lerarenopleidingen (ulo's), die deze taak in toenemende mate uitvoeren in nauwe samenwerking met faculteiten en vo-scholen. De ulo's bieden opleidingen tot eerstegraads en (beperkt) tweedegraads bevoegd docent aan.⁷

De manier waarop de ulo's aan hun gezamenlijke ambitie werken verschilt. De ulo's zijn op verschillende manieren georganiseerd en ingebed in hun universiteit. Daarnaast heeft elke ulo een eigen opleidingsvisie, mede gebaseerd op de eigen universitaire context en ontwikkelingen in de verschillende regio's.

Sinds de vorige visitatieronde is er landelijk, regionaal en op iedere universiteit veel gebeurd. Een belangrijk aanhoudend en gezamenlijk punt van zorg is het lerarentekort dat in een aantal schoolvakken en regio's zeer groot is. Andere regio's zijn juist krimpregio waardoor, zeker voor een aantal vakken, minder docenten nodig zijn.

Een tweede ontwikkeling is de roep uit de samenleving om meer aandacht voor diversiteit, verschillen tussen leerlingen, nieuwe technologieën en vernieuwende didactieken. Dat maakt dat scholen steeds meer op zoek zijn naar een eigen invulling van hun opdracht en dit op heel verschillende manieren doen. Zij kiezen bijvoorbeeld voor andere onderwijsconcepten of herordenen de schoolvakken tot domeinen. Van ulo's wordt verwacht dat zij, op z'n minst, bij deze ontwikkelingen aansluiten om studenten op te leiden die gedijen in deze variëteit aan professionele contexten. Hier sluit de landelijke wens en ambitie om meer samen met scholen op te leiden op aan.

Een andere relevante ontwikkeling is dat universiteiten hun bachelor- en masteropleidingen, en de daarmee samenhangende wetenschapsdomeinen aan het ontwikkelen zijn, met als consequentie dat de vooropleidingen van potentiële ulo-studenten niet altijd zonder meer aansluiten, bijvoorbeeld als studenten een brede bachelor hebben gevolgd.

Tot slot is in het kader van levenlang leren het bieden van opleidingen aan mensen die op latere leeftijd besluiten om zich via studie verder te ontwikkelen, een vanzelfsprekende taak. Dit heeft als

⁷ Sinds de invoering van de wet beroepen in het onderwijs wordt juridisch enkel het onderscheid gemaakt tussen leraar voortgezet onderwijs en leraar voorbereidende hoger onderwijs. In het dagelijks spraakgebruik wordt leraar voortgezet onderwijs aangeduid als tweedegraads bevoegd leraar en leraar voorbereidend hoger onderwijs als eerstegraads bevoegd leraar.

consequentie dat ulo's zich geroepen voelen om trajecten te ontwikkelen die recht doen aan deze specifieke doelgroep, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van zij-instroom trajecten.

Al deze ontwikkelingen maken dat de ulo's hun taak uitvoeren in een zeer dynamische context, waarin zij afstemmen binnen de universiteit, met hun opleidingsscholen en met elkaar. De roep om flexibiliteit wordt overal gevoeld, en vanwege de regionale verschillen ook regionaal uitgewerkt. Dit heeft geleid tot de ontwikkeling van de educatieve module, tweejarige educatieve masteropleidingen, en innovatieve trajecten in het kader van het samen opleiden met scholen. Het samen opleiden met scholen wordt op alle ulo's in partnerschappen vormgegeven, en de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de begeleiding van startende leraren (in de 'inductiefase') krijgt steeds meer handen en voeten. Wat de ulo's bindt is de gezamenlijke ambitie, en het bewaken van de kwaliteit van het eindniveau van academisch opgeleide docenten.

VSNU-Lerarenagenda 2013-2017

Met de VSNU-Lerarenagenda 2013-2017 hebben de universiteiten de afgelopen jaren stappen gezet op weg naar meer universitair opgeleide leraren in het voortgezet en primair onderwijs.

Meer en flexibeler routes naar het leraarschap

Een belangrijke stap richting het verhogen van de instroom in de universitaire lerarenopleidingen voor het voortgezet onderwijs, is dat de ulo's meer en flexibeler routes naar het leraarschap in het voortgezet onderwijs hebben gecreëerd.

Een eerste voorbeeld is de inrichting van een pilot met de zogenaamde educatieve module. Net als de educatieve minor, die al langer bestaat, heeft deze module een omvang van 30 EC. Studenten kunnen de minor tijdens hun bacheloropleiding volgen, terwijl de educatieve module openstaat voor studenten die al een bachelor hebben afgerond. In combinatie met een aan het schoolvak verwante bachelor leidt zowel de educatieve minor als de educatieve module tot een tweedegraads bevoegdheid voor het onderwijzen van het schoolvak op het vmbo-t en in de onderbouw van de havo en het vwo. Op veel plekken geeft de minor of module tevens een vrijstelling van 10-30 EC voor de masteropleiding Leraar VHO (met een omvang van 60 EC) of voor een tweejarige wo-masteropleidingen in de Educatie (en Communicatie). Beide masters leiden tot een eerstegraads bevoegdheid. Door de educatieve minor of module te volgen hebben studenten nu de mogelijkheid al tijdens hun vakinhoudelijke studie met een lerarenopleiding te beginnen. Na hun bachelor of eerste master hebben ze de mogelijkheid bevoegd les te gaan geven, en als dat beter past in hun ontwikkeling of persoonlijke situatie later verder te studeren.

Een tweede voorbeeld van een alternatieve route is de invoering van educatie- en communicatiemasters binnen een aantal universitaire lerarenopleidingen. Deze tweejarige masters werden al langer door de technische universiteiten, de Universiteit Utrecht en, voor het bèta-domein, door de Rijksuniversiteit Groningen aangeboden. In deze opleiding volgen studenten een lerarenopleiding voor het schoolvak en vakmaster waarin het leren begrijpen, communiceren en onderwijzen van de discipline centraal staat.

Een laatste voorbeeld is het programma 'Trainees in Onderwijs', dat is gericht op ambitieuze en getalenteerde afgestudeerden die de lerarenopleiding combineren met een baan en tijdens het programma projecten in de richting van leiderschap, ondernemerschap, ontwerp en/of onderzoek uitvoeren. Trainees in Onderwijs is de opvolger van Eerst De Klas en het OnderwijsTraineeship.

Begeleiding beginnende leraren

Een stap die erop is gericht om meer beginnende leraren voor het voortgezet onderwijs te behouden, is het in samenwerking met vo-scholen en de hogescholen intensiveren van hun begeleiding in de eerste jaren van hun loopbaan. Door hen te helpen bij het overwinnen van veelvoorkomende problemen met bijvoorbeeld klassenmanagement, wordt voorkomen dat zij voortijdig het beroep verlaten. De aansluiting tussen de lerarenopleiding en de eerste fase van de loopbaan wordt daardoor

verbeterd. Hierbij is goed samengewerkt met de hogescholen en de scholen. Inmiddels kent 50% van de scholen een begeleidingstraject voor beginnende leraren.

Actieplan Academische Leraren 2019-2021

Op dit moment is er sprake van oplopende tekorten aan goed opgeleide, bevoegde leraren in het Nederlandse initiële onderwijs. Bij ongewijzigd beleid zullen de tekorten aan leraren en directeurs in het voortgezet onderwijs oplopen van circa 400 op dit moment naar ruim 1200 over circa tien jaar.⁸ Het gaat daarbij om het totale tekort waarbij dus geen onderscheid wordt gemaakt tussen leraren met een universitaire of hbo lerarenopleiding. De tekorten zullen zich concentreren bij specifieke schoolvakken in het bèta-domein (wiskunde, natuurkunde, scheikunde, informatica), en in het domein van de taal en cultuurvakken (Duits, Frans, en de Klassieke Talen).⁹

Daarenboven bestaat de wens om het aantal universitair opgeleide leraren fors te verhogen. Zo is in het sectorakkoord voor het voortgezet onderwijs¹⁰ afgesproken te streven naar een percentage van ten minste 80% universitair masteropgeleide leraren in de bovenbouw van het vwo in 2020. Dit percentage ligt in de meeste recente cijfers echter nog op 63%. Het verhogen van het aantal academische leraren in de bovenbouw van het vwo is in lijn met een Kamerbreed aangenomen motie.¹¹

Vergroten van de toegankelijkheid van de universitaire lerarenopleidingen

Onder meer door de ontwikkeling naar brede, vaak interdisciplinaire bachelors en specialistische masters binnen veel universiteiten, is de in- en uitstroom van universitaire bachelor- en masteropleidingen veranderd. De bredere universitaire bachelor- en masteropleidingen sluiten daardoor onvoldoende aan op de huidige schoolvakken die inhoudelijk juist een overwegend disciplinair karakter hebben.¹² Dit leidt ertoe dat veel universitair afgestudeerden op dit moment niet aan de vakinhoudelijke ingangseisen voldoen zoals die nu worden gehanteerd voor toelating tot de lerarenopleidingen in specifieke schoolvakken. Een hieraan verwant knelpunt is dat professionals met een universitaire opleiding die na een loopbaan elders een overstap naar het onderwijs overwegen, deze stap te vaak niet kunnen zetten omdat hun vooropleiding onvoldoende aansluit op de inhoudelijke toelatingseisen voor de universitaire lerarenopleiding. Ook vanuit het scholenveld is dit een veelgehoord knelpunt in het opleidingsaanbod voor het voortgezet onderwijs. Om de toegankelijkheid te vergroten en het toelatingsbeleid tussen ulo's consistent te laten zijn, worden initiatieven ondernomen:

- Ontwikkelen van een herzien en consistent toelatingsbeleid dat de toegankelijkheid van de universitaire lerarenopleidingen voor het voortgezet onderwijs vergroot;
- Oprichten van een landelijk regiepunt voor toelatingsassessments, en
- Versterken van de educatieve module.

Innovatie in de universitaire lerarenopleidingen

In de afgelopen decennia is de diversiteit in de vooropleiding en de leeftijd van studenten die zich aanmelden voor de lerarenopleiding sterk toegenomen. Studenten starten op verschillende momenten tijdens of na hun bachelor of master met de lerarenopleiding of zij doen dat na een loopbaan elders. Om beter in te kunnen spelen op die verschillen, is inmiddels een aantal nieuwe opleidingsroutes naar het leraarschap gerealiseerd. De opleiding wordt bovendien vaak

⁸ Opgehaald op 2018-07-08 bij <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/sectoroverstijgend/personeel/lerarenopleiding>. In deze cijfers wordt geen onderscheid gemaakt tussen leraren met een opleiding op hbo- of wo-niveau.

⁹ Opgehaald op 2018-07-08 bij <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/sectoroverstijgend/personeel/lerarenopleiding>. De mate waarin deze vakken worden aangemerkt als tekortvak is aan verandering onderhevig en verschilt van jaar tot jaar.

¹⁰ Sectorakkoord VO 2014-2017 'Klaar voor de toekomst! Samenwerken aan onderwijskwaliteit' te raadplegen via <https://www.vo-raad.nl/system/downloads/attachments/000/000/141/original/Sectorakkoord-VO-OCW.pdf?1476109377>

¹¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2013–2014, 33 750 VIII, nr. 21.

¹² Op dit moment wordt in de context van curriculum.nu gewerkt aan een actualisering van kerndoelen en eindtermen in het primair en voortgezet onderwijs. Mogelijk leidt dit ook tot een beweging naar nieuwe, bredere schoolvakken.

gecombineerd met een baan als leraar, zeker door leraren in een opleiding voor een van de tekortvakken.

In het totale stelsel van lerarenopleidingen wordt op dit moment een beweging gemaakt richting opleiden in partnerschap met de scholen onder de noemer 'samen opleiden en professionaliseren'. De lerarenopleidingen raken daarbij vervlochten met de zogenaamde inductiefase: de eerste jaren van de beroepsloopbaan. Dat heeft opleidings-didactische voordelen: door de koppeling van initiële opleiding aan een driejarige inductieperiode wordt de overgang tussen opleiding en baan minder scherp en krijgt de student meer tijd om routine te ontwikkelen.¹³ Plannen daarvoor worden met regionale partners per ULO ontwikkeld.

Een andere manier om de instroom te vergroten is de opleiding aantrekkelijker te maken door meer ruimte voor profilering te bieden.

Initiatieven die worden ondernomen om de universitaire lerarenopleiding verder te vernieuwen hebben betrekking op:

- Ontwikkelen van een gezamenlijk aanbod van 'blended' onderwijsmodulen;
- Versterken van het samen opleiden en professionaliseren;
- Versterken en vergroten van aanvullende opleidingsroutes naar het leraarschap zoals het aanbod voor zij-instromers en voor Onderwijstrainees, en combinaties van initiële lerarenopleiding met in-service lerarenopleiding.

Bekwaamheidseisen

Kaderstellend voor de doelstellingen en eindtermen van de universitaire lerarenopleidingen VHO zijn de bekwaamheidseisen leraar VHO die zijn vastgelegd in de Wet op het Voortgezet Onderwijs (artikel 36 en verwante artikelen) en het Besluit Bekwaamheidseisen Onderwijspersoneel. In 2017 zijn deze wettelijke bekwaamheidseisen herzien.¹⁴ Dit wettelijk kader organiseert de bekwaamheden van leraren naar de taken die zij in hun beroepspraktijk combineren. Dit is het kader waarbinnen de ICL eigen accenten legt. Deze komen terug in de eigen zelfreflecties.

De wettelijk vastgelegde bekwaamheidseisen

De actuele wettelijke bekwaamheidseisen aan leraren zijn ingedeeld in drie voor het leraarschap specifieke clusters van bekwaamheden: vakinhoudelijke bekwaamheid, vakdidactische bekwaamheid en pedagogische bekwaamheid (zie Appendix 1). Daarnaast wordt aangegeven dat leraren met de kennis en kunde ten aanzien van de deze drie clusters van bekwaamheden hun werk als leraar op een professioneel doelmatige en verantwoorde wijze kunnen verrichten. Dat doen zij niet alleen zelfstandig, maar ook als lid van de professionele onderwijsgemeenschap die zij samen met zijn collega's vormen. Uit deze bekwaamheidseisen kan worden afgeleid dat de wetgever het combineren van de verschillende clusters van bekwaamheden als de kern van het leraarschap ziet. De ICL benadrukt daarin de gerichtheid op het leren en de vorming van leerlingen als de kern van het leraarschap, en verwacht daarnaast van leraren dat zij met collega's, vanuit een academische en onderzoekende houding, een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van onderwijs en het functioneren van de schoolorganisatie.

Vakinhoudelijk bekwaam

Vakinhoudelijk bekwaam wil zeggen dat leraren de inhoud van hun onderwijs beheersen. Zij 'staan boven' de leerstof en kunnen die zo samenstellen, kiezen en/of bewerken dat hun leerlingen die kunnen leren. Deze leraren kunnen vanuit hun vakinhoudelijke expertise verbanden leggen met het

¹³ Zie bijvoorbeeld: Maulana, R., Helms-Lorenz, M., & van de Grift, W. (2015). A longitudinal study of induction on the acceleration of growth in teaching quality of beginning teachers through the eyes of their students. *Teaching and Teacher Education*, 51, 225-245, en van Tartwijk, J., Wubbels, T., & Zwart, R. C. (2017). Developing teachers' competences with the focus on adaptive expertise in teaching. In D. J. Clandinin & J. Husu (Eds.), *The SAGE Handbook of Research on Teacher Education* (pp. 820-835). London: Sage.

¹⁴ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2017). Wijziging van het besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel. *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*, 2017(148).

dagelijks leven, met werk en met de wetenschap en bijdragen aan de algemene vorming van hun leerlingen. Zij houden hun vakkennis en -kunde actueel.

Vakdidactisch bekwaam

Vakdidactisch bekwaam wil zeggen dat de leraren de vakinhoud leerbaar maken voor hun leerlingen, in afstemming met hun collega's en passend bij het onderwijskundige beleid van de school. Zij weten die vakinhoud te vertalen in leerplannen of leertrajecten. Zij doen dit op een professionele, ontwikkelingsgerichte werkwijze, waarin de volgende handelingselementen herkenbaar zijn:

- het aanbrenge van een duidelijke relatie tussen de leerdoelen, het niveau en de kenmerken van hun leerlingen, de vakinhoud en de inzet van de verschillende methodieken en middelen.
- het bij de uitvoering van hun onderwijs volgen van de ontwikkeling van hun leerlingen; zij toetsen en analyseren regelmatig en adequaat of de leerdoelen gerealiseerd worden en hoe dat gebeurt; op basis van deze analyse stellen zij zo nodig zijn onderwijs didactisch bij.
- het samen met (vak)collega's bijdragen aan de ontwikkeling van het onderwijs zodat dit aansluit bij maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen.

Pedagogisch bekwaam

Pedagogische bekwaamheid wil zeggen dat leraren op een professionele, ontwikkelingsgerichte en wetenschappelijk onderbouwde werkwijze en in samenwerking met zijn collega's een veilig, ondersteunend en stimulerend leerklimaat voor hun leerlingen kunnen realiseren. Zij volgen de ontwikkeling van hun leerlingen in hun leren en gedrag en stemmen daarop hun handelen af. Zij dragen bij aan de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van hun leerlingen. Zij stemmen hun pedagogisch handelen af met hun collega's en met anderen binnen en buiten de school die voor de ontwikkeling van de leerling verantwoordelijk zijn. Deze uitspraak heeft een brede betekenis en impliceert ook de bijdrage van de leraar aan burgerschapsvorming en de ontwikkeling van de leerling tot een zelfstandige en verantwoordelijke volwassene. In de context van het beroepsgerichte onderwijs gaat het hier ook om de begeleiding van de leerling bij zijn oriëntatie op beroepen en het ontwikkelen van beroepsidentiteit. Ook in pedagogische zin blijven zij hun onderwijs ontwikkelen dragen zij, samen met collega's, bij aan de ontwikkeling van het onderwijs zodat dit aansluit bij maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen.

Wetenschappelijk oriëntatie

Een wetenschappelijk oriëntatie houdt in dat leraren zich een academisch denk- en werkniveau hebben eigen gemaakt. Dat betekent dat zij in staat zijn op een wetenschappelijk wijze hun schoolvak, hun lesgeven en de professie in het algemeen te analyseren, en hun onderwijs te schoeien op een wetenschappelijk leest.

De leraar als professional

Van leraren wordt verwacht dat zij een positieve bijdrage kunnen leveren als lid van een professionele onderwijsgemeenschap. Dat betekent dat zij een bijdrage leveren aan een goed pedagogisch en didactisch klimaat in hun school, aan goede werkverhoudingen en aan de schoolorganisatie als geheel. Tevens zijn zij in staat en bereid hun bekwaamheden voortdurend verder te ontwikkelen in lijn met maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen.

BIJLAGE 2: BEOOGDE LEERRESULTATEN

Bacheloropleiding Theologie

De eindtermen van de bacheloropleiding Theologie zijn:

a. Vakwetenschappelijke kennis en vaardigheid

Deze kennis en vaardigheid gelden de onderscheiden disciplines (1-4) en het geheel van de theologie (5-6).

1. De student beschikt over elementaire kennis van de verschillende disciplines die onderdeel uitmaken van het curriculum: in eerste instantie Bijbelwetenschappen, kerkgeschiedenis, filosofie, systematische theologie en moraaltheologie en vervolgens ook spiritualiteit, canoniek recht, praktische theologie, sociale wetenschappen en religiewetenschappen. De student is bekend met de centrale concepten, methoden en belangrijke onderzoekstradities van de diverse disciplines.
2. De student is in staat zijn kennis van de onderscheiden methoden en technieken van theologisch onderzoek toe te passen op eenvoudige vraagstukken.
3. De student beschikt over een meer dan elementaire kennis en vaardigheid in de discipline die hij gekozen heeft voor zijn thesis.
4. De student beschikt over voldoende kennis van de brontalen (Hebreeuws, Grieks en Latijn) om de theologische bronnen in de betreffende taal te kunnen bestuderen.
5. De student heeft overzicht over het gehele veld van de theologie en inzicht in de verschillen tussen de disciplines.
6. De student is in staat zijn verworven inzichten op een zinvolle wijze te verbinden met inzichten uit andere disciplines en met de actualiteit van kerk en samenleving.

b. Academische vaardigheden

De student is in staat op academisch niveau te lezen (7-8), te denken (9), te schrijven (10) en te spreken (11).

7. De student is in staat primaire bronnen en secundaire literatuur te lezen.
8. De student is in staat primaire bronnen en secundaire literatuur te verzamelen, selecteren en ordenen, deze samen te vatten en te onderscheiden wat relevant is.
9. De student is in staat vraagstukken te analyseren, zindelijk te argumenteren en coherent te oordelen.
10. De student is in staat correct en naar academische standaard te schrijven (werkstuk, essay, rapport).
11. De student is in staat zijn werk mondeling te presenteren en te bespreken.

c. Academische houding

12. De student is in intellectueel opzicht zelfstandig. Hij heeft een realistisch zicht op het eigen leerproces. Hij is in staat zijn eigen leren gericht te sturen.
13. De student geeft blijk van verantwoordelijkheidsbesef. Hij is in staat te reflecteren op de eigen wetenschappelijke en maatschappelijke verantwoordelijkheid.
14. De student geeft blijk van nieuwsgierigheid, kritisch vermogen en creativiteit.

Masteropleiding Theologie

Het doel en de eindtermen zijn als volgt vastgelegd in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van de master Theologie.

Algemene doelstelling

De algemene doelstelling van de opleiding bestaat uit twee elementen:

- De student verwerft een zodanige kennis van en inzicht in de theologie ten behoeve van pastoraat, dat hij in staat is zich een concept van het pastorale ambt of functie, inclusief de bijbehorende competenties, toe te eigenen en in te zetten in parochie-pastoraat of geestelijke verzorging.

- De student verwerft een grondige kennis van en inzicht in enkele theologische disciplines en een dusdanige beheersing van de daarbij behorende benaderingswijzen en methoden, dat hij zelfstandig onderzoek kan verrichten op het terrein van een of meer van deze disciplines of een uitstroomprofiel en daarover verslag kan doen in een masterthesis.

De eindtermen van de masteropleiding Theologie zijn:

1. De afgestudeerde beschikt over specialistische kennis van en inzicht in de theologische en de daarmee verwante disciplines filosofie en sociale wetenschap en een daaraan beantwoordende beheersing van de grondslagen, benaderingswijzen en methoden ervan.
2. De afgestudeerde is in staat zelfstandig academisch onderzoek te verrichten op het terrein van een of meerdere van genoemde disciplines en de resultaten daarvan te beoordelen, te communiceren en in dialoog te brengen.
3. De afgestudeerde beschikt als academisch theoloog over intellectuele zelfstandigheid, wetenschappelijk en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, een kritische instelling, probleemoplossend vermogen en de vaardigheid om zelfstandig kennis, inzichten, waarden en normen vanuit geloof, traditie, wetenschap en cultuur te verwerven, te beoordelen, in dialoog te brengen en te integreren.

Beroepsprofiel

4. De afgestudeerde is dusdanig gevormd, dat hij in aanmerking kan komen voor een eerste benoeming in het parochiële pastoraat of de geestelijke verzorging.
5. De afgestudeerde beschikt over specifieke kennis, vaardigheid en houding om de belangrijkste basishandelingen te verrichten die in het parochiepastoraat voorkomen, zoals op de terreinen van verkondiging, catechese, liturgie, diaconie, zielzorg en gemeenschapsopbouw of om de belangrijkste basishandelingen te verrichten die in de geestelijke verzorging voorkomen, zoals op de terreinen van spirituele communicatie, spirituele persoonsvorming, rituele vormgeving, sociale hulpverlening, spirituele zorg en gemeenschapsopbouw.
6. De afgestudeerde beschikt over kennis en inzicht in de systemische dynamiek van de geestelijke verzorging c.q. het parochiële pastoraat en de ecclesiologische, ambts-theologische en organisatorische aspecten die eigen zijn aan deze dynamiek.
7. De afgestudeerde beschikt over een zodanige hoedanigheid en vaardigheid, dat hij in staat is zich een model van het pastorale ambt of functie, inclusief de daarbij behorende competenties, toe te eigenen, te ontwikkelen en te implementeren ten behoeve van de geestelijke verzorging c.q. het parochiële pastoraat in de context waar dat wordt verricht.
8. De afgestudeerde is bekwaam om (bege)leiding te geven, besluiten te nemen, te motiveren en te communiceren, om beleidsmatig, procesmatig en projectmatig te werken, en kritisch te reflecteren op het eigen beroepsmatig handelen en om geloof en werk te integreren.
9. De afgestudeerde beschikt over de vaardigheid om de persoonlijke en sociale biografie en ontwikkeling als theoloog en pastorale beroepskracht met het oog op het beroepsveld van parochiepastoraat c.q. geestelijke verzorging te integreren.

Masteropleiding Christianity and Society

On completion of the program, students are expected to be able to:

- demonstrate knowledge of the crucial points of Christianity and the contemporary interaction of Christianity and society (1);
- demonstrate an understanding of the important questions that Christianity and society are struggling with (2);
- demonstrate dialogue skills, research skills and a scholarly attitude (3);
- apply their knowledge, understanding and problem solving abilities in new or unfamiliar environments within broader (or multidisciplinary) contexts related to their field of study (4);
- demonstrate skills to integrate knowledge, insights, values and standards originating from religion, traditions, science and culture, in light of Catholic social thought (5);

- communicate their conclusions as well as the knowledge and rationale underpinning these, to specialist and non-specialist audiences in a clear and unambiguous way (6);
- undertake further study that may be largely self-directed (7)“

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

De e eindtermen van de opleiding zijn afgeleid van het profiel, en als volgt in de Onderwijs- en Examenregeling (zie ook bijlage 4D) vastgelegd:

1. De afgestudeerde beschikt over grondige kennis van en inzicht in de theologie en de daarvoor relevante disciplines filosofie en sociale wetenschappen (waaronder onderwijskunde) en een daaraan beantwoordende beheersing van de grondslagen, benaderingswijzen en methoden ervan.
2. De afgestudeerde is in staat deze kennis te vertalen en heeft inzicht in de betekenis ervan voor religieuze en levensbeschouwelijke leerprocessen van jongeren en scholen.
3. De afgestudeerde is in staat zelfstandig praktijkgeoriënteerd academisch onderzoek te verrichten en de resultaten daarvan te beoordelen, te communiceren en in dialoog te brengen.
4. De afgestudeerde beschikt als academisch theoloog over intellectuele zelfstandigheid, wetenschappelijk en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, een kritische instelling, probleemoplossend vermogen en de vaardigheid om zelfstandig kennis, inzichten, waarden en normen vanuit geloof, traditie, wetenschap en cultuur te verwerven, te beoordelen, in dialoog te brengen en te integreren.
5. De afgestudeerde is interpersoonlijk competent (5.1), pedagogisch competent (5.2), didactisch en vakinhoudelijk competent (5.3), organisatorisch competent, en daarbij in staat om bij te dragen aan de godsdienstige identiteit van de school (5.4), competent in het samenwerken met collega's (5.5), competent in het samenwerken met de omgeving, met name met ouders en met religieuze en levensbeschouwelijke organisaties en instellingen die bij de school betrokken zijn (5.6), en competent in reflectie en ontwikkeling (5.7).
6. De afgestudeerde is in staat om de christelijke geloofstraditie te verstaan en te interpreteren in het licht van het levensverhaal en de toekomstverwachting van jonge mensen en scholen. De afgestudeerde is bovendien in staat om deze levensverhalen en toekomstverwachtingen te verstaan en te interpreteren in het licht van de christelijke geloofstraditie.
7. De afgestudeerde is in staat om hierin op een open en respectvolle wijze andere geloofstradities te betrekken en toegankelijk te maken en is in staat om bij te dragen aan de religieuze dialoog binnen en buiten de school.
8. De afgestudeerde is in staat om de eigen persoon in te zetten om jonge mensen en scholen te begeleiden bij hun religieuze of levensbeschouwelijke zoektocht.
9. De afgestudeerde is in staat om – vanuit de christelijke en katholieke traditie – bij te dragen aan de humanisering binnen scholen en van de maatschappij.
10. De afgestudeerde kan de binnen de opleiding verworven kennis en inzichten op adequate wijze mondeling en schriftelijk tot uitdrukking brengen.

BIJLAGE 3: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Theologie

Opzet programma

De bacheloropleiding bestaat in twee varianten. De standaardvariant van 180 EC, veelal gevolgd in voltijd, en de verkorte variant van 147 EC, die geschikt is voor een deeltijdstudie van vier jaar. Tot de verkorte variant zijn die studenten toelaatbaar die ten minste een hbo-bachelor hebben voltooid. De namen van bachelor cursussen zijn met ingang van september 2018 geherformuleerd zodat (1) de namen in de Engelstalige en de Nederlandstalige bachelor overeenkomen en (2) direct zichtbaar is tot welke discipline een cursus behoort, wat de zichtbaarheid van de curriculaire samenhang vergroot.

Curriculum

JAAR 1	SEMESTER 1	SEMESTER 2
2019 – 2020	Grieks 1 U10028-B-3 3 EC	Grieks 2 U10034-B-3 3 EC
	Theologische werkplaats U10029-B-3 3 EC	Bijbels Hebreeuws 1 U10035-B-3 3 EC
	Bijbelwetenschappen U10030-B-6 6 EC	Fundamentele theologie en dogmatiek U10036-B-6 6 EC
	Kerk- en theologiegeschiedenis U10031-B-6 6 EC	Moraaltheologie antropologische grondslagen U11008-B-3 3 EC
		Spiritualiteit U11009-B-3 3 EC
	Geschiedenis van de filosofie U10032-B-6 6 EC	Systematische filosofie U10038-B-6 6 EC

	Religiewetenschap U10033-B-6	6 EC	Praktische theologie U10039-B-6	6 EC
JAAR 2	SEMESTER 1		SEMESTER 2	
2020 – 2021	Grieks 3 U10074-B-3	3 EC	Latijn 1 U20023-B-3	3 EC
	Bijbels Hebreeuws 2 U10075-B-3	3 EC	Bijbels Hebreeuws 3 U10076-B-3	3 EC
Jaar A Utrecht	Nieuwe Testament: Synoptici en Johannes U20031-B-6	6 EC	Oude Testament; Tora en Profeten U20037-B-6	6 EC
	Kerkgeschiedenis: middeleeuwen en moderniteit U20033-B-6	6 EC	Dogmatiek: God en Christus U20040-B-9	9 EC
	Patristiek U20034-B-3	3 EC		
	Godsdienstfilosofie en metafysica U20035-B-3	3 EC		
Vrije keuze	6 EC	U20028-B-6	9 EC	U20028-B-6
JAAR 3	SEMESTER 1		SEMESTER 2	
2021 – 2022	Latijn 2 U20047-B-3	3 EC	Latijn 3 U20048-B-3	3 EC
	Judaïca; inleiding U20025-B-3	3 EC	Judaïca; tekstlezing U20026-B-3	3 EC
			Thesis Bachelor Theologie U30020-B-9	9 EC
Jaar B Utrecht	Nieuwe Testament: Handelingen en brieven U20032-B-3	3 EC	Oude Testament: Psalmen U20036-B-3	3 EC
	Wijsgerige ethiek U20043-B-3	3 EC	Liturgie U20030-B-3	3 EC
	Moraaltheologie: theologische antropologie U11006-B-3	6 EC	Dogmatiek: Kerk en Sacramenten U20029-B-6	6 EC
	Godsdienstsociologie en - psychologie U20027-B-3	6 EC	Canoniek recht: inleiding U20024-B-3	3 EC
Vrije keuze	U20028-B-6	6 EC		
	<i>Beroepsseminar U11010-B-6 is verplicht voor toelating tot twee masters van de TST</i>			

Cursussen in de vrije keuzeruimte

	SEMESTER 1		SEMESTER 2	
2020- 2021	Dogmatiek: Natuur, zonde en genade U10069-B-6	6 EC	Filosofie: Natuur en cultuur U10072-B-9	9 EC
			Capita Selecta Oud-Christelijke Literatuur	6 EC

	SEMESTER 1	SEMESTER 2
2019-2020	Fundamentele theologie: Oecumenica en theologie van de religies U10073-B-6 6 EC	Moraaltheologie: Christelijke ethiek in post-christelijke cultuur U10077-B-6 6 EC
		Canoniekrecht: verdieping U10078-B-3 3 EC

Masteropleiding Theologie

JAAR 1	SEMESTER 1	SEMESTER 2
	Katholiek sociaal denken 6 EC – U40082-M-6	Spiritualiteit en mystagogiek 6 EC – U40013-M-6
	Theologie en praktijk van het pastoraat in de moderniteit 6 EC – U40081-M-6	Christelijke c.q. katholieke identiteit 6 EC – U40012-M-6
	Methoden van empirisch onderzoek 6 EC – U40084-M-6	Pastoraat en religieuze educatie in laatmoderne context 6 EC – U40002-M-6
	Methoden hermeneutisch onderzoek 6 EC – U40083-M-6	Sacramenten en riten 6 EC – U40010-M-6
	Theologische verdieping 6 EC – U40022-M-6	Theologische verdieping 6 EC – U40022-M-6
JAAR 2	SEMESTER 1	SEMESTER 2
	Stage 18 EC – U40020-M-6 / U40056-M-6	Stage 12 EC – U40020-M-6 / U40056-M-6
	Pastoraat en psychopathologie 5 EC – U40085-M-5	Catechese 5 EC – U40028-M-5
	Poimeniek en diaconiek	5 EC – U40027-M-5
	Pastoraat: systemische context	5 EC – U40080-M-5
	Homiletiek en liturgiek	5 EC – U40030-M-5
JAAR 3	SEMESTER 1	SEMESTER 2
	Morele denkpatronen 6 EC – U40067-M-6	Kerk en ambt 6 EC – U40005-M-6
	Theologische verdieping 6 EC – U40022-M-6	Theologische verdieping 6 EC – U40022-M-6
	Theologische verdieping 6 EC – U40022-M-6	Thesis 18 EC – U40023-M-27
	Thesis seminar 3 EC – U40024-M-3	
	Thesis 9 EC – U40023-M-27	

Theologische Verdieping

JAAR 1	SEMESTER 1	SEMESTER 2
2019 – 20	Oude Testament 1 6 EC – U20061-M-6	Nieuwe Testament 1 6 EC – U20058-M-6
2020 – 21	Dogmatiek 1 6 EC – U20062-M-6	Wijsbegeerte 1 6 EC – U20059-M-6
2023 – 24	Kerkgeschiedenis 1 6 EC – U20060-M-6	Praktische theologie 6 EC – U40009-M-6
	Spiritualiteit 6 EC – U40046-M-6	Liturgiewetenschap 1 6 EC – U40053-M-6
JAAR 3	SEMESTER 1	SEMESTER 2
2021 – 22	Oude Testament 2 6 EC – U40050-M-6	Nieuwe Testament 2 6 EC – U40006-M-6
2022 – 23	Dogmatiek 2 6 EC – U40052-M-6	Wijsbegeerte 2 6 EC – U40007-M-6
	Kerkgeschiedenis 2 6 EC – U40008-M-6	Liturgiewetenschap 2 6 EC – U40014-M-6
	Canoniek recht 6 EC – U20038-M-6	Moraaltheologie 6 EC – U40055-M-6

Masteropleiding Christianity and Society

Het huidige curriculum volgt het onderstaande scenario. De deeltijdopleiding is afgezien van de roostering identiek aan de voltijdopleiding.

Fulltime

Semester 1	Sources and History of Social Thought (6)	Christian Theology: Fundamental Issues and Contemporary Questions (6)	Catholic Social Thought in Contemporary Society (6)	Christianity in Dialogue with the Economic World (6)	Research and Hermeneutics (6)
Semester 2	Christianity in Dialogue with Politics, Government and Law (6)	Christianity in Dialogue with the World Religions (6)	Thesis Seminar (3)	MA Thesis (15)	

Parttime

Year 1 Semester 1	Sources and History of Social Thought (6)	Christian Theology: Fundamental Issues and Contemporary Questions (6)	Catholic Social Thought in Contemporary Society (6)
Year 1 Semester 2	Christianity in Dialogue with Politics, Government and Law (6)	Christianity in Dialogue with the World Religions (6)	
Year 2 Semester 1	Christianity in Dialogue with the Economic World (6)	Research and Hermeneutics (6)	
Year 2 Semester 2	Thesis Seminar (3)	Ma Thesis (15)	

Masteropleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing

Opzet programma

Inhoudelijk kent het programma twee leerlijnen met elk een omvang van 60 EC:

1. de onderzoeksleerlijn
2. de didactische leerlijn

Studenten zijn permanent in beide leerlijnen actief. De onderdelen worden met een duidelijke opbouw en structuur aangeboden. Bijna alle cursussen in de eerstgenoemde leerlijn worden gegeven door telkens twee docenten; zo wordt tot uitdrukking gebracht dat bij onderzoek veelal meerdere disciplines nodig zijn. De zes theologische cursussen in de onderzoeksleerlijn in het eerste jaar worden gezamenlijk gegeven aan de ULO-studenten en de studenten van de master Theologie. De masteropleiding omvat de volgende onderdelen met de daarbij vermelde studielast. In het schema zijn de onderdelen van de didactische leerlijn in een groen lettertype weergegeven, en de onderdelen van de onderzoeksleerlijn in een blauw lettertype.

JAAR 1	SEMESTER 1		SEMESTER 2	
	Katholiek sociaal denken 6 EC – U40082-M-6		Christelijke c.q. katholieke identiteit 6 EC – U40012-M-6	
	Methoden van empirisch onderzoek 6 EC – U40084-M-6		Pastoraat en religieuze educatie in laatmoderne context 6 EC – U40002-M-6	
	Morele denkpatronen 6 EC – U40067-M-6		Algemene didactiek 6 EC – 995070-M-6	
	Methoden hermeneutisch onderzoek 6 EC – U40083-M-6		Wereldgodsdiensten in het onderwijs 6 EC – U40078-M-6	
	Beroepsoriëntatie Godsdienst en Levens- beschouwing en historische catechetiek 6 EC – 995071-M-6		Vakdidactiek 3 EC – 995077-M- 6	Stage 3 EC – 995075-M- 30
JAAR 2	SEMESTER 1		SEMESTER 2	
	Stage 12 EC – 995075-M- 30	Vakdidactiek 3 EC – 995077-M- 6	Stage 15 EC – 995075-M-30	
	Didactisch lesontwerponderzoek		6 EC – 995072-M-6	
	Systemische onderwijscontext		3 EC – U40077-M-3	
	Seminar masterthesis		3 EC – U40079-M-6	
	Jongerencultuur en spiritualiteit 6 EC – U40075-M-6		Masterthesis 12 EC – U40076-M-12	

BIJLAGE 4: BEZOEKPROGRAMMA

DAG 1		
09.00	09.30	Maandag 27 januari Ontvangst panel / ontmoeting met rector en decaan
09.30	11.30	Voorbereidend overleg panel en inzien documenten
11.30	12.30	Interview inhoudelijk verantwoordelijken
12.30	13.15	Lunch
13:15	13:45	Rondleiding door Nieuwegracht 61 en 65
13.45	14.30	Interview studenten Bachelor Theologie
14.30	15.15	Interview studenten Master Theologie
15:15	15:30	Pauze/intern overleg
15.30	16.30	Interview docenten Bachelor en Master Theologie
16.30	17.00	Intern overleg panel
DAG 2		
Dinsdag 28 Januari 2019		
09.00	10.00	Aankomst, intern overleg panel, inzien documenten en inloopsprekuren (9.30-10.00)
10.00	10.45	Interview studenten master Theologie en Religiewetenschappen [(deels) Engelstalig i.v.m. Engelstalige deelnemer]
10.45	11.30	Interview docenten master Theologie en Religiewetenschappen
11.30	11.45	Pauze/intern overleg
11.45	12.30	Interview studenten master lerarenopleiding
12.30	13.15	Lunch
13.15	14.00	Interview docenten master lerarenopleiding
14.00	14.30	Pauze/intern overleg
14.30	15.30	Interview examencommissie en studieadviseur
15.30	15.45	Pauze/intern overleg
15.45	16.30	Interview alumni bachelor Theologie, master Theologie, master Theologie en Religiewetenschappen en master lerarenopleiding
16.30	17.15	Intern overleg
DAG 3		
Woensdag 29 januari 2019		
09.00	10.00	Aankomst, intern overleg panel
10.00	11.00	Eindgesprek inhoudelijk verantwoordelijken
11.00	12.30	Panel intern opstellen voorlopige bevindingen
12.30	13.15	Lunch
13.15	15.00	Panel intern opstellen voorlopige bevindingen
15.00	15.15	Voorbereiden mondelinge rapportage
15.15	15.45	Mondelinge rapportage voorlopig oordeel

BIJLAGE 5: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek 15 eindwerken bestudeerd van de bacheloropleiding Theologie. Het panel heeft eveneens 15 eindwerken van de masteropleidingen Theologie, de opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Godsdienst en Levensbeschouwing en Christianity and Society. De gegevens van de eindwerken zijn bekend bij QANU en zijn op aanvraag beschikbaar.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Studiemateriaal en toetsen van de volgende cursussen:

Bachelor Theologie

- Moraaltheologie: antropologische grondslagen
- Nieuwe Testament: Synoptici en Johannes
- Church History and Theology (Introduction)
- Biblical Hebrew 1

Master Theologie

- Homiletiek en liturgiek
- Stage master Theologie

ULO

- Didactisch Lesontwerponderzoek
- Wereldgodsdiensten in het onderwijs

MACS

- Christian Theology: Fundamental Issues and Contemporary Questions
- Christianity in Dialogue with the Economic World

- Jaarverslagen Examencommissie
- Notulen Opleidingscommissie
- Toetsplannen van alle opleidingen
- Stagehandleiding en twee stagedossiers stage master Theologie
- Stagehandleiding en twee stagedossiers stage ULO
- Toegang tot de Canvasomgeving van alle cursussen